Lära utomhus

För vuxna med intellektuella eller psykiska funktionshinder – handbok riktad till brukare, personal och anhöriga

Learning in Motion

Lära utomhus

Tobias: “Dröm…
dröm…dröm”“

Daniel: “Pilot. Det är fantastiskt,
så fantastiskt!”

ELEVERS KOMMENTARER

Ira: “Det känns lite mjukt.”

Tobias: “Hur långt kastade jag nu?
Mer än 20 meter?”

Tobias och Daniel: “Låt oss lyssna på vad trädet har att berätta.”

Daniel: “Det känns konstigt.”

Daniel: “Ett, två, tre…”

KOMMENTARER FRÅN LÄRARE

”Utomhuspedagogik är ett mycket bra komplement till ordinarie klassrumsstudier. Eleverna får träna både sin rörelseförmåga och sina sinnen på ett konkret sätt, vilket faktiskt är svårare att öva inomhus.”

”Alla elever vinner på att övningarna flyttas utomhus.”

”Eleverna har mycket lättare att vara stilla och har bättre koncentrationsförmåga utomhus, vilket leder till mindre konflikter.”

”Det som eleverna skapar med hjälp av sina händer kommer de lättare ihåg och kunskapen blir på så vis mer bestående.”

”Utomhusaktiviteterna för eleverna närmare varandra och leder till ett bättre samarbete dem emellan.”

Innehåll

Förord 7
Introduktion 8
Till vem vänder sig handboken? 10

SEKTION ETT
Vad är utomhuspedagogik? 12
Vad betyder att lära in ute? 13
Är anpassning nödvändig för människor med ett funktionshinder? 15
Vad är inklusion? 16
Attityder och socialisering 17
Hur intellektuellt funktionshindrade blir behandlade 18
Rätt till utbildning 19
Lärandet blir en länk och ger brukaren mervärden 20

SEKTION TVÅ
En introduktion till inlärningsmodulerna 22

Inlärningsmoduler 1-6 – Stadsomgivningar
"En promenad längs ån" 23
I varuhuset 26
Hamburgs kollektivtrafik 28
Glassbar 30
Hamburgs flygplats 32
Social träning i stadsmiljö 35

Inlärningsmoduler 7-11 Parker & Trädgårdar
Djurgrupp–empati och kommunikationsträning 37
Sinnesträning – introduktion 40
Mäta med rep 43
Att kasta, bedöma och mäta 45
Sifferlinje 47

Inlärningsmoduler 12 – 16 Naturen
Naturen på våren 49
Träden på hösten 51
En kort skogspromenad 53
Skogen, stenar som tema, måla med material från naturen 56
Promenad på trädstubbar! 58

Inlärningsmodul 17 Hav & Sjö
Vattengruppen 60

SEKTION TRE
Daniel - en arbetsstudie 64
Intervjuer om utomhuspedagogik 66
Utomhuspedagogik för vuxna med ett intellektuellt funktionshinder – en empirisk studie 73

SEKTION FYRA
Om projektet Learning in Motion 82
Syfte och mål med projektet 85
Erfarenheter av projektet 87
Presentation av projektpartners 91
Kontaktinformation 93

Appendix: Bibliografi 94

Denna bok har möjliggjorts tack vare finansiering från Europeiska Kommissionens programområde Socrates Grundtvig. Utgivaren tar fullständigt ansvar för innehållet i boken och Europeiska Kommissionen kan inte hållas ansvarig för hur eller i vilket sammanhang innehållet i boken används.

Förord

Ett underbart sätt att både ta emot kunskap och att uppleva!

Välkommen in i en värld av gräs, luft, sol, porlande vatten, blommor, människor och djur. Välkommen till en värld utomhus!

Att vara utomhus, lämna huset, lägenheten, skolan eller sin arbetsplats för ett besök i den friska luften är naturligt för de flesta. Att jogga i parken, promenera, att sitta under ett stort träd och läsa en bok eller simma i havet är härliga aktiviteter utomhus. Allt verkar lite enklare. Det är skönt då solen värmer din kind, att känna vinden i håret, känna blommornas doft, möta nya människor och utforska nya platser. Allt detta uppskattas mycket av de flesta av oss.

Men för en grupp människor i samhället med ett intellektuellt- eller mentalt handikapp är det svårt att förnimma dessa viktiga upplevelser. De kan vara beroende av andra måste hjälpa dem, de kan ha problem med att förstå, med koderna i sin omgivning eller de kan ha svårt att ta sig fram p.g.a. sitt fysiska handikapp.

En utomhusaktivitet betyder inte enbart nöje och rekreation. Det är också ett fantastiskt sätt att ta emot kunskap och att få uppleva!

Målet med boken är att få idéer, tips och vägledning i hur man kan arbeta med människor med ett intellektuellt eller mentalt funktionshinder med inlärning utomhus. Utomhuspedagogik är att lära sig ute i naturen eller i en annan form av miljö utomhus. Handboken är ett av resultaten av Learning in Motion-projektet, i vilken sju olika organisationer ingått från fem europeiska länder, under en period av tre år. Det är en sammanfattning av några av de erfarenheter som gjorts under projektets gång.

Vi tror att läsaren av handboken tillhör en intressegrupp, kanske en socialarbetare, en speciallärare, en anhörig till ett funktions-hindrat barn, ungdom, eller vuxen, eller kanske en frivillig som vill göra en insats.
Vi hoppas på att handboken ger dig ny kunskap, nya idéer, modet att testa några av aktiviteterna och att resultatet stimulerar dig själv såväl som personen du tar hand om.

Vår vision: att förbättra livskvalitén för målgruppen genom utomhuspedagogik.

Learning in Motiongruppen

Ellen Abraham
Lolita Becha
Jane Brodin
Michaela Ehlers
Ia Eriksson-Dobrovich
Kjell Hammarling
Lisbeth Hemgård
Karin Johansson
Lotta Johansson
Veroniki Karidi
Sarmite Kokina
Peg Lindstrand
Magnus Magnusson
Kristina Viking

Introduktion

Utomhuspedagogik är känt i större delen av europa som en undervisningsmetod i det ordinarie utbildningssystemet och som ett komplement till den vanliga klassrumsundervisningen.

Utomhuspedagogik är också starkt förknippad med naturen och miljön där man använder naturen som ett verktyg och som en källa till undervisningsmaterial. Experimentell inlärning och att lära sig genom att göra saker är andra relaterade definitioner. Leka och lära är också nära relaterade. Möjligheter att leka och lära i en utomhusmiljö har varit en del i läroplanen redan i barnets tidiga undervisning, men betydelsen av utomhuspedagogik har ibland underskattats.

Att använda utomhuspedagogik som ett undervisningsverktyg för vuxna med ett intellektuellt eller mentalt funktionshinder är inte lika känt. En anpassning till äventyrs- och experimentell inlärning för människor med ett fysiskt funktionshinder är dock mer och mer vanligt idag. Material och utrustning utvecklas för att ge möjlighet till att klättra i rep, paddla kanot och andra utomhusaktiviteter.

Personal och lärare för målgruppen vid specialskolor, skyddade arbetsplatser osv. uppmuntrar ofta sina studenter och anställda att gå ut och delta i samhället, men själva inlärningen och att använda sig av utomhusmiljöer som en resurs är ofta underskattat och används sällan systematiskt.

I denna handbok försöker vi beskriva de ytterst positiva effekterna kombinationen av utomhuspedagogik har - vilken riktar sig mot vuxna med ett mentalt funktionshinder - både vad gäller utomhuspedagogik i naturen och i en stadsmiljö för individen själv, men även för samhället. Vi vill även understryka det faktum att utomhusaktiviteter och inlärning väldigt lätt kan genomföras. Man behöver ingen speciell kunskap, undervisningsmaterial eller utrustning. Ta bara ett steg utanför dörren och upptäck vad som finns i din omgivning.

Denna handbok är indelad i fyra huvuddelar.

Sektion ett

Den första delen är en kort beskrivning på utomhusaktiviteteter generellt och går därefter in på att beskriva utomhuspedagogik för människor med speciella behov, där den understryker betydelsen av aktiviteter ute, vilket gynnar såväl individen själv som samhället.

Sektion två

Denna del av handboken består av moduler med exempel av uthomhusinlärning från olika inlärningsplatser som t.ex. trädgården, busshållplatsen, vid havet och flygplatsen. Här kan du hitta såväl praktiska tips, som övningar utförda av medverkande partners i projektet. Modulerna följer en viss mall, men med en viss frihet. Några exempel har illustrerats med foton.

Sektion tre

I denna del hittar du övningar som utförts i verkligheten av vår tyska partner, samt intervjuer med lärare, föräldrar och medverkande. Dessutom hittar du en empirisk studie som är baserad på en frågeenkät utförd av den svenska partnern Lärarhögskolan i Stockholmt.

Sektion fyra

Den sista delen ger en kort beskrivning av arbetet som utförts av LIM-projektets team och en presentation av deras institutioner. Här hittar du kontaktinformation till de deltagande organisationerna och också en användbar bibliografi, länkar och andra informationskällor.

Ett färgrikt resultat från
ett hantverksläger, Finland

Terminologi

En del ord och koncept som nämns i handboken bör förklaras lite mer i detalj för att läsaren ska förstå bättre.

Utomhusinlärning
I handboken använder vi termen ”utomhusinlärning” istället för termen ”utomhuspedagogik” för att fokusera på den omfattande användningen av skiftande platser för utomhusinlärning, vilka man inte bara kan utöva i naturen utan även olika stadsmiljöer.
Det är dessutom en beskrivning av att vara utanför en vårdinstitution eller annan isolerad miljö, som inte har en naturlig kontakt med samhället.

Målgrupp
När termen målgrupp nämns i handboken betyder det vuxna med ett intellektuellt funktionshinder eller vuxna med ett psykiskt funktionshinder/sjukdom. Dessa är de två olika grupper LIM-projektet arbetade med.

Deltagare/lärande
Att man använder uttrycket deltagare istället för elev och lärande istället för utbildning, beror på att aktiviteterna som beskrivs i handboken associerar både till den formella och icke-formella inlärningssituationen. Lärande har en bredare betydelse än termen utbildning.
Deltagaren kan vara en vuxenstuderande, en frivillig deltagare i en annan inlärningssituation som t.ex. en kurs, i en fri utomhusaktivitet eller ett sommarläger. Dessutom är de flesta vuxna deltagare inte en del av utbildningssystemet längre.

Vårdare eller asssistent
Vilket framgår av handbokens sammanhang är skötare eller assistent en person som förmedlar kunskap till målgruppen. Exempel på detta kan vara frivilliga på en ideell organisation, lärare på ett centrum för vuxenlärande, föräldrar, anhöriga, personal på ett vårdcentra eller en förening för intellektuellt funktionshindrade.

Mer information om LIM-projektet finns på vår webbsida www.limproject.org.

Till vem vänder sig handboken?

En hjälpande hand för att hålla balansen!

Vi tror att handbokens läsare tillhör en intressegrupp som t.ex. personlig assistent, speciallärare, frivillig eller förälder till ett funktionshindrat barn, ungdom eller vuxen. De flesta vuxna med ett intellektuellt funktionshinder är beroende av andra för sina basbehov. Vårdaren kan vara en förälder eller en annan anhörig, personal på ett dagcenter eller en institution. Vårdaren fyller en viktig funktion, inte bara stöd i det dagliga livet, men även stimulering, inlärning och träning i social kompetens. Beroende på funktionshindrets karaktär drar vårdaren ett stort lass. Det är inte lätt att vara den enda personen som tillhandahåller kunskap till den funktionshindrade. Det kan ibland vara svårt att hitta nya sätt att beskriva världen där ute. Därför hoppas vi att handboken tillför nya idéer till alla vårdare som kämpar och försöker klara det dagliga livet och samtidigt försöker förbättra livskvalitén för vårdtagaren. Handboken ska dock inte uppfattas som en komplett guide i utomhuslärande för intellektuellt funktionshindrade och deras lärare. Förhoppningsvis ger den en del exempel och praktiska tips i ämnet. Vi hoppas även att den uppmuntrar vårdaren att våga prova på nya sätt för lärande samt ge tips om nya inlärningsmiljöer. Vår erfarenehet visar att det verkligen är värt det!

Sist men inte minst är handbokens syfte att hedra människor med intellektuella funktionshinder, speciellt de personer som hjälpte oss till att göra projektet till en framgång.

SEKTION ETT

Vad är utomhuspedagogik?

Utomhuspedagogik är ett komplement till traditionella utbildningsmetoder, vilket innebär att man använder sig av utemiljön som t ex naturen, samhället eller ett speciellt fenomen eller händelse i ett lärande sammanhang. Den används också för att hjälpa individen att få självinsikt i rollen som en biologisk och social varelse. Den ger nya perspektiv på hur vi lär och hur vi samverkar i den processen. Sinnliga och praktiska erfarenheter i en verklighetssituation står i fokus inom utomhuspedagogiken. Samspelet mellan praktisk och teoretisk kunskap innehar en central position och fokus på läggs ocksp på inlärningsplatsen.

Man kan uppnå många positiva hälsoaspekter genom aktiviteter utomhus, t ex bättre balans och motorik, lägre blodtryck, mindre stress, starkare muskler och ben samt ett bättre mentalt välbefinnande. Dessa gynnsamma effekter, tillsammans med själva inlärningsprogrammet ger ett mervärde till den totala erfarenheten. Detta betyder att brukaren får en berikad emotionell upplevelse i kombination med en fysisk och psykisk aktivitet.

Att flytta en mer traditionell inlärningsplats, som t.ex. ett klassrum till en utomhusmiljö skapar nya möjligheter för läraren och deltagaren. Det kan betyda en större utmaning, men är samtidigt mer givande. Dessutom medverkar variationen av inlärningsplatser till att överbrygga eventuella barriärer mellan deltagaren och läraren.

De flesta metoder och inlärningsmaterial som används inom utomhuspedagogiken har utvecklats för barn och ungdom. Vi anser dock att utomhuspedagogik är högst lämplig även för vuxna med ett intellektuellt funktionshinder och stärker förmågan att lära sig nya färdigheter såväl som utveckling av de nuvarande.

I detta projekt använder vi vår egen definition av utomhuspedagogik. Den är en riktlinje för den utgångspunkt vi använt oss av i detta projekt och ska generellt sett inte ses som en vedertagen definition av utomhuspedagogik.

Repglidning – en utmaning för alla

”Utomhuspedagogik är en inlärningsmetod som får oss att använda alla våra fem sinnen. Den utövas ute i naturen eller andra platser utomhus. Det är ett idealiskt komplement till klassrummet och till de traditionella undervisningsmetoderna”.

LIM-projektgruppen

Vad betyder att lära in ute?

Tid för reflektion – deltagare i ett sommarläger i Finland

Vi vill utvidga själva betydelsen av termen utomhus. Traditionell utomhuspedagogik har utvecklats i första hand för barn och ungdomar. Det är ett alternativ till ordinarie klassrumsundervisning, vilken för det mesta utförs i naturen eller inom skolans utomhus- miljö. För en vuxen deltagare, som inte längre är elev, finns många fler områden att undersöka utomhus. Det är inte alla som t.ex. bor i en stadsmiljö, som har tillträde till en naturlig miljö som skog, ängar, berg osv. En vuxen med ett intellektuellt funktionshinder kan utvecklas enormt mycket om deras inlärning kan ske i en intressant omgivning som t.ex.ett salutorg, en järnvägsstation, ett zoo, eller en park med skulpturer och statyer.

Att planera och arrangera ett inlärningsprogram för vuxna brukare i en miljö utomhus, kan fördjupa och utveckla de grundläggande kunskaperna. Ett exempel från vår tyska partner, i det tyska konceptet för grundläggande färdigheter, visar att undervisning utomhus inte nödvändigtvis betyder att man går ut, utan betyder ”Lernen am anderen Ort”, d.v.s. inlärning på andra platser än det ordinarie klassrummet . Det betyder att man går till en variation av platser, får nya erfarenheter, tar med dessa tillbaka in i klassrummet som ett komplement till de ordinarie undervisningsmetoderna.

Alla platser behöver nödvändigtvis inte vara utomhus, men måste tillhandahålla nya intryck och incitament till inlärning, som gör det möjligt för brukarnas att utveckling och framåtskridande och/eller dessutom lär dem hur de överkommer hinder för inlärning och blockeringar. Att få synas utomhus är lika viktigt för

den funktionshindrade, som att samla nya intryck och att få lära sig något nytt.

Effekter för deltagarna

Kommunikation betyder att dela och ta till sig känslor, erfarenheter och aktiviteter och baserar sig på gemenskap och att man delar en gemensam aktivitet. Kunskapen är inte medfödd, utan barnet lär sig att kommunicera i ett socialt sammanhang (Brodin & Aldemar, 1995). Det betyder att barnet framgångsrikt få ta emot förmågan att samverka i ett socialt sammanhang p.g.a. en medfödd förmåga att kommunicera. Stegvis kommer barnet att lära sig fördelarna med att kommunicera och således påverka sin egen situation. Samtidigt kommer reglerna för social interaktion att förvärvas. Genom en rad associeringar kommer barnet att kunna bygga upp förväntningar som en viktig komponent i kommunikationsutvecklingen.

Personer med ett intellektuellt funktionshinder har en enklare och mer konkret verklighetskoncept än andra. Deras svårigheter relaterar till uppfattning, vägledning/utförande, symbol och minnesfunktioner. Många har också en kommunikations störning och många personer med ett intellektuellt funktionshinder är fortfarande försummade då det gäller att få stöd för sin kommunikationsutövning och deras behov av tekniska hjälpmedel. Detta är en verklighet, speciellt för vuxna, som inte har tillgång till andra alternativ till kommunikation i sitt dagliga liv.

Forskning har dock påvisat att kontinuerlig och väl avpassad kommunikationsträning, tillsammans med en passande kommunikationhjälpmedel kan möjliggöra kommunikation för intellektuellt funktionshindrade, som inte kan använda ett talspråk.(Brodin & Renblad, 1999). Deras sociala interaktion och medverkan kommer också att kunna förhöjas. Ovanstående författare har dessutom demonstrerat att begränsad kommunikationsförmåga kan bidra till en persons förmåga att kunna påverka sin omgivning och ta egna beslut, vilket är viktigt för en personlig utveckling, självständighet, medverkan och livskvalitet (Renblad, 2003).

Effekten av att kunna delta i en utomhusaktivitet kan stödja utvecklingen av kommunikationsförmågan och kompetensen, då deltagarna etablerar en social interaktion med gruppledaren samt övriga deltagare i gruppen. Då det gäller kommunikativ kompetens kan den uppfattas som en förmåga att förstå andra och själv kunna göra sig förstådd i det dagliga livet (Brodin 2005). Det är befogat att tro att utomhusaktiviteter, som t.ex. skogspromenader, gynnar kommunikationsförmågan, eftersom deltagarna lär namn på föremål i sin omgivning och dessutom lära om naturen. En annan aspekt är att andra förmågor kommer att utvecklas, som motoriken, koordinationsförmågan och uppfattningsförmågan.

Många personer med ett intellektuellt funktionshinder kommer att uppleva utomhusaktiviteter som en stor utmaning.

Är anpassning nödvändig för människor med ett funktionshinder?

Första lektionen i bågskytte, FUB läger, Sverige

Undervisning på olika platser kräver en viss planering. Det man måste tänka på är tillgängligheten på besöksplatserna, omgivningens reaktion samt möjliga hinder för deltagarna.

Den tyska gruppen fokuserade på platser som man kände till sedan tidigare, då man sökte efter annorlunda inlärningsplatser och man förberedde gruppen genom att erinra sig minnen från tidigare besök på platserna. Varje steg gruppen skulle ta diskuterades med brukarna och utfördes endast om de samtyckte.

Generellt sett behövs inte någon större mått av anpassning, så länge som du håller dig till principen att ”skillnaden mellan en normal omgivning och nya stimuli inte får vara för stor, eftersom erfarenheter långt utöver det normala kan visa sig bli för mycket för personen och få henne/honom att återgå till rutiner, ett stereotypt beteende eller tics”. (Manfred Hofferer)

För att kunna delta i olika aktiviteter behöver personer med ett intellektuellt funktionshinder tekniska hjälpmedel, d.v.s. kommunikationshjälpmedel, hjälpmedel för att gå eller glasögon.

I skolornas läroplan och inom vuxenundervisningen betonas vikten av hjälpmedel så att alla elever/studenter/vuxna ska kunna dra nytta av undervisningen. Undervisningsmaterial och litteratur måste vara utarbetat på ett sätt som passar användarens fysiska och intellektuella nivå. Detta är en viktig mening då den fastställer att undervisningen ska anpassas till eleven och inte motsatsen d.v.s. att nyttjaren ska modifieras till att passa undervisningssystemet. Uttalandet om att handikapp alltid är något relativt och enbart baserat på egna värderingar kommer därmed i fokus. För att få kunskap om individuella personers behov måste ledaren i utomhusinlärning känna till deltagarens intressen och förmågor och utifrån dessa utveckla ett passande undervisningsmaterial.

Vad är inklusion?

Individer med ett intellektuellt funktionshinder har upplevt konsekvenserna av uteslutning eller exkludering i många situationer i sitt liv. Konsekvensen av att vara utesluten har fått en negativ inverkan på vissa, att känna sig utesluten från ett sammanhang kan leda till beteendestörningar, en känsla av att vara annorlunda och till ensamhet. Uppskattningen av de oändliga konsekvenser exkludering kan leda till har lett till att konceptet inklusion blivit central i fråga om värdighet och mänskliga rättigheter för funktionshindrade människor.

Definitionen av inklusion är i hög grad separerad från begreppet integration. Integration antyder att funktionshindrade flyttas från segregerade omgivningar, som institutioner inom en kommunal verksamhet i en segregerad miljö där de i stort sett delar faciliteter med andra kommuninnevånare. Inklusion baserar sig på jämställdhetsvärderingar samt respekten för individen och dess rätt att bli inkluderad från början av sitt liv. Inklusion innebär en integration i attitydsförändringar och en förändring i både struktur- och funktionsnivå i samhället. Den inbegriper också en omdefiniering, både vad gäller den funktionshindrades roll, såväl som omgivningens roll. Det finns en större ömsesidig förväntan på inklusion än på integrering.

Inklusion stödjer den process för funktionshindrade individer, vilken ger dem rätt till en anständig livskvalitet, egen åsikt och rätten att få stå i fokus i deras eget liv. Denna omdefinition baserar sig på samma rättigheter som alla har d.v.s. att även Du som funktionshindrad tillhör ett socialt sammanhang och att även Du har rätt att göra val. Inklusion ger människor rätt till självförverkligande och utrymme till att få använda sina egna resurser.

Rätten till inklusion, att få välja hur du vill använda din egen tid, dina egna framtidsplaner och få stöd för dina egna åsikter innebär att en stor förändring måste ske – en process – som måste bearbetas på många plan, inte bara en personlig sådan. Detta betyder en förändring i strukturen. Hur behandlar omgivningen och samhället människor med ett funktionshinder? Sett ur ett praktiskt perspektiv påverkar detta fritidsaktiviteter. På vilket sätt stödjer omgivningen funktionshindrade som har ett behov av fritidssysselsättning och vilka alternativ finns? Blir denna målgrupp konsulterad innan nya inrättningar planeras för dem? Involverar man dem överhuvudtaget? Eller är det så att alternativa inrättningar upprätthåller segregationen av funktionshindrade? Ett exempel är att funktionshindrade har separata träningstider istället för att man delar på ordinarie tider och på så vis blir synliggjord. De kan även tvingas ingå i en stor grupp utan att ens blivit tillfrågade om de överhuvudtaget vill delta.

Värdet av inklusion förväntas inte endast ha en inverkan på samhällsstrukturen, utan även den servicenivå som ger frihet i hemmet, möjlighet till ett arbete eller fritidsaktivitet. Att göra inklusion till en realitet innebär att vi blir tvungna att utveckla strategier som vänder attitydsproblemen samt institutionaliserade fördomar. De tilltänkta förändringarna är mycket större än vi kan föreställa oss. Därför att det innebär en förändring i attityder gentemot funktionshindrade, där vi släpper våra egna föreställningar om vad det i verkligheten innebär att vara funktionshindrad. Vi behöver effektiva strategier för att kunna förändra vårt eget förhållningssätt gentemot funktionshindrade och en välvilja till att göra strukturförändringar till förmån för inklusion.

Sociologen Bogdan (1996) framhåller ”Fokus ändrades från att förändra dem till att förändra oss”.

Inklusion förändrar personalens roll, rollen för människor i dess omgivning och givetvis de funktionshindrades roll gentemot dem själva. De får spela en aktiv roll i deras eget liv.

Attityder och Socialisering

Under de senaste tio åren har intellektuellt funktionshindrade människor (såväl som fysiskt funktionshindrade människor) särbehandlats och fått en stämpel av att vara annorlunda. Attityderna gentemot dem har varit orealistiska. De attityder och vanföreställningar som samhället haft både på ett personligt och kollektivt plan - har fört oss till ett diskriminerande samhälle med förstärkta stereotyper. Vissa vanligt förekommande attityder är:

- Som en intellektuellt funktionshindrad person kan Du inte göra någonting.
- Som en intellektuellt funktionshindrad är du lika med ett barn.
- Som en intellektuellt funktionshindrad behöver du mer övervakning (läs överbeskydd) o.s.v.

Negativa attityder gentemot funktionshindrade och det negativa sätt de porträtterats, har haft en direkt negativ inverkan på deras möjlighet att ha ett socialt umgänge, att få livserfarenheter och att tillåtas vara involverade i olika livssituationer. Ibland har dessa attityder varit så starka att daglig diskriminering har blivit legitim och tillåtit ett direkt fientligt förhållningssätt gentemot dem, vilket har lett till isolering, färre aktiviteter och minskade möjligheter för människor med ett funktionshinder.

En konsekvens av dessa negativa attityder har lett till social devalvering – en position i ett underläge med ett mindre värde i sociala situationer. En sådan situation har inte uppstått p.g.a. kommunikationsproblem, utan p.g.a. det faktum att Du som funktionshindrad setts som en person med lägre social status. Processen av en social devalvering leder till en konstruktion av avvikelser, vilket i sin tur är länkad till de sociala roller Du tilldelas eller väljer i ett socialt sammanhang. En person med ett funktionshinder sågs (ses) som ett socialt problem. Detta begränsar deras sociala umgänge till ett minimum.

En diffus definition av funktionshinder refererar ofta till en kollektiv definition av funktionshinder – en sådan definition baserar sig på overkliga aspekter av en situation hellre än definierar personen, men komplicerar personens eget bidrag i dess sociala omgivning. Om förväntningarna är att denna person är funktionshindrad och därmed ”är som ett barn” är det svårt för denne att övertyga det sociala sammanhanget att han/hon faktiskt är en vuxen person. Förr i tiden var det vanligt att omgivningen använde uttryck och ett röstläge som om man tilltalade ett barn.

Det är en nödvändighet att förändra attityder från ett negativt till ett positivt förhållningssätt. Att ha tilltro till den funktionshindrades tillgångar, i hennes/hans medverkan och personliga förmåga gör en social inklusion möjlig.

Sociala relationer är viktiga för livskvalitén. Att utveckla en social kompetens för ett socialt umgänge är viktigt för alla, vilket även inkluderar funktionshindrade. Att utveckla en intuition för sociala normer, att få rika och varierande upplevelser, att få en emotionell närhet och att få känna sig accepterad är en viktig del i det dagliga livet. Vår kvalitet på sociala relationer definieras av det sociala behov vi har. Individer är väldigt olika på det viset. Vissa personer är väldigt sociala och älskar att sitta tillsammans med andra, medan andra är mer reserverade och känner sig nöjdare i en mindre vänkrets. Oavsett detta så har alla människor behov av ett socialt umgänge.

För att kunna utvecklas socialt måste ett socialt förhållande etableras, stärkas och försvaras för den funktionshindrade. Uppmuntran och stöd av social kompetens är också en viktig del i själva soicaliseringsprocessen. Detta inkluderar att öka individens medvetenhet av hans/hennes rätt till att medverka i ett socialt sammanhang.

Hur intellektuellt funktionshindrade personer blir behandlade

En intellektuellt funktionshindrad person är precis likadan som vilken annan person som helst med personlig begåvning, behov och åsikter. Hon eller han kan behöva extra stöd för att till fullo kunna dra nytta av sin omgivning, vilket ändå inte förändrar det faktum att basala mänskliga behov är universella och överträffar den intellektuella förmågan. Det har funnits en tendens till att separera dessa två sidor, då det handlar om människor med ett intellektuellt funktionshinder. Man har sett behovet av stöd och behovet av kontakt som två separata saker. Stöd är i själva verket personlig och bör ge utrymme för personen att förstå ”sig själv som man är”. Funktionshindrade människor behöver samma mått av känslighet som alla andra då det gäller omvårdnad och stöd.

Stöd kan vara rent språklig, praktisk eller emotionell. Intellektuellt funktionshindrade behandlas ofta som ”en grupp av intellektuellt funktionshindrade” eller ”en grupp gravt mentalt funktionshindrade”. Det är fel att behandla människor med en ”grupp definition”. Alla har ett behov att få synas som en individ och få personlig kontakt.

Då man definierar vad för slags stöd en intellektuellt funktionshindrad bör ha, är det en nödvändighet att reflektera över vad stödet ska bestå av. Det man tänker på är kommunikationsstöd och alternativa stöd vad gäller kommunikation. Man kan behöva praktisk hjälp, antingen att ha hjälpmedel eller ordna med speciella arrangemang för att lyfta upp en individs känsla av trygghet, tillit och avkoppling.

Attitydsproblemen stannar inte vid den funktionshindrade, utan sträcker sig även mot deras vårdare och andra som är ansvariga för att upprätthålla ett nätverk av omsorg kring den funktionshindrade. Det är värt att stanna upp och tänka på hur vi beter oss, hur vi uttrycker oss och på vilket sätt. Är vi överbeskyddande? Tar vi den funktionshindrade på allvar? Lyssnar vi på henne/honom? Ändrar vi vårt beteende då vi vistas runt en funktionshindrad eller beter vi oss naturligt? Om jag ska kunna utveckla den mentala bilden av hur man bör påverka relationen eller förhållningssättet gentemot den funktionshindrade, måste jag själv öka medvetenheten över mitt eget beteende, mina känslor och attityder.

Om man ska utöva medvetande krävs en jämförelse med s.k. ”normala” situationer. Jag måste fråga mig själv ”skulle jag tala med den tonen eller bete mig på samma sätt gentemot en god vän”? Vi kan också knyta situationen till ett större system som mänskliga rättigheter och vuxenliv och bli mer medvetna om vad vi gör. Den tredje delen av vår egen utveckling för ett större medvetande är ett större ansvarstagande. Detta betyder ett större ansvarstagande av den grundläggande behandlingen av funktionshindrade. Det måste omfatta jämlikhetsvärderingar och respekt. Det är viktigt att ta ett ansvar så att vi dagligen realiserar värderingarna i dagliga livet.

Det finns ofta en risk att en attityd blir rutin, en nonchalant handling eller en attityd utan djupare eftertanke av vår egen roll i relation till den funktionshindrade. Denna består av följande;

- Vår attityd.
- Hur vi kommunicerar
- Hur vi lyssnar
- Vad vi gör
- Vad vi erbjuder
- En känslighet gentemot personliga behov och rättigheter.
- Känna våra egna känslor och ha självkontroll.

I en vårdande och social relation måste vi förstå varandra och känna tillit. Detta kan ofta undvika problem i attityder, men även utveckla den funktionshindrades egen initiativförmåga och respons. Genom samarbete kan vi sätta positiva exempel, erbjuda valmöjligheter fritidssysselsätttning och bana vägen för nya och positiva erfarenheter.

Rätt till utbildning

Livslångt lärande runt jordgloben

Enligt FN´s konvention för Mänskliga Rättigheter, är rätten till utbildning i fokus för barn, ungdomar och vuxna. Utbildning i dagens globala och multikulturella samhälle framhäver behovet av att ligga i fas med den snabba tekniska utvecklingen och upprepade krävande utmaningar. För att kunna komma ikapp dessa krav behöver EU kompetenta medborgare och en flexiblare utbildning, vilket inkluderar ett livslångt lärande. Med detta uttryck har vi i åtanke att lärande och utbildning inte länge är en fråga som bara gäller barndomen, utan är relevant för vuxna.

I ett undervisningssammanhang nämner vi ofta formell och informell lärande. Formellt lärande definierar lärande inom en institution, medan informell lärande förväntas äga rum utanför den ordinarie utbildningsmiljön, som t.ex. utomhus i närmiljön eller ute i naturen. I officiella dokument som Konventionen för Mänskliga Rättigheter, Barnkonventionen, FN`s standard regler, Salamanca Deklarationen och andra nationella dokument, ligger rätten till utbildning som en mänsklig rättighet i fokus.

Utomhuspedagogik är en integrerad del av den ordinarie men informella utbildningen och måste därför bli sedd som en mänsklig rättighet för alla.

Lärandet blir en länk och ger brukaren mervärden

Mervärdena av utomhuspedagogik är betydande för en individ. Många vuxna med ett intellektuellt handikapp är ofta isolerade och har passiviserats i det dagliga livet. Att ta steget ut och undersöka världen utanför det trygga och säkra hemmet eller vårdcentrat kan vara skrämmande och oroande. Att använda lärandet som en länk och bro för att rasera murar till världen utanför skulle då bli ett viktigt instrument. Att påbörja en inlärningsprocess kan ge nytt mod och en väg till att stegvis kunna undersöka nya områden.
Det finns många positiva värden i utomhuspedagogik såsom fysiska, intellektuella, sociala och emotionella värden. Några av dessa positiva resultat är följande.

Fysiska

Att gå en längre eller kortare sträcka ger bra träning och kan förhindra problem som övervikt och fetma. Många personer med Down´s syndrom har problem med vikten. En svensk studie visar att 31% av vuxna män och 36% av vuxna kvinnor har ett BMI på över 25. Fysisk träning i en naturlig utomhus miljö med ojämna ytor som klippor, gräs eller sand stärker musklerna och benen samt ger balansträning och förbättrar koordinationen. Många forskningsresultat påvisar också den positiva effekt som träning och utomhus-aktiviteter har för blodtrycket och hjärt- och kärlsjukdomar.

Intellektuella

Utomhuspedagogik skapar möjlighet att undersöka nya miljöer och det stimulerar intellektet. Att lära sig nya saker stimulerar intellektet!

Sociala

Att få vara en del av ett samhälle och att få vara synlig i andras ögon då man promenerar, shoppar eller leker eller att få se andra människor i deras dagliga verksamhet hjälper en person med ett intellektuellt handikapp att få växa och är mycket viktig för inklusionen. Övningarna och metoderna för utomhuspedagogik stimulerar även samarbetet mellan deltagarna samt mellena deltagaren och deras assistenter. Problemlösning tillsammans betyder samverkan och att man delar kunskap och erfarenheter.

Mentalt/emotionellt

Det har bevisats via många forskningsstudier att utomhusvistelse påverkar människan positivt. Vissa personer med ett intellektuellt funktionshinder är inte medvetna om sitt kroppsspråk. Utomhuspedagogik ger många en möjlighet att bli mer kroppsmedvetna.

SEKTION TVÅ

En introduktion till inlärnings-modulerna

En av projektets huvuduppgifter var att strukturera upp the övningar vi utförde. De olika organisationerna skapade s.k. pilotgrupper. Grupperna bestod av mindre grupper med deltagare från de olika målgrupperna vi arbetade med. Dessa pilotgrupper utövade många olika typer av aktiviteter och lärarna/ledarna eller andra vårdnadsgivare noterade hur övningarna fungerade i verkligheten. Inlärningsmodulerna i denna handbok visar några av de många varierande aktiviteter som utfördes av grupperna. Den generella strukturen som tagits fram med hjälp av rapporterna från vårdnadsgivarna finns i kategorierna listade nedan. De olika pilotgrupperna använde listan både i sin helhet och delar av det. Ibland lades andra delar till för att modulerna skulle bli mer representativa och passande till verkligheten. Som ett resultat av det kan modulerer variera något. Några av modulerna har illustrerats med bilder som tagits under övningarna. Det finns även videoklipp och filmer, vilka kan ses på vår hemsida.

- Inlärningsmiljön
- Övergripande mål
- Särskilda mål
- Övningar
- Tips/studiefrågor för läraren
- Tillgänglighet
- Pedagogiska metoder
- Inverkan på brukarna
- Utrustning/material/litteratur
- Problem/svårigheter och begränsningar

Målet med modulerna är att ge konkreta exempel till saker och övningar att utföra i en utomhusmiljö, att väcka nyfikenhet samt stimulera andra att göra samma sak.

För att kunna organisera modulerna och lyfta fram de olika miljöerna runt om oss, har vi valt att dela kapitlen i fyra delar:

- Stadsmiljö
- Parker & trädgårdar
- Naturen
- Hav & sjö

Kapitlen i boken är för begränsade för att kunna ge rättvisa till de olika aktiviteter man skulle kunna utföra. Aktiviteterna kräver inga fökunskaper eller någon komplicerad utrustning, bara sunt förnuft och fantasi.

Några av de aktiviteter vi beskrivit i handboken kan verka självklara. Man kan säga att ”....vem som helst med sunt förnuft skulle kunna utföra dessa aktiviteteter.” Visst kan det vara så, men ibland är det nödvändigt att framhäva det självklara även om det innebär att det något vi är väl bekanta med, speciellt om övningen inte beskrivits tidigare.

En promenad längs ån

Inlärningsmiljön

I en stadsdel nära Fyrisån i Uppsala

Brukare

Vuxna (kvinnor och män) 45-70 år med psykiskt funktionshinder

Övergripande mål

- Att motivera och stimulera brukarna till att utforska staden
- Att stimulera brukarna till att verkligen se och bli medvetna om sin omedelbara närmiljö
- Att uppmuntra brukarna till att dela kunskap
- Att stärka gemensamhetskänslan mellan brukarna
- Att ”röra sig i” och vara en del av sitt samhälle
- Att förse målgruppen med intressanta undervisningsämnen som en del i deras livslånga lärande
- Att tillhandahålla fysiska övningar

Särskilda mål

- Att lära sig om stadens utveckling.
- Att lära sig mer om intressanta personer, levande som historiska.
- Att lära sig mer om platser och intressanta byggnader – historiska och moderna.

Övningar

- Att titta på gamla bilder eller tidningsurklipp som beskriver byggnader och parker du ser. Jämför bilderna med hur platserna ser ut idag.
- Försöka komma ihåg affärer och hus från förr eller anrda förändringar i omgivningarna.
- Titta på bilder från förr – var togs den? Diskutera med gruppen. Ta en promenad till platsen på bilden.
- Fotografera under promenaden, skapa ditt eget material genom att kombinera text och foto.

Tips/studiefrågor till läraren

- Uppmuntra brukarna att planera, eller kanske själv leda en promenad.
- Uppmuntra brukarna att samla dokument, foton eller annat tryckt material om sin stad.

Människor, träd och byggnader att utforska längs ån.

- Be deltagarnaa att uppmärksamma offentliga byggnader under promenaden och ta reda på deras öppettider.
- Besök offentliga byggnader.

Tillgänglighet

För målgruppen i denna studie, vuxna med en psykisk sjukdom, finns inga speciella begränsningar eller hinder som förhindrar tillträde till den omedelbara stadsmiljön. Det är trots det viktigt att tänka på att vissa människor i målgruppen kan känna obehag eller rädsla i en livlig, bullrig och hektisk omgivning. Undvik detta om möjligt. Undvik aktiviteter under rusningstid och sträva efter att lägga övningen i en lugn miljö.

Pedagogiska Metoder

Lära känna varandra

Det första steget i kursen för lärarna var att möta gruppen så att all fick lära känna varandra. Läraren/föredragshållaren var ny i sammanhanget. Deltagran var medlemmar i en träffpunkt för personer som led av ett psykiskt funktionshinder.

Gruppen kände sig mycket trygg och säker inom träffpunkten och deltog frivilligt i kursen. Det var också viktigt för gruppen att känna sig bekväm i den nya situationen med läraren, och trygga i den nya situationen, därför måste introduktionsperioden vara grundlig. Föreståndaren för träffpunkten var närvarande och underlättade introduktionen.

Sammankomst inomhus

Den inledande delen av kursen var att visa ett bildspel med bilder från staden, som t.ex. byggnader, torg och åar. Gruppen rangordnade bilderna efter hur väl de kände igen de bilder som visades. Det var mycket viktigt att deltagarna kände igen vad som visades på bilderna och att de kunde relatera till dem. Lärarna pratade kring bilderna och frågade deltagarna om de kunde berätta lite om platserna som visades. Alla deltagare deltog aktivt och utbytte information med varandra.

- Försök att involvera alla elever.
- Försök att utveckla en dialog med eleverna - undvik att falla in i en envägskommunikation.
- Undvik att enbart involvera dig i de mest aktiva deltagarna, utan försök även att engagera de mest tillbakadragna och tystlåtna deltagarna.
- Använd bilder för att få igång diskussionen. Det är mycket lättare att relatera till bilder än ett abstrakt skrivet material.
- Bilder är ett fantastiskt sätt att framkalla minnen

Efter övningen inomhus tillfrågades deltagarna om de ville vara med på den efterföljande utomhusövningen ”En promenad längs med ån”. De flesta deltagarna anmälde sig, men vissa gjorde inte det p.g.a. olika orsaker, som oro och andra ångestbetingade orsaker.

Sammankomst utomhus

Brukarnas utgångsplats var träffpunkten, där läraren delade ut ett informationsblad med en beskrivning av promenaden inklusive illustrationer och foton. Fotona bestod mest av historiska byggnader och platser som inte längre fanns kvar, som var rivna eller ombyggda. Andra foton illustrerade hur byggnader förändrats under årens lopp. Brukarna följde rutten (rutten var den gamla ”paradgatan” i Uppsala) med flera stopp längs vägen vid platser av intresse. Fastän promenaden är i stadskärnan är den även nära ån, kantad med gamla stora träd. Förbindelsen till vatten och naturen gör det till ett populärt promenadstråk.

Effekter och fördelar för brukarna

- Den positiva känslan av att tillhöra en grupp.
- Att få nya samtalsämnen.
- Övervinna spärrar och bryta isolering. Återaktivera gamla förmågor och kunskaper.

Utrustning/material/litteratur

- Förbered informationsmaterial.
- Guideböcker.
- Gratismaterial från turistbyrån.

Problem, hinder och begränsning

Det vanligaste problemet inom denna målgrupp är motvilja till att delta överhuvudtaget. Ett sätt övervinna detta är att gruppen har mer övningar inomhus, så att läraren och eleverna lär känna varandra ordentligt.

Fråga gruppen om det finns andra problem, som nedsatt syn eller hörsel.

Anpassa takten under promenaden så att den passar deltagare som har problem med att röra sig. De flesta deltagare medicinerar och vissa mediciner påverkar uppfattningsförmågan och koncentrationen. Anpassa informationen som ges och repetera ofta.

Kallt eller regnigt väder kan vara ett hinder för vissa. Förbered gruppen för dåligt väder; be dem titta på väderleken på TV och be dem klä sig efter det. En av deltagarna visade tecken på oro och rädsla för nya saker och främmande omgivningar. Problemet löste sig då han fick gå nära läraren och fick dela paraplyet med honom.

I varuhuset

Plats för inlärning

De större sportaffärerna i Hamburg samt i klassrummet

Övergripande mål

- Att ge ett lockande skäl till av vara ute.
- Att ha roligt genom att prova hattar o.s.v.
- Att leta supporterföremål för fotbollsklubb eller annat, prova dem och ta reda på vad de kostar.
- Att ge ett intressant samtalsämne som man kan prata och skriva om, siffertträning för meningar och andra sifferövningar.
- Att träna brukarens förmåga att använda det allmänna kommunikationssystemet.
- Att öva brukarens förmåga att använda sitt ordförråd och kommunikations förmåga genom upplevelser och nya omgivningar.
- Att få synas som kund i en affär

Särskilda mål

- Att hitta intressanta fotbollsupporterprylar och andra idolartiklar, läsa prislappar och diskutera priser.
- Tänk dig att du ska spendera 20 euro. Vad kan du köpa för summan?
- Köp något litet och försäkra dig om att du får rätt växel
- Att göra en lista med varor och priser som man kan använda vid nästa sifferövning
- Att se vad mer man kan hitta i en sportaffär.

Grundläggande mål för färdigheter

- Att läsa prislappar
- Att uppskatta vad man kan köpa för 20 euro
- Att läsa namn på fotbollsklubbar och idolartiklar
- Att sätta ihop prislappar och varor
- Att utöka läs- och sifferfärdigheter.
- Att träna samarbetsförmåga mellan deltagarna.

Övningar – praktiska exempel

- Förbered gruppen före besöket genom att prata om deras favoritsporter och favoritklubbar.
- Planera vägen till varuhuset. Kan deltagaren klara av att gå dit själva?
- Utforska sportavdelningen.
- Prova roliga hattar etc.
- Fotografera.
- Skriv ned namn och priser på varor.
- Samla broschyrer.

Stimulerande inomhus och utomhuspedagogik

Rollspel 1

Var och en av oss kan spendera 20 euro. Vad skulle du köpa? Hitta dina favoritinköp för mindre än 50 euro. Köp något litet. Se till att du får tillbaka rätt växel. Läs kvittot.

Rollspel 2

Detta är din affär. Vad kostar T-shirten/märket/scarfen?

Grundläggande färdigheter

- Att läsa varumärken.
- Att läsa prislappar och kvitton.
- Att erlägga rätt summa.
- Klistrar in summan i en övningsbok och skriva summan.
- Jämföra priser
- Sortera priser. Börja med den billigaste till dyraste varan. Hitta priser under 10 euro/5 euro.
- Sätt vara/vara foto/varunamn och pris tillsammans.
- Diskutera vad det är ni gör.
- Kopiera priser med/utan decimaler.
- Lyssna till priser och skriv ned dem.
- Titta på broschyrerna och fotona. Finns några intressanta namn? Sätt foton och ord/meningar tillsammans.
- Förbered en kort text baserad på brukarens besök till affären.
- Uppmuntra brukaren att räkna summan av två eller fler varor.

Tips/studiefrågor till läraren

- Hur länge kan brukaren koncentrera sig?
- Är det nödvändigt att informera personalen i varuhuset om gruppen och dess syfte?

Tillgänglighet

Stora affärer är vanligtvis tillgängliga för rullstolar om nödvändigt. Det är klokast att besöka affären den tid på dygnet den har minst kunder.

Pedagogiska metoder

- Börja med uppgifter brukaren redan kan. Uppmuntra dem till att dela sin information.
- Uppmuntra brukarna att upptäcka saker på sitt eget sätt.
- Uppmuntra dem att samarbeta.
- Uppmuntra fantasi och rollspel.
- Uppmuntra till att jobba två och två eller i grupp i klassrummet.
- Försök att minnas så mycket som möjligt av elevernas konversationsämnen under utflykten och använd deras egna/meningar för de skriftliga arbetsuppgifterna. Osv.
- Förbered dokument för räkneuppgifter.
- Låt eleverna lära sig steg för steg.

Nytta och verkan för eleverna

- Att få njuta av en speciell dag ute, få nya intryck och erfarenheter.
- Att få känna sig stolt över att få vara en samarbetspartner i resultatet av ett projekt; samla namn och priser, rollspel etc.
- Öka möjligheten av att läsa priser och köpa saker.
- Öka sifferförmågan.
- Öka självkänslan.
- Öka den kognitiva och allmänna kunskapen.
- Öka elevens ordförråd.

Erfarenheter som är relevanta i det dagliga livet

- Öka möjligheten att handskas med pengar.

Utrustning/material/litteratur

- Pengar, låtsasslantar och tryckta låtsassedlar för att lära/repetera förmågan att känna igen valörerna, hur man räknar och använder pengar.
- Lista på idolartiklar, broschyrer, foton, halsdukar etc.
- Anteckningsblock, pennor, färgade pennor, klister.
- En whiteboardtavla och pennor.
- Förbered varunamn, prislappar och stenciler.

Problem, hinder och begränsningar

Tider då affären är välbesökt, ovänlig personal och kunder. Att personalen känner sig besvärade eller oroliga kan undvikas om man informerar dem om gruppen och dess syfte.

Relaterade områden

Affärer, marknader, utställningar mm.

Hamburgs kollektivtrafik

Att försöka hitta vägen,
En elev i Hamburg i ämnet grundläggande färdigheter

Omgivning för inlärning

Klassrum och allmänna kommunikationer (U-Bahn, S-Bahn, buss)

Övergripandea mål

- Träna brukarens förmåga att använda det allmänna kommunikationssystemet
- Att komma till mötesplatser för gruppbesök vid flygplatser och i stadskärnan.
- Att hitta vägen genom stan från förorterna till flygplatsens närhet:
  -Vilken linje ska du ta?
  -Var byter man tåg?
  -Var ska du möta sin vän?
  -Hur länge tar resan?
  -När måste du åka hemifrån?
  -När stiger du upp?
  -Vad gör du om din vän inte kommer i tid?
  -Vad gör du om du inser att du blir sen till det avtalade mötet?

Grundläggande mål med färdigheterna

- Att räkna tid
  -Hur lång tid tar tågresan?
  -När åker jag hemifrån
  -När stiger jag upp?
  -När är jag hemma igen?

Särskilda mål

Övningar – praktiska exempel

- Förbered gruppen innan de åker tåg genom att:
  -Titta på tågsystemet i ett diagram.
  -Planera tiden
  -Titta på vilken station man börjar resan, byten längs vägen och var de ska möta gruppen.
  -Förbered en lista med viktiga stationer i klassrummet.
  -Förbered små grupper som kan resa tillsammans.
  -Byt mobilnummer med varandra.
  -Uppmuntra till att fråga personal/passagerare om hjälp.
  -Uppmuntra dem att ringa och fråga assistenten om hjälp, då de behöver det och känner sig vilsna.

Tips/Studiefrågor för läraren

- Är alla stationer där eleverna kliver av/på tillgängliga?
- Kan det bli eventuella hinder som en försening?

Tillgänglighet

De flesta transportsystem erbjuder tillträde till rullstol etc.

Pedagogiska metoder

Börja med saker som eleven redan känner till. Uppmuntra dem till att dela sina kunskaper. Låt eleverna få tala om sina erfarenheter då det gäller transportsystemet. Uppmuntra eleverna till att ta nästa steg, att resa en obekant rutt. Uppmuntra dem till att fråga allt de vill veta. Uppmuntra dem till att be om hjälp i klassrummet och under vägen till sitt avtalade möte.
Försök att memorera så mycket som möjligt kring hur eleverna själva diskuterar olika ämnen, använd deras egna uttryck och meningar i stencilerna. Förbered diagram, tidtabeller etc.

Inverkan och fördelar på eleverna

- Stolthet över att de klarar av att resa med tåg/buss en sträcka de aldrig rest tidigare.
- Stolthet över att ha klarat av en situation de inte var förberedda för, därför att banarbete pågick på den förutbestämda sträckan och passagerarna blev tvungna att byta till buss.
- En större förmåga att boka möten och hålla avtalad tid.

En busshållplats som inlärningsmiljö

Erfarenheter för det dagliga livet

Ökar förmågan att röra sig i stan utan behov av mycket hjälp.

Utrustning/material/litteratur

- En plan över transportsystemet, tidtabell, klocka.
- En lista över stationer av betydelse.
- Anteckningsblock, pennor, färgade pennor.
- Whiteboard tavla och pennor.

Problem, hinder och begränsningar

Oväntade händelser; reparationsarbete på tågen, förseningar, oförutsedda nödvändiga buss-/tågbyten, felaktig information från medpassagerare.

Relaterade områden

Åk buss/tåg till x. Planera nästa utomhusaktivitet.

Glassbar

Glada elever i utomhuspedagogik, Tyskland

Inlärningsomgivning

Glassbar och klassrummet

Övergripande mål

- Ha en mattelektion i en speciell omgivning.
- Öka förmågan att beställa i restaurang.
- Öka läs- och talförmågan.
- Öka förmågan att handskas med pengar.
- Att få synas i en restaurang.

Särskilda mål

- Att läsa en meny och välja en favoritglass och favoritdryck.
- Att läsa namnet på en favoritglass och beställa den.
- Tänk dig att du har 5 euro. Vad kan du beställa?
- Ska du ge dricks? Hur mycket?

Mål för baskunskaper

- Att läsa menyn.

- Att läsa priser
- Att bedöma hur mycket man kan köpa för 2 eller 5 Euros.
- Att använda leksakspengar och spela rollspel hur man betalar för glassen. Räkna ut växel.
- Att skriva sin favoritmeny.

Övningar - praktiska exempel

Förbered gruppen innan besöket genom att prata om deras favoritsmaker.

Rollspel

- I en glassbar.
- Beställa och betala.
- Gör din egen gruppmeny efter besöket.
- Fotografera.
- Diskutera erfarenheten.

Studiefrågor för läraren

- Vilket ställe är bra att gå till? Med en trevlig och öppen atmosfär, där det är lätt att följa gäster som kommer och går och inte är för fullsatt.
- Hur dyrt är det? Kan du ta med en kopia på menyn till kursen för att jobba med före/efter besöket?

Tillgänglighet

Restauranger, restaurangers uteserveringar och utekaféer är lättillgängliga.

Pedagogiska metoder

- Börja med saker som eleven redan kan. Uppmuntra dem till att dela kunskap.
- Kombinera kunskap med en smakupplevelse.
- Uppmuntra eleverna att beställa och betala själva. Om det är nödvändigt, räkna ut den rätta växeln tillsammans med dem.
- Uppmuntra fantasi och rollspel.
- Försök att memorera så mycket som möjligt av elevernas konversation under utflykten och använd deras egna uttryck/meningar för stenciler etc.
- Förbered numeriska arbetsblad med priser, för att läsa och jämföra.
- Låt eleverna inhämta kunskap steg för steg.

Inverkan och fördelar på eleverna

- Få en smakupplevelse utomhus, nya intryck och sinnesupplevelse
- Öka förmågan att läsa priser och att köpa saker.
- Öka prismedvetandet. Har du råd att köpa det med dina fickpengar?
- Öka elevens ordförråd och meningsstruktur. Jag skulle vilja...skulle jag kunna få...Kan du vara snäll och...

Erfarenheter för det dagliga livet

- Ökar förmågan att gå på restaurang.
- Ökar förmågan att uttrycka önskemål.
- Ökar förmågan att handskas med pengar.

Utrustning/material/litteratur

- Pengar och leksakspengar
- En lista på favoritmat och favoritdryck på restauranger, riktiga menyer – om möjligt.
- Anteckningsblock, pennor, färgade pennor.
- Whiteboardtavla och pennor.
- Förberedda skyltar med varunamn, prislappar och stenciler.

Problem, hinder och begränsningar

För många trappsteg, trånga utrymmen och stressad personal.

Relaterade områden

Alla slags (snabbmat) restauranger, förutom de alltför dyra.

Hamburgs flygplats

Inlärningsmiljö

Hamburgs flygplats – Terminal 1 och en sightseeing runda till startbanorna för att se vad som händer runt flygplanen.

Övergripande mål

- Att ge en stimulerande anledning till att vara utomhus.
- Att ge ett intressant samtalsämne att både tala, läsa och skriva om.
- Att träna elevernas förmåga att röra sig i stan genom att själva kunna ta sig till slutmålet.
- Att träna elevernas förmåga att röra sig runt stan genom att förstå och kunna läsa skyltar i en obekant omgivning.
- Att välja ut saker och situationer värda att fotografera.
- Att träna elevernas ordförråd och kommunikationsförmåga genom erfarenheter i en ny miljö.

Särskilda mål

- Att hitta skyltar och piktogram, förstå, förklara och fotografera dem.
- Att kunna följa avgångar genom att läsa piktogram och skyltar.
- Fotografera.
- Att se vad som händer när ett flygplan har landat.
- Att observera och svara på följande frågor;
- Vad är det för ett fordon som rör sig runt planet?
- Vad finns det för byggnader runt planen?
- Vilka byggnader finns runt start-och landningsbanor?
- Hur känns det att vara i en cockpit?
- Hur känns det att sitta i kaptenens stol?

Grundläggande mål

- Att öka den kognitiva kunskapen.
- Att lyssna till nya namn, repetera dem och uttala dem rätt.
- Att utöka läs-och skrivförmågan.
- Att träna samarbetsförmågan mellan deltagarna.
- Att lära sig nya ord som t.ex. cockpit, resa, växla, EU, biljett, boardingkort.

Övningar - praktiska exempel

- Förbered gruppen innan besöket till flygplatsen genom att de får prata om egna reseminnen.
- Planera vägen till flygplatsen. Kan gruppmedlemmarna klara av att åka dit själva?
- Utforska terminalen
- Fotografera
- Skriv ned viktiga ord
- Samla broschyrer
- Hitta vägen genom att följa skyltarna till restaurangen etc.

Rollspel 1

Vi är på väg för att besöka vårt favoritland med flyg. Vi har precis kommit med bussen. Var kan vi sitta ned ett tag? Vad gör vi sedan? Var checkar vi in? Osv.

Rollspel 2

Du är kaptenen. Slå dig ned i hans stol. Hur gör du för att flyga planet? Vad gör kontrollspaken? Hur många mätinstrument finns det?

Läsa och skriva

- Memorera nya flygplatsord
- Titta på fotografierna och broschyrerna. Finns det några intressanta ord?
- Sätt ihop fotografier och ord/meningar.
- Förbered en kort text baserad på elevernas dag på flygplatsen.
- Uppmuntra eleverna att skriva fria texter.
- Samla foton, teckningar, texter, diagram i en mapp.
- Gör en poster/collage.

Fotodokumentation på gång!

Tips – och instuderingsfrågor för läraren

Hur länge kan eleverna koncentrera sig? Många ämnen om flygtrafik är på en intellektuell nivå. Var medveten om att lägga in tillräckligt med praktiska och ”mjuka” frågor.
Under rundturen, för att se landnings-och startbanor och vad som händer runt flygplanen, kan lukter och ljud erbjuda många intryck – det är inte nödvändigt att ge detaljerade förklaringar, men mycket att se. Vilka och hur många flygplatsord måste eleverna känna till före/under/efter besöket?

Tillgänglighet

Flygplatser är tillgängliga för alla

I färd med att undersöka en ny omg ivning

Pedagogiska metoder

- Börja med saker eleverna redan kan. Uppmuntra dem till att dela kunskap.
- Uppmuntra eleverna till att upptäcka saker på sitt eget sätt.
- Låt dem välja de foton de tycker bäst om.
- Uppmuntra dem till att samarbeta. En elev kan vara bra på att hitta nästa skylt, en duktig på att läsa den, den tredje vill skriva ned ordet osv.
- Uppmuntra dem till att upptäcka med alla sina sinnen.
- Uppmuntra fantasi och rollspel.
- Uppmuntra till att jobba två och två eller i grupp.
- Erbjud dem ord/meningar/texter.

Inverkan och fördelar för eleverna

- Få många nya intryck och erfarenheter.
- Inlärning med hjälp av många sinnen som t.ex. syn, hörsel, lukt, känsel osv.
- Njuta av en trevlig dag på en spännande plats.
- Bredda den allmänna kunskapen.
- Att komma ihåg tidigare besök till flygplatsen och känslor som var involverade.
- Känna sig stolt där för att man är delaktig i resultatet av ett projekt genom att fotografera, samla saker och genom rollspel.

Att känna sig imponeradgenom att;
-se flygplanen från utsiktsterrassen.
-se ett flygplan landa framför utsiktsterrassens utsiktsplats.
-se ett flygplan framför den lilla sightseeing bussen.
-vara i en riktig cockpit.
-sitta i kaptenens säte och hålla i kontrollspakarna.

- – Få intryck och kunna komma ihåg den flera veckor efter besöket.
- Lära sig nya ord och kunna använda dem en lång tid efter besöket.
- känna sig stolt då deras egna foton uppskattas av de andra.
- öka självkänslan.
- öka (kognitiva) kunskapen.
- Ökat ”driv” i skrivande och läsande.
- öka läs- och skrivförmåga.

Erfarenheter som är viktiga för det dagliga livet

Att kunna hitta på en okänd plats

Utrustning/material/litteratur

- Kameror, broschyrer av flygplatsen, jordglob, resebroschyrer.
- Fotografier storlek 5, namnkort
- Whiteboardtavla och pennor
- Anteckningsblock, pennor, färgade pennor.
- Pappkartong, sax och klister

Problem, hinder och begränsningar

Fråga om bussen som tar er ut till start-landningsbanor är rullstolsanpassad.

Relaterade områden

Undersök en stor järnvägsstation, stor busstation, en (färje) hamn, en industri etc.

Social träning i stadsmiljö

Inlärningsmiljö

Vilket fastställts tidigare i utomhuspedagogik, är inlärningstillfällena i en stadsmiljö oändlig. Det kan vara så enkelt, som att skriva ned de affärer som finns på gatan i hemmets närområde till mycket mer komplext som att att lära sig att använda det allmänna kommunikationssystemet för att kunna åka någonstans där man hittills aldrig varit.

Om man ser det från det perspektivet kan inlärningsmiljöer innefatta gator, marknader, gallerior, platser av intresse, kommunala transportmedel och många fler platser.

Stadsmiljön kan vara skrämmande och ovänlig, men samtidigt är det den miljön som gruppmedlemmarna vistas i det dagliga livet. Det är därför viktigt för dem att de lär sig de nödvändiga kunskaperna för att kunna känna sig bekväma och säkra medan de vistas och rör sig i detta område.

Övergripande mål

Målet för målgruppen är sig att förflytta sig och vistas i en stadsmiljö och samtidigt känna sig bekväm och utveckla en självbild samtidigt som man håller fast vid sina ena värderingar, intressen och förmågor.

Särskilda mål

De specifika målen, vilka är listade här nedan, har i princip sitt ursprung i huvudmålen. De är emellertid inte fasta och kan modifieras ytterligare för att inkludera nya och specifika mål för ändamålet att understryka de kunskaper som undervisas för tilfället eller för att dra fokus till de mål som läraren vill att deltagarna i målgruppen ska uppnå:

- Social integration.
- Att överkomma social stigmatisering och själv-stigmatisering.
- Att kunna förflytta sig i den egna kommunen.
- Lära sig en social kompetens (genom att använda allmänna kommunikationer, betala räkningar, matlagning, personlig hygien, shoppa, hantera pengar, kunna planera sin tid o.s.v.).
- Att kunna styra över sin egen fritid utanför gruppen och utan en lärares översyn
- Att känna igen och acceptera svårigheter medan man försöker genomföra uppgifter.
- Att ha förståelse för det egna ansvaret i uppkomna situation.

Ämnen

Schizofreni begränsar starkt de ovan nämnda förmågorna och minskar aktiviter, som personen utförde innan sjukdomen. Människor med schizofreni kan ha svårt att fungera och det är viktigt för dem vid utskrivning från sjukhus att försöka återfå de förmågor de haft, men som de förlorade p.g.a. sin sjukdom. Följdaktligen behöver brukarna börja med att lära eller lära på nytt enkla förmågor (enligt sina behov) och gradvis utvecklas till att utföra svårare uppgifter.

Det är vanligt för individer som vårdats för schizofreni, eller medicineras för en psykisk sjukdom att de har en begränsad motivations- och uppmärksamhetsförmåga. Varje inlärningsplanering måste ta detta i beaktande och anpassa inlärningsmål och uppgifter därefter.

Ämnesvalen är det viktigaste då man implementerar ett program för utomhuspedagogik. Då det är i det närmaste omöjligt att lära ut allt i ett program, måste läraren prioritera och välja de uppgifter som är de viktigaste för gruppens medlemmar, men ändå ta gruppens önskemål i beaktande.

Att få en social kompetens är viktig för det dagliga livet och för en tillfredställande livskvalité. Att veta hur man betalar räkningar, att använda allmänna kommunikationsmedel, fylla i ett formulär, shoppa, boka och hålla möten, hitta ett telefonnummer till någon; att klara dessa mål med självförtroende gynnar indivi-

den till att bli mer självgående och få ett värde, och njuta av känslan av att få vara en kompetent människa i samhället.

Övningar – praktiska exempel.

- Betala räkningar (el, telefon, vatten o.s.v.)
- Läsa räkningen (vad betyder den, summa, förfallodatum o.s.v.)
- Var man betalar räkningen (var den betalas innan förfallodatumet och efter förfallodatumet)
- Avgifter som betals i samband med betalning (t.e.x. expeditionavgift ska betalas på postkontoret)
- Ta med tillräckligt med pengar för att kunna betala räkningen, ha extra pengar om man måste betala avgifter, veta hur mycket växel man får tillbaka).
- Konsekvenser om man inte betalar räkningen
- Arkivera betalda räkningar för framtida behov.
- Använda allmänna kommunikationer.
- Köpa rätt biljett och veta vad den kostar.
- Veta var man ska köpa biljetten
- Veta var busshållplatser och stationer ligger.
- Registrera biljetten i stämpelautomaten (var den finns på bussen, tunnelbanan o.s.v.)
- Vad gör man om en kontrollant ber att få se biljetten.
- Veta i förväg namnet på stationen där man ska kliva av.
- Lära sig läsa tidtabeller och program.
- Lära sig läsa kartor över de allmänna kommunikationerna.

Studiefrågor för läraren

- Anpassa studiemetoder och svårighetsgrad till gruppmedlemmarnas kunskapsnivå.
- Ta gruppmedlemmarnas behov i beaktande för inlärning av nya kunskaper.
- Varför vissa kunskaper är nödvändiga att lära in.
- Gruppmedlemmarnas motivation.
- Hur man integrerar varje förvärvad kunskap i helhetsbilden av självtillräcklighet och social integrering.

Pedagogiska metoder

- Små hanterbara grupper
- Terapipass för att överkomma rädsla och oro.
- Prioritera vilka kunskaper som ska läras in.
- Möten före och efter passen för diskussion om aktiviterna.
- Möjlighet till enskild undervisning, vid behov.

Fördelar för brukarna

- Ökad självförtroende.
- Förbättrad livskvalité.
- Ökad självkänsla då man utfört uppgifterna.
- Ökat socialt liv och bättre utnyttjande av sin fritid.

Utrustning/material/litteratur

- Kartor
- Guideböcker
- Kultursektionen i dagstidningar, veckotidningar.

Problem/hinder/begränsningar

- Brist på motivation.
- Begränsad koncentrationsförmåga.
- Reducerad kognitiv förmåga.
- Socialt stigma.
- Motvilja mot stadsmiljöer.

Djurgruppen – empati och kommunikationsträning

Närkontakt med killing!

Inlärningsmiljö

Gränby 4H-gård utanför Uppsala Med djur som kor, grisar, getter, kaniner och höns.
Svenska 4H-rörelsen motto är ”man lär sig genom att göra”.

Deltagarna

Unga vuxna med Aspergers syndrom eller med både Aspergers syndrom och ADHD.

En kort beskrivning av Aspergers Syndrom och ADHD/DAMP-Aspergare

Människor med Aspergers Syndrom har ett normalt utseende.

Deras svårigheter kan innefatta en begränsad social förmåga, tal och språkförmåga, de kan ha kommunikationsproblem som t.ex. att de inte kan möta någons blick och hålla fast den eller svarar med opassande ansiktsuttryck och gester. Deras rörelseförmåga kan också vara reducerad. De verkar inte ha några speciella intressen och kan ha svårt att förstå och reagera på andra människors beteenden och respons. Kort sagt; de kan ha svårt att få ett logiskt sammanhang och därför har de svårt att kunna organisera sitt dagliga liv.

Människor med ADHD kan vara överaktiva, impulsiva och kan ha svårt att koncentrera sig.

Problemet kan även innefatta allvarligare problem av motoriken, vilka är länkade till en bristande uppfattningsförmåga. I Sverige definierar vi detta som DAMP – Deficit in Attention, Motor Control and Perception.

(Brist i uppmärksamhet, motorisk kontroll och uppfattning).

Den personliga situationen och omgivningen kan ha ett stort inflytande över utvecklingprocessen och människor med ADHD/DAMP kan lära sig att handskas med sitt funktionshinder.

Mål och omfattning

Den huvudsakliga meningen med kursen var att låta unga vuxna komma i kontakt med djur och att de själva skulle komma i kontakt med varandra. Vi ville också se om deras egen förmåga att känna empati, både gentemot varandra och med djuren skulle öka efter kursen.

Huvudmålet var inte att undervisa om olika djur på farmen och hur man jobbar med dem. Följdaktligen inkluderades inte teori i programmet. Fokus var på att man lär sig genom att göra. Vid denna typ av funktionshinder är det viktigt för barn att lära sig socialt umgänge i tidig ålder.

Vi som ledare, förstod att grupptryck till en viss grad kunde vara positivt, som när någon var för rädd för att rida. Då alla de andra provade på att rida och sedan övertalade sin kamrat att försöka, slutade det alltid med att de försökte.

Efter kursen bad vi föräldrarna att fastställa om de sett några förändringar i deras barns beteende. Samtliga menade att de hade tjatat på sina barn att åka på kursen och i slutet av kursen hade de fått släpa dem för att få dem hem igen.

Den mest anmärkningsvärda förändringen var att brukarna hade något att se fram emot, något som inte inkluderade skolarbete. Några av föräldrarana berättade att de börjat bry sig mer om djuren de hade hemma och visat dem större hänsyn.

Vår pilotgrupp bestod av unga vuxna, men denna typ av gruppaktivitet är även passande för äldre personer. Djur underlättar engagemang och till kommunikation. Det kan vara idé då man engagerar äldre personer att undersöka om de har haft ett tidigare intresse för husdjur och liknande typ av aktiviteter.

Övergripande mål

- Att ge brukarna möjlighet till kontakt med djur.
- Att få brukarna att känna sig tryggare då de handskas med djur.
- Att öka brukarnas kommunikationsförmåga genom djurkontakt.
- Att nära förmåga till empati genom djurkontakt.
- Att ge en stimulerande orsak till att vistas utomhus.
- Att öka samarbetsförmågan mellan deltagarna.

Övningar – praktiska exempel

- Förbered gruppen före besöket till farmen genom att visa bilder på djuren.
- Berätta vad djuren heter.
- Köp mjukisdjur och låt deltagarna leka med dem.
- Spela in tamdjurens läten och uppmuntra brukarna till att lyssna på dem.
- Sätt ihop ljud med bild.
- Bjud på mjölk och prata om varifrån den kommer.

Tillgänglighet

4H organisationen Young Farmers erbjuder mobila smådjurszoon i de flesta länder. Dessutom är de flesta 4H gårdarna belägna i städer eller dess utkanter. Vissa privata bondgårdar eller stallar tar emot besökare. Några av stallarna är inhängnade och kan vara svårtillgängliga för besökare med rullstol då marken kan vara lerig och ojämn.

Inlärningsmaterial – vad ska man lära?

- Hur man handskas försiktigt med djur.
- Hur lever tamdjur – och ser miljön runt djuren ut?
- Lära hur de växer.
- Vad äter tamdjur?
- Hur tar man hand om djuren – utfordring, ge dem vatten, skötsel o.s.v.
- Hur de ser ut, känns och luktar?
- Hur ser de ut då de är små och växer upp?
- Varifrån kommer maten, mjölken, köttet, osten o.s.v.?

Pedagogiska metoder

Den första förbredelsen var att prata med föräldrarna om deras unga vuxna barn och hans/hennes funktionshinder. Ledarna förhörde sig om det fanns djur hemma och vilken kontakt som fanns mellan brukaren och husdjuret. Deltagarna förberedde en individuell dagbok där de skrev ned eller ritade vad de hade lärt sig efter varje pass. Detta var frivilligt men alla var ivriga att använda dagboken. I varje pass hade man lagt in en paus för juice och kakor. Det var en bra möjlighet för ledarna att kontrollera gruppens humör för det passet.

Kursen började på våren så att vi kunde följa lammens uppväxt. Vi ansåg att det var ett ytterligare bonus. Det är lättare att tycka om mindre djur än de stora. Deltagarna förstod att dessa små djur också växte upp. Detta gjorde det lättare att älska de stora djuren lika mycket som de små.

Första gången vi mötte deltagarna visade vi dem runt bondgården så att de själva skulle hitta vägen. Vi presenterade dem för alla de olika djuren och talade om vad de kunde, respektive inte kunde göra med dem.

Under det första besöket fick alla vårdnadsgivarna vara kvar, men de fick inte vara med i gruppen. Detta skapade större trygghet för brukarna. Vi gjorde allt vi kunde för att hjälpa brukarna att att känna sig trygga på farmen och att känna sig trygga med oss som ledare i gruppen.

Vi försökte göra något nytt varje gång, men såg att vissa aktiviteter var populärare än andra, t.ex. att rida och prickskjutning med paintballpistoler. Så detta gjorde vi vid många tillfällen.

Vi försökte också att skapa något, som brukarna kunde ta med sig hem. Vi gjorde t.ex. broscher med deras namn på, tidningar , påskblommor, gipsfigurer etc. Detta motiverade brukarna till att vilja komma tillbaka nästa gång.

Fördelar för brukarna

- Nya erfarenheter – klappa och sköta om ett tamdjur, mata det. Mocka i stallen. Köra traktor!
- Nya ord och ett utökat ordförråd med koppling till aktiviteter på en bondgård.
- Bättre kommunikationsförmåga med de andra deltagarna såväl som med lärarna.
- Större empatiskt beteende gentemot djuren.

Utrustning/material/ litteratur

- Det är viktigt med varma kläder.
- Gummistövlar.
- Godis till djuren – morötter, blad.
- Konstmaterial för keramik och skulpturer, gips, lera o.s.v.
- Papper och skrivmaterial för att kunna föra dagbok.

Problem, hinder och begränsningar

Svårigheterna för denna grupp uppstod i början av kursen och detta var huvudsakligen för att motivera dem till att börja på kursen. Huvudproblemet, som hade sin grund i deras funktionshinder, var i första hand kommunikationen med varandra, inom gruppen och med oss som ledare.

Vi märke dock snart att de hade börjat kommunicera med varandra om vad djuren gjorde, hur de gjorde det och vad de gjorde med djuren.

Personer med dessa typer av funktionshinder behöver ofta en person utanför gruppen för att stödja dem och motivera dem till att gå på kursen och vara en aktiv deltagare. Detta måste vara en person de känner de kan lita på och ha tillit till. Det är alltid lättare att ha en kurs med ett tema som deltagarna är intresserade av.

En av deltagarna var väldigt rädd för att gå nära kor. Detta skapade ett tillfälle att lära sig hur man mäter distanser. Lärarna tog ett måttband och mätte, tillsammans med de andra brukarna, hur nära kon kon han vågade gå. Under nästa pass vågade han gå lite närmare. På så vis lärde han lite i taget att komma närmare det stora djuret och lärde att mäta samtidigt. Den intressanta uppgiften att mäta distansen till kon hjälpte honom att överkomma sin rädsla.

Relaterade områden

Ridning för funktionshindrade.

Sinnesträning – introduktion

Inlärningsmiljö

Kursgården Tallkrogen är belägen 20 kilometer utanför Uppsala. Kursgården används för utbildning och rekreation för målgruppen. Där finns en trädgård för sinnesstimulering. Utomhus finns tre olika typer av inlärningsmiljöer; en stig med tjugo olika stationer för sinnesträning, trädgård med dammar och vattenfall - som är tillgänglig för rullstolar - och slutligen en område där det finns utrustning för träning av balans, styrka och rörlighet. Kursgården är belägen vid Långsjön där det finns bryggor, båtar och möjlighet till att fiska.

Brukare

Barn, ungdomar och vuxna med ett intellektuellt eller neuropsykiatriskt funktionshinder.

Övergripande mål

- Rörelsestimulering
- Öka koncentrationsförmågan
- Stimulera lärande genom upplevelser
- Stimulera medvetenhet kring grupparbete och samarbete
- Utveckla en större förmåga att handskas med komplexa situationer.
- Öka medvetenheten av länken mellan subjektiva känslor och verklighet.
- Använda alla sinnen.
- Öka fantasin och kreativiteten.

Många av de aktiviteter vi erbjuder på kursgården är anpassade till deltagarens ålder och typ av funktionshinder. Genom aktiviteterna kan deltagarna träna uppfattning och uppleva glädjen över att upptäcka och utforska nya saker.

Vårdgivarna är personal, lärare eller familjemedlemmar. Dessa är viktiga p.g.a. att de ofta är nyckeln till en rikare naturupplevelse för den funktionshindrade.

Sinnesträning innefattar att man har tillgång till upplevelser genom alla sinnen och att man använder sin kropp till att lära och utforska.

Särskilda mål

- Uppleva med alla sinnen
- Samla, mäta och sortera.
- Observera förändringar och andra variationer.
- Värdera, bedöma och diskutera resultat.
- Upptäcka förbindelser och strukturer.
- Samarbeta och kommunicera.
- Reflektera och tänka.
- Problemlösning

Tips/studiefrågor till läraren

Det tar tid att ordna med måltider utomhus, ta därför en lunchpaus eller mellanmål innan hungern blir ett problem. Vissa personer i gruppen kan ha strikta tider för mat se därför till att hålla deras ordinarie tider för mat, även då man är utomhus. Ta med dricka och mellanmål, som t.ex. frukt för att stilla hungern.Välj ut en trevlig plats för pausen, där det är torrt och vindstilla.Träden kan fungera som väggar och mellanrummen mellan träden är som fönster, genom vilka man kan titta ut och beskåda miljön. Som vårdgivare som jobbar med utomhuspedagogik bör du ta följande i beaktande:

- Visa för deltagarna att du själv trivs med att vara utomhus.
- Var själv intresserad och inspirera till intresse, frågor och en önskan att utforska.
- Ha en grupp som är lätt att hantera storleksmässigt så att du har möjlighet att observera och hjälpa alla.
- Ta tid och ha tid för reflektion.
- Använd alla dina sinnen för att beskriva föremålen du utforskar.

Lägg sedan en extra insats på att uppmuntra de andra till att använda sina olika sinnen.

- Känsel – Hur känns föremålet? Är den lätt eller tung?

Är den kladdig, mjuk, kan du beskriva den till gruppen?

- Syn – Hur ser det ut? Färg, form, yta. Jämför det med något annat och diskutera skillnaden.
- Smak- Smaka bär, svamp (ätliga), ätliga blommor eller frukt. Berätta om tungan och smaklökarna. Smaka på något med ögonen stängda. Beskriv smaken. Smaka på något medan du håller för näsan. Kan du tala om vad det är för smak då du håller för näsan? Kan du känna smaken då du inte använder luktsinnet?
- Fantasi – Tala om föremål som finns i naturen. T.ex. kan en kotte vara en liten gubbe, eller ett djur om man sätter tändstickor i den? Vilka djur äter kottar? Ta med några kottar tillbaka till gården och använd dem till att producera värme.

Många av målgruppens individer känner sig trygga då de är i sin hemmiljö. Motsatsen är då de startar en kurs i utomhuspedagogik som kan vara skrämmande och avskräckande. För att överkomma dessa rädslor bör man börja kursen nära hemmet och lite i taget utvidga cirkeln. Här är några exempel på övningar som kan ingjuta självförtroende i att känna sig hemma i naturen. Försök hitta ett föremål (en träbit, sten eller grenar) och se om något i hemmet är gjord av samma material. Adoptera en buske! På våren kan det vara svårt att identifiera vad det är för busken, utan löv eller blommor. Knyt färgat garn eller snöre i en buske i närheten av hemmet. Besök busken alla årstider. Se då löven slår ut på våren och då löven blir färggranna på hösten. Plocka några löv och gör en tavla av löven. Lär dig namnet på busken. Låt varje brukare adoptera sin egen buske och besök alla buskar under en promenad.

Övningar – praktiska exempel

- Ta upp en sten. Känn på ytan. Är den slät eller skrovlig? Försök att bedöma vikten i din hand. Känns det tungt? Jämför vikten med någonting annat av samma storlek. Känner du någon skillnad? Hur många färger har stenen? Räkna färgerna först själv och jämför antalet med de andra brukarna. Slå ihop två stenar. Lyssna på ljudet och tiden på resonansen. Lång eller kort?
- Lämna stigen och gå på obanad terräng, om detta är möjligt för deltagarna. Jämför skillnaden mellan jämna och ojämna ytor. Här kan du träna balansen medan då går och klättrar på trädstammar och stubbar. Använd trädstammarna till att hålla balansen. Tala om hur det känns att gå på tjock mossa. Jämför detta med hur det känns att gå på asfalt eller cement.
- Se om du kan hitta stigar i skogen. Är det djur som gjort dem? Kan du se några tecken på fåglar eller djur? Titta efter fjädrar, djurspillning, eller tassavtryck. Även myror lämnar spår efter sig. Se om du kan hitta myrspår som leder till en stack.

Balans- och koordinationsträning.
Tallkrogens sinnesträdgård, Sverige

En fågelholk för känseltäning

Mellanmål vid den varma lägerelden känns bra en kall vinterdag.

Pedagogiska metoder

Innan deltagarna kommer till centret, besöker kursgårdens verksamhetsledare dem i deras specialskola eller dagcenter. Han introducerar centret för dem, visar bilder och talar om vilka faciliteter som finns där.

Det är viktigt att man bygger upp tillit mellan le-

daren och deltagarna. Han ger information, diskuterar med personalen om hur sinnesträningen kommer att utföras.

Nästa steg är att vårdgivarna besöker centret där de får instruktioner i hur de olika stationerna fungerar. Det är viktigt att man väcker deras intresse och ger dem viktig information; det är dem som är den viktiga länken till personen med funktionshindret.

Nu är de redo för att ta deltagarna till centret för en provdag under uppsikt. Alla lektioner börjar med att man samlas kring lägerelden, dricker något varmt, äter och byter information om utomhusupplevelserna man haft tidigare.

Det är viktigt för deltagarna att känna sig trygga och säkra med sin ledare. Att man lägger tid på ordentlig förberedelse sparar tid i slutändan och förhindrar ångest och oro.

Förbered deltagarna med information om:

- Kläder
- Utrustning
- Visa bilder av platser de kommer at besöka.
- Vad och när de äter.
- Marken under foten-den kan vara lerig, full av stenar eller rötter.

Efter träningspassen samlas alla deltagare runt lägerelden igen där de talar om sina upplevelser och reflekterar över dem. De är vanligtvis angelägna att dela sina äventyr.

Efter ett inledande pass med sin ledare får vårdgivarna tillgång till området och kan planera och utföra systematisk träning med sina brukare utan övervakning.

Utrustning/material/litteratur

Kläder. Det är viktigt att ha rätta kläder utomhus. Att vara varm och torr hjälper till att hålla en positiv attityd. Förbered utomhuspasset ordentligt och hjälp deltagaren att packa. Planera för regnväder och kallare väder och kom ihåg att en person i rullstol är delvis rörelshindrad och känner av kylan lättare. Jackor med fickor är bra för att samla föremål från naturen. Du kan förvara dem där. Handskar eller vantar och mössor hjälper till att hålla kroppen varm. Ett bra tips är att sortera in kläderna i påsar med olika färger. Det fungerar som ett stöd för minnet för den funktionshindrade.

Kängor eller stövlar (träningsskor under torrt och varmt väder)

En liten ryggsäck för mellanmål och en extra tröja samt regnkläder.

En kniv för att skära av grenar.

Påsar för att samla material från naturen och också för att ta hem skräpet.

Citat från deltagarna

Unga deltagare mellan 18-25 år från Särvux, som besökte Tallkrogen:

”Vi tog bussen till Tallkrogen. Vi mätte ett par väldigt trevliga människor och deras namn var Kjell och Kristina. Vi vi gjorde många olika aktiviteter. Vi gjorde en lång promenad med gångstavar, kastade frisbees i en korg, använde pil och båge och mycket mer. Vi kunde gå i skogen och vara tillsammans med andra. Allt var roligt. De hade en jättsöt hund som hette Poppe. Han var lite högljudd. Jag hade den bästa dagen på Tallkrogen. Jag kommer aldrig att glömma den dagen vi var där.”

”Vår klass åkte till Tallkrogen. De andra tog bussen, men jag och Tim åkte med min pappa. Vi åt innan vi utförde några aktiviteter. Vi åt kalkonbaguetter, men jag tyckte inte om kalkon så jag gav kalkonen till Tina. Vi kunde inte gå på isen och fiska, därför att den var för tunn. Vi försökte skjuta med pil och båge, vi spelade bandy, gick på en långpromenad och många andra saker. Det var jätteroligt där och jag fick inte ont i ryggen.”

”På morgonen gick några av oss till busstationen och åkte buss till Tallkrogen. Vi provade på bågskytte, frisbee, bandy och att gå med stavar. Jag tyckte att bågskytte var det roligaste.”

Att mäta med rep

Övningar i att mäta med rep och ha roligt i solen.

Inlärningsmiljö

Skolgården

Övergripande mål

- Att erbjuda en trevlig orsak till att vistas ute.
- Att mäta och jämföra längder runt en kropp eller en pelare (omkrets).
- Att träna samarbetsförmågan mellan deltagarna.

Särskilda mål

- Att introducera rep av olika längder som mätredskap.
- Att repetera meter-måttet
- Att känna och ta reda på vad som menas med omkrets.

Mål för baskunskap

- Att träna på att addera.
- Att öka brukarens räkneförmåga och förmåga att lägga ihop.

Individuell träning och teamwork, tyska gruppen

Övningar – praktiska exempel

- Sortera repen. Vilken är den kortaste?
- Lägg ihop rep som har samma längd.
- Mät gården: Hur många meter är den?
- Gå igenom gården: Behöver du 30 steg för en gård på 30 meter?
- Sätt olika rep på en linje och räkna ihop längderna: 5m + 2m +1 m o.s.v.
- Vad mer kan du mäta?
  -Du kan mäta längden runt något. Viktigt: repändarna måste mötas.
  -Runt någonting? Så här? (se bilden). Kan repändarna mötas? Möts de nu? Ibland är repet för kort.

Studeringsfrågor för läraren

Hur mycket instruktion är nödvändig?

Tillgänglighet

De flesta skolor har en trädgård eller en skolgård.

Pedagogiska metoder

När brukarna håller i repen uppmanar läraren att ”gör vad som faller dig in med repen”. Vad säger repet att du ska göra? Använd fantasin.

Inverkan och fördelar för brukarna

- Att tycka om att vara ute i solen och vinden.
- Arbeta med ett nytt verktyg är svårt ibland, men kan även vara roligt! Desto roligare om du lyckas utför det!
- Att vara stolt över att kunna alternativa sätt att mäta och förstå meter begreppet.
- Utveckla förmågan att lägga ihop.

Utrustning/material/litteratur

- Olika replängder: 0,5 m,1m ,2m, 5m, 10m. Två eller mer av samma längd. Repen har små lappar som talar om hur långa de är. Skrivtavla och penna.

Att kasta, bedöma och mäta

Träning i motorik och baskunskaper

Inlärningsmiljö

I parken och i klassrummet.

Övergripande mål

- Att ge en attraktiv orsak till att vara ute.
- Att ge möjligheter för brukare att bedöma och mäta distans.
- Att öva samarbetsförmågan mellan deltagarna.

Särskilda mål

- Att träna att kasta mot ett speciellt håll.
- Att bedöma avstånd.
- Att utveckla sitt ögonmått.
- Att jämföra längder.
- Att mäta längd genom meter i steg.
- Att använda ett mätinstrument.
- Att jämföra längder med instrument.
- Att komma ihåg gissningar och exakta längder och (låta dem) skriva dem i en tabell.
- Att öva förmågan att addera genom att sätta ihop 2m linjalen på marken igen och igen; 2m+2m+2m.....

Mål för baskunskaper

- Att öka brukarens räkneförmåga.
- Att jämföra längder.

Övningar-praktiska exempel

- Markera startlinjen, rulla ut ett mätband för att markera åt vilket håll man ska kasta. Diskutera och bestäm reglerna:
  -Välj en av bollarna (gummi, skumgummi, badmintonboll).
  -Varje gruppdeltagare kastar sin valda boll.
  -De andra i gruppen försöker uppskatta distansen.
  -Uppskattningarna skrivs in i tabellen.
  -Gruppen räknar steglängden från startlinjen till bollen.
  -Längden verifieras genom att använda måttband/linjal.
  -De exakta mätningarna skrivs ned och man jämför med de tidigare uppskattningarna.
  -Denna procedur repeteras med varje gruppmedlem och varje boll.

Resultat: ju mer uppskattningar brukarna gör, desto närmare kommer de till den verkliga distansen.

Studeringsfrågor för läraren

Hur mäter man linjen där kastarna börjar? Vet deltagarna hur man använder ett måttband /linjal?

Pedagogiska metoder

- Uppmuntra brukarna till att kasta.
- Försök att få dem att förstå att deras ansträngningar är grunden till arbets/inlärningsprocesser.
- Försök få dem att förstå att det inte är en tävling och att varje kast är till för att lära sig arbetet i att bedöma/uppskatta och mäta.
- Addera tillsammans.
- Se till att det finns tid till att vila och spela boll.
- Utveckla och/eller använda sig av förmågan att jämföra distanser.

Utrustning/material/litteratur

- Bollar i olika storlekar och av olika material.
- Skrivtavla, penna.
- Måttband, linjal.

Problem, hinder och begränsningar

Regn och stark vind.

Relaterade områden

Jämför hur långa deltagarna i gruppen är. Mät saker runt omkring: golvklinkers, rum, dörrar, fönster etc.

Sifferlinje

Inlärningsområde

Skolgården.

Övergripande mål

- Att ge ett en lockande orsak till att vara utomhus.
- Ge möjlighter för brukarna att öva ordningsföljden från 0 till 20/30/40/50.
- Att öka kognitiv kunskap genom rörelse i solen.
- Att träna samarbetsförmågan mellan deltagarna.

Särskilda mål

- Att introducera sifferlinjen som ett hjälpmedel.
- Att utöka de siffror som brukaren redan kan.
- Att räkna upp och ned från 0/30/40/50.

Grundläggande kunskapsmål

- Att uttala siffror hjälp och inte förväxla 13 och 30, 15 och 50 o.s.v.
- Att utöka brukarens räkneförmåga.

Övningar – praktiska exempel

- Lägg sifferkorten i rad på marken i stigande nummer från 1-20; läs upp siffrorna högt medan du gör så.
- Gå framåt längs sifferlinjen i små steg, räkna stegen, använd sifferlinjen som ett hjälpmedel.
- Vinden blåser bort några siffror, komplettera linjen.
- Säg siffrans föregående och efterföljande nummer. Detta är nummer 12, vilken kommer efter och före.
- Vad blir 10 minus 2? Hur många steg tillbaka?
- Vad blir 26 plus 3? Hur många steg framåt?
- Ta korten från 1-50.
- Lägg siffrorna 10 till 20 på marken. Träna siffrornas ordningsföljd, sätt ett speciell siffra till den delvis fullbordade linjen, sätt flera nummer i ordningsföjd o.s.v.
- Gå hela tiden längs med linjen och räkna stegen fram eller tillbaka.
- Räkna stegen fram och tillbaka utan hjälp av sifferlinjen.

Tillgänglighet

De flesta institutioner har en trädgård eller gård.

Pedagogiska metoder

- Börja med siffror som brukaren redan kan.
- Uppmuntra brukarna till att dela redan befintlig kunskap.
- Uppmuntra dem till att upptäcka siffrorna på sitt eget sätt.
- Uppmuntra brukarna till att samarbeta: en går från 10, den andra går bakåt från 20. Upprepa räkning med hög röst upp och ned.
- Uppmuntra dem till att välja ut speciella siffror som de tycker om, datum för födelsedagen, jul o.s.v. Vad är det för datum dagen före/efter din födelsedag.

Effekter eller fördelar för brukarna

- Att trivas med att vara ute i sol och vind.
- Tycka om att gå fram och tillbaka.
- Vara stolt över att kunna gå baklänges.
- Vara stolt över att kunna så många siffror.
- Vara arg, då vinden förstör mönstret och du måste sortera igen.
- Vara stolt över att ha fångat ett sifferkort innan den försvinner runt hörnet.
- Känna sig ”hemma” i världen av siffror mellan 1 och 30/40/50.
- Vara stolt över att kunna räkna så långt (och baklänges) utan hjälp av sifferkorten.
- Utveckla förmågan att addera och subtrahera.

Lära matematik och räkna med vindfaktorn!

Utrustning/material/ litteratur

- Tuschpenna, A4 papper, laminator, räknemaskiner.
- Nummer från 1-50 på laminerade A4 papper, 10, 20.....50 tryckt i rött, de andra är blå.

Problem, hinder och begränsningar

- Regn och starka vindar, den sistnämnda kan vara en ”assistent” för gruppen.
- Kan deltagarna gå baklänges?

Naturen på våren

Inlärningsmiljö

Stadtpark, den största parken i Hamburg.

Övergripande mål

- Att erbjuda ett intressant ämne att prata, läsa och skriva om.
- Att erbjuda en lockande anledning till att vara ute.
- Att utöka brukarens kunskap om träd och naturen generellt.
- Att erbjuda möjlighet att lära med hjälp av alla sinnen.
- Att öka kognitivt medvetande.
- Att dela tidigare/ny kunskap.
- Att träna samarbetsförmågan mellan deltagarna.

Särskilda mål

- Undersöka träd: storlek, form, lukt, färg, känsla, ljud.
- Titta på blommor: hur ser de ut? Var växer de? Luktar de?
- Vad använder man för växter i matlagning, läkeörter?
- Vad finns det för fåglar/fågelbon?
- Att utöka brukarens ordförråd, och kommunikationsförmåga.
- Att skriva ned namn på träd och växter.
- Att lyssna på nya namn, repetera dem och uttala dem korrekt.
- Att utöka läs- och skrivförmågan.

Övningar – praktiska exempel

- Samla löv från träden. Hur ser de ut/hur känns de/hur luktar de? Jämför dem.
- Ta ett löv och hitta trädet.
- Känn på träden. Känn på olikheterna i strukturen av olika barktyper. Hur känns det?
- Hur stort är ett träd? Når du runt då du kramar det? Kan två nå runt?
- Kan du få omkull ett (stort) träd?
- Kan man höra ett träd.
- Hitta ett träd du kan klättra i, en gren du kan sitta på.
- Fantisera om hur rötterna ser ut.
- Hitta och namnge dit favoritträd.
- Fotografera.
- Pressa löven och sätt fast dem på papper eller kartong.
- Tala om och skriv ned namnen på träden.
- Slå upp träd och andra växter i böcker.
- Sätt ihop foton på träd/löv/växter och originalen.
- Ta en träbit, såga av den från en stam. Titta på årsringarna. Kan någon räkna dem?
- Rita ett träd.
- Läs och skriv ”naturord”.
- Skriv meningar.
- Läs/rita ett enkelt träddiagram.
- Namnge trädets delar.
- Fyll i arbetsblad.
- Samla foton, teckningar, texter, diagram i en mapp.
- Gör en poster eller collage.
- Gör en utställning av naturmaterial.
- Uppmuntra till att använda fantasin.
- Försök att (få dem) att se saker som ett litet barn.
- Förundras över naturens under.
- Erbjud mer abstrakt material som foton, böcker o.s.v. vid ett senare tillfälle.
- Fotografera/laminera bilder av träd o.s.v. ute och hitta rätt växt.
- Uppmuntra till att jobba två och två eller i grupp.
- Välj utt ett träd och studera årstidernas växlingar. Skriv ned/rita förändringarna.

Effekter och fördelar för brukarna

- Att trivas med att vistas i en trevlig miljö.
- Uppleva naturens föremål i sin naturliga miljö.

Praktisk vetenskap – att känna, se och förstå företeelser i naturen.

- Uppleva känslan av av nya ytor, utseende på nya former, nya lukter, nya ljud o.s.v.
- Vara stolt över att känna igen träd, löv o.s.v. i naturen och på foton eller böcker.
- Känna sig involverad som deltagare i en inlärningsprocess.
- Öka erfarenheter i sinnlighet.
- Öka självförtroende.
- Öka (kognitiv) kunskap.
- Öka ordförrådet.
- Komma ihåg nya namn.

Utrustning/material/litteratur

- Material från naturen som pressade löv, grenar, skivor från trädstammat, frön o.s.v.
- Bilder från träd o.s.v.
- Laminerade foton av löv att ta med ut i parken för att hitta de riktiga där.
- (Barn) naturböcker med/utan text.
- Skrivblock, pennor, färgade pennor.
- Whiteboard tavla och pennor.
- Förberedda stenciler.
- Kartong, saxar, klister.

Relaterade områden

Undersök blommor i en trädgård, i en bukett, träd längs vägen.

Träden på hösten

Inlärningsmiljö

Stadtpark, den största parken i Hamburg och klassrummet.

Övergripande mål

- Erbjuda en rolig orsak till att vistas utomhus.
- Erbjuda tillgång till lärande med alla sinnen
- Att känna igen träden som diskuterades på våren.
- Utöka brukarnas kunskap om träd och naturen generellt.
- Erbjuda ett intressant ämne att prata, läsa och skriva om.
- Memora de träd vi talat om tidigare.
- Dela tidigare/ny kunskap.
- Dela samarbetsförmåga mellan deltagarna.

Särskilda mål

- Vad är skillnaderna mellan vår och höst? Titta på lövens färger, frukter o.s.v. Titta på löven nu och jämför.
- Vilka växter/frukter äter man, används i matlagning, i läkning, mata djur?
- Att lyssna på nya namn, repetera dem och uttala dem rätt.
- Uppmuntra förmågan att använda abstrakt företeelser.
- Öka kognitiv kunskap.

Mål för baskunskaper

- Att utöka brukarens ordförråd och kommunikationsförmåga.
- Att öka läs- och skrivförmåga.
- Att skriva ned namn på träd och frukt.
- Att utvidga brukarens ordförråd.

Övningar – praktiska exempel

- Ta ett laminerat foto av löv som de ser ut på våren/sommaren. Försök att hitta rätt träd nu.
- Samla trädlöv hur ser/känns/luktar de nu? Jämför dem med de laminerade.
- Samla kastanjer, rönnbär, nötter från bokträd, hasselnötter o.s.v. Vilket träd kommer de från? Vad kan man använda dem till?
- Känn på frukten. Jämför storlek, form, utsidan.
- Kan du hitta ditt favoritträd? Hur ser det ut nu?
- Kan du hitta de där rötterna, som såg ut som en dinosaurie?
- Var är trädet med de prasslande löven?
- Och var är det gamla Ginkgoträdet som vi satt på?
- Fantisera om formen på trädens rötter.
- Hitta och namnnge ditt favoritträd.
- Ta ett foto.
- Sätt ihop ett foto av trädet, ett löv och en frukt.
- Tala och skriv om namnen på träden och frukten.
- Rita ett träd i höstens färger.
- Läs och skriv ”natur” ord.
- Skriv meningar.
- Namnge trädens delar.
- Fyll i arbetsblad.
- Laminera pressade höstlöv. Gör ett bokmärke eller någonting man kan hänga i fönstret.
- Samla foton, teckningar, texter, diagram i en mapp.
- Gör en affisch/collage.
- Gör en utställning av material från naturen.

Tillgänglighet

Parker eller allmänna trädgårdar finns i varje stad. Ta bussen till utkanten av din stad. Promenera på fälten. Börja i institutionens trädgård.

Den tyska gruppens älsklingsträd.

Pedagogiska metoder

- Börja med saker som brukaren redan kan och uppmuntra dem till att dela sin kunskap.
- Upprepa träden som namngavs på våren.
- Uppmuntra dem till att uforska på sitt eget sätt.
- Låt dem välja ut de foton de tyckte bäst om.
- Uppmuntra dem till samarbete. En brukare är bra på att hitta det rätta trädet, en annan att komma ihåg namnen, den tredje att samla frukt, den fjärde visar nästa foto o.s.v.
- Uppmuntra dem att utforska med alla sina sinnen. Alla slags naturupplevelser är välkomna.
- Uppmuntra till fantasi.
- Försök (att få dem) att se saker som ett litet barn skulle. Förundras över naturens under.
- Fotografera träd o.s.v. ute och hitta rätt växt.
- Uppmuntra att jobba i par och i grupp.
- Välj ut ett träd och studera årstidernas växlingar. Skriv ned och rita förändringarna.
- Skulle du kunna känna igen trädet på vintern?

Inverkan och fördelar för brukarna

- Njuta av att vara ute i en trevlig miljö.
- Uppleva föremål från naturen i en naturmiljö.
- Uppleva smaken från nötter o.s.v, känslan av nya ytor, utssendet på nya former, nya lukter, nya ljud o.s.v.
- Vara stolt över att känna igen träd/löv o.s.v. i naturen, på foton och i böcker.
- Känna sig som deltagare i en inlärningsprocess.
- Utöka sensuella upplevelser.
- Utöka självkänslan.
- Utöka (kognitiv) kunskap.
- Utöka förmågan att återkalla tidigare erfarenheter.
- Utöka brukarnas ordförråd.
- Memorera nya namn.

Utrustning/material/litteratur

- Material från naturen som pressade löv, grenar, skivor från trädstammat, frön o.s.v.
- Bilder från träd o.s.v.
- Laminerade foton av löv att ta med ut i parken för att hitta de riktiga där.
- (Barn) naturböcker med/utan text.
- Skrivblock, pennor, färgade pennor.
- Whiteboard tavla och pennor.
- Förberedda stenciler.
- Kartong, saxar, klister.

Problem, hinder och begränsningar

- Anpassa längden på promenaden i parken till deltagarnas förmågor.
- Titta inte på för många föremål på samma gång.
- Ha möjlighet att stanna och vila.

Relaterade områden

Undersök blommor i en trädgård, i en bukett, träd längs vägen.

En kort skogspromenad

Inlärningsmiljö

Olika skogsområden i närheten av Uppsala. Vi besökte olika typer av skogområden i Uppsalas närhet t.e.x. Hammarskog, Stadsskogen, Gränby 4H-gård och Tallkrogen.
Alla dessa mötesplatser är tysta områden långt borta från vanliga ”stadsljud” .De var lugna områden med få människor i närheten. Detta gjorde det möjligt för deltagarna att höra ljud som fåglar, ljudet av en lägereld och vindens prasslande i träden.

Brukarna

Intellektuellt funktionshindrade vuxna med flera funktionshinder. De flesta deltagarna var rullstolsbundna. Verbal kommunikation var begränsad eller icke-existerande. Många av deltagarna hade nedsatt syn.
Som resultat var det viktigt för deltagarna att känna sig säkra med medföljande personal. De behövde anpassa sig till miljöombytet och var dessutom beroende av att personalen var lyhörda för deras behov då de hade kommunikationsproblem.

Övergripande mål

- Att ta brukarna ut till naturen med dagpersonalen.
- Att visa personalen olika platser man kan gå till.
- Att få brukarna att använda så många sinnen som möjligt.
- Att öka kommunikation mellan brukare och personal.

Särskilda mål

- Att lyssna till olika ljud (fågelsång, rasslande löv, porlande vatten o.s.v.)
- Försöka lokalisera ljuden.
- Titta efter föremål i naturen (blommor, fågelfjädrar, grenar o.s.v.)
- Att identifiera föremål som visas i piktogrammen.
- Att lukta på något sött och aromatiskt (barr, blommor, svamp).
- Smaka på bär, ätliga blommor och örter.
- Göra upp eld och laga till något, känna hettan från lägerelden, jämföra värme och kyla.
- Att vidröra föremål i naturen med olika typer av ytor (kottar, stenar, bark).Försök att uttrycka de olika känslor dessa framkallar.

Pedagogiska metoder

Varje pass började med något specifikt. I början delade vi ut kort med bilder till personalen. Dessa kort innehöll olika typer av information som var nödvändig för problemlösning. Ett kort kunde visa en färg, i sådant fall var gruppens uppgift att leta efter föremål som matchar den färgen. Andra bilder visade bilder på djur, blommor, eller andra föremål som deltagren kunde vidröra, som kottar, löv, släta stenar o.s.v.

Man måste alltid gå en kort bit från start till målet. Vid målet samlades alla saker som de hittat under promenaden och placerades på en vit duk så att alla deltagare kunde se, känna och lukta på de olika föremålen man hittat.

Vid målet tände vi alltid en brasa, för att se, höra och lukta. Ibland grillade vi svamp eller korv. Vi använde också brasan till att värma oss.

Vid varje pass åt vi något. Personalen hade med sig mat till sina brukare, eftersom många hade problem att äta vanlig mat.

Matpausen var uppskattad av personalen som ett tillfälle att utbyta idéer och erfarenheter, men den var även värderad av deltagarna som ett tillfälle att ha sin morgonpaus på en ny plats.

Utrustning/material/litteratur

- En vit duk för att visa de förmål man hittat.
- Föremål från naturen.

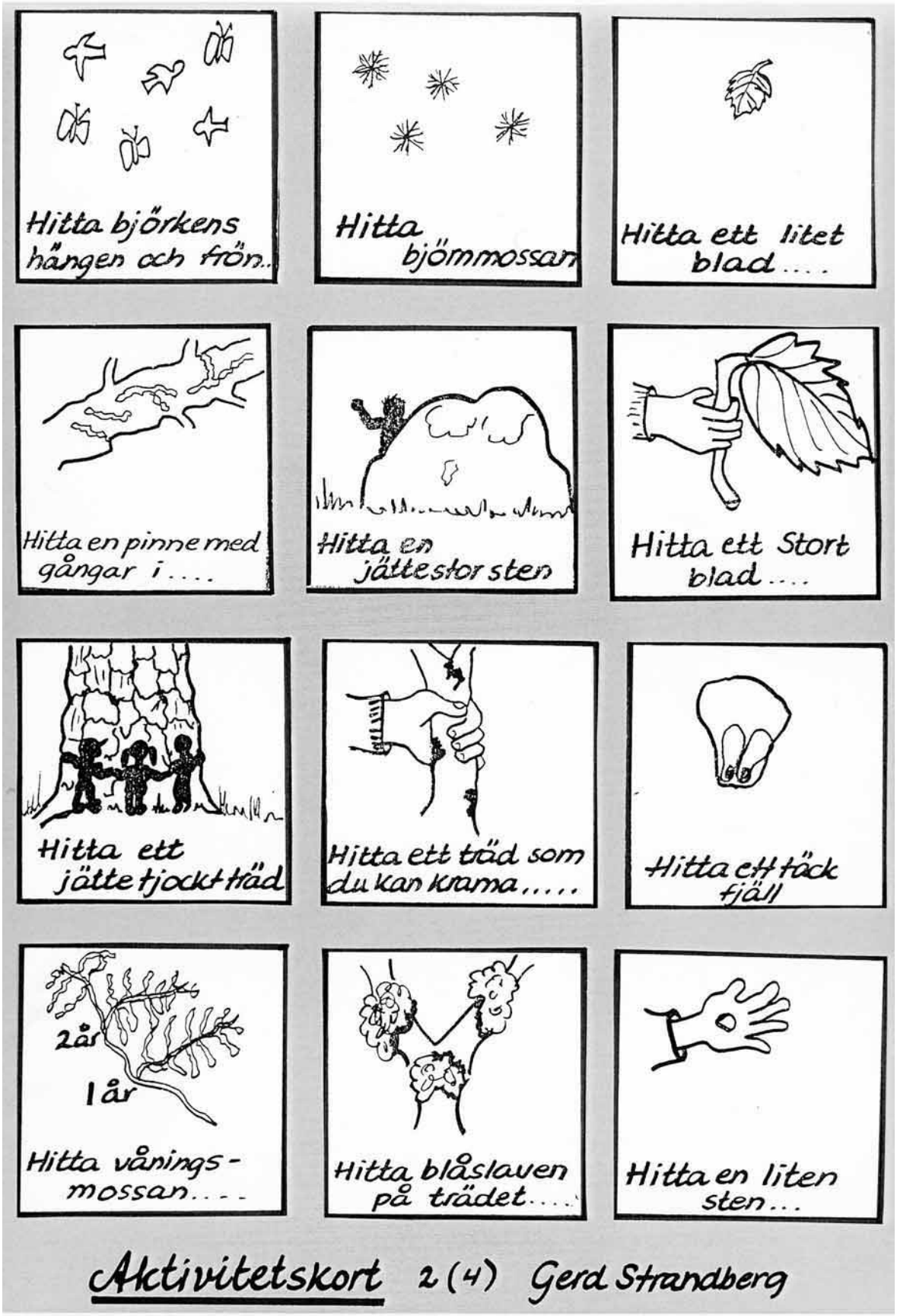
Hitta björkens hängen och frön..
Hitta björnmossan
Hitta ett litet blad....
Hitta en pinne med gångar i....
Hitta en jättestor sten
Hitta ett Stort blad....
Hitta ett jätte tjockt träd
Hitta ett träd som du kan krama.....
Hitta ett täck fjäll
2år
1år
Hitta vånings-mossan....
Hitta blåslaven på trädet....
Hitta en liten sten...
Aktivitetskort 2(4) Gerd Strandberg

Det är lätt att lära utomhus

- Aktivitets-/piktogramkort; av ljud, smak, lukt, röra och känna
- Aktivitets-/piktogramkort: Väder.
- Aktivitets-/piktogramkort: Foton av föremål från naturen.

Sammanfattning

För oss ledare var det svårt att anpassa oss till de olika nivåerna av funktionshinder och de olika typerna av problem varje deltagare erfor under den korta tid passet varade. P.g.a. detta var det viktigt för personalen att känna sina brukare väl och kunna bestämma vad som var bäst för dem. På så vis var det inte alltid så lätt för oss att värdera vilka uppgifter de klarade av och vilka de inte klarade av.

Piktogramkorten vi använde i början visades till personalen och det var nästan alltid de som slutförde uppgiften och inte deltagaren.

Efter ett par pass bestämde vi oss för att använda korten till dem som verkligen ville ha dem, så vi delade dem till personalen som kunde bedöma om deras brukare skulle ha nytta av dem eller inte. Några i personalen sade att det kändes dumt och tråkigt att använda korten, då bara de förstod korten och inte deras brukare.

Inverkan och fördelar för brukarna

Det enda sätt man kan utvärdera fördelarna för brukare med grava och flera funktionshinder är genom deras vårdare även fast det är möjligt till en viss grad att tolka deras ansiktsuttryck, ljud och tal för deltagarna.

Subjektivt sett såg det ut som om deltagarna tyckte om att vara ute i den naturliga miljön, men det var omöjligt för oss att avgöra om deras glada och tillfredsställande ansiktsuttryck var resultat av att deras upplevelser utomhus eller deras gensvar hade varit likadana om de varit någon annanstans. Deras vårdgivare sade dock att deras anställda uppskattade att vara ute i den naturliga miljön och att de blev lignare, gladare och att de sov bättre efteråt.

Som ledare kände vi att vår roll var att visa personalen vad de kunde göra utomhus med sina anställda och visa de olika platser man kunde besöka. Vi tänkte också att vi kunde visa på andra sätt att göra saker intressanta och spännande för deras brukare genom de många olika material och saker vi tog med oss.

Skogen
– Stenar som tema
– Måla med material från naturen

Inlärningsmiljö

Vi besökte Stadsskogen i Uppsala. Mötesplatsen är tyst och lugn, även fast den är belägen i närheten av staden. Det är en skog där du kan uppleva tystnaden, ostördhet, naturens skönhet, växt- och djurliv. Det är en plats där du kan promenera och lyssna på fåglar och höra vindens lek i träden, utan att störas av stadsljud. Platsen är väl bekant för deltagarna, då de varit där vid flera tillfällen tidigare.

Brukarna

Intellektuellt funktionshindrade vuxna med många funktionshinder. Alla deltagare, utom en, var rullstolsbundna.Verbal kommunikation var begränsad eller icke existerande. Dessutom hade många deltagare nedsatt syn eller var helt blinda. Därför var det viktigt för deltagarna att känna sig säkra med medföljande personal. Förutom kommunikationsproblem, måste de också anpassa sig till bytet av miljön (att vara ute).

Övergripande mål

- Att ta deltagarna ut till naturen med personal de var väl bekanta med från sina dagliga aktiviteter.
- Att ge brukarna en sinnesupplevelse genom att använda alla fem sinnen ute i naturen tillsammans med sin vårdpersonal.
- Att förmå deltagarna att använda så många sinnen som möjligt.
- Att öka kommunikationen mellan vuxna brukare och deras personal.
- Att demonstrera olika aktiviteter för personalen.
- Att ge personalen en möjlighet att använda så många av sina sinnen som möjligt.
- Att tillåta deltagarna och personalen att utforska och använda sin kreativitet.

Pedagogiska metoder

Under vägen från startplatsen till målområdet plockade personalen upp stenar och material de hittade i skogen för att göra stentroll. Så snart man nått målplatsen var alla ombedda att undersöka stenarnas vikt, form, färg, lukt och temperatur. Ledarna försågs med klister, och vattenfärg att användas under aktiviteterna.

Vid målet undersökte deltagarna sina stenar. Sedan samlades vi runt ett bord och så började vi med att skulptera troll. Klister för sten och vattenfärg fanns på bordet så att alla kunde använda det.

Vi hade en paus för kaffe/te och något att äta. Personalen hade med sig mat till sina deltagare, eftersom många hade problem med att äta vanlig mat.

Vi slutade med att sätta alla trollskulpturer på bordet och vi visade varje troll så att alla fick tillfälle att se dem. Därefter gömde personalen dem under en gran eller i mossan. Idéen var att se om de fortfarande fanns kvar då vi kom tillbaka nästa gång.

Att måla med material från naturen

Vid startområdet ombads alla att leta efter material som växter, löv, blommor, gräs, mossa och jord under promenaden till målområdet. Man skulle använda materialet till att måla med och de skulle användas både som färg och penslar.

Ledarna gav lite idéer om vilka material som kunde användas. Alla ombads plocka upp det material som intresserade dem och experimentera med det på egen hand för att se hur färgen skulle se ut. Ledaren hade med sig papper för att göra tavlor.

Vid målplatsen gjorde man tavlor runt ett bord. Men först letade personalen efter de troll man lämnat i skogen ca. två veckor tidigare. Nästan alla hittades.

Efter kaffepausen hade vi en konstutställning där personal (d.v.s. några av dem tillsammans med brukarna) visade varje tavla och pratade om dem.

Inverkan och gynnsamma effekter för brukarna

Den enda möjlighet man har att mäta de gynnsamma effekterna på de gravt funktionshindrade är via deras vårdgivare. Det är till en viss grad omöjligt att tolka deltagarnas ansiktsuttryck, ljud och tal. Subjektivt sett såg det ut som om de trivades ute i naturen, men det är inte klarlagt om deras glada och tillfredställda uttryck berodde på våra aktiviteter ute eller någonting annat. Personalen sade till oss att det var bättre för deltagarna att besöka en plats, som för dem var känd sedan tidigare

p.g.a. att de där skulle känna sig tryggare än på en plats de aldrig besökt tidigare. Slutresultatet av det hela är att brukarna med sin personal deltog i dessa aktiviteter gång efter gång och de såg ut att ha roligt.

Denna iakttagelse delade en i personalen med mig då hon berättade om en brukare med ett gravt funktionshinder. Han tycker om att vara ute i regnet (under det första passet regnade det lite). Man frågar sig varför han tyckte om det? Är det för att han tycker om känslan då regndropparna faller på hans ansikte? Eller för att det doftar gott? Eller är det helt enkelt för att det är annorlunda än när man är inne? Eller är det något annat? Vi vet faktiskt inte.

Å andra sidan vet vi att personalen uppskattar dessa stunder och aktiviteter och bara det säger mycket. Det är även viktigt att personalen får öppna sig och prova aktiviteter där alla fem sinnen används så att deras kreativitet får flöda.

Slutsats

Alla deltagare lider av någon form av gravt mentalt funktionshinder. För några av dem är det omöjligt att göra något överhuvudtaget. Andra kan göra en liten del av aktiviteterna en kort stund. För att brukarna ska kunna delta överhuvudtaget beror mycket på personalen. För oss som gruppledare har det varit en lärande upplevelse att både kunna uppskatta till vilken grad brukarens funktionshinder skapade problem för dem och att det var vid vissa tillfällen. Det blev nödvändigt för vårdgivaren att känna den person de skötte om väldigt bra för att de kunde bestämma vad som var viktigast för dem.

Skapa och ställ ut konstföremål i naturen

Promenad på trädstubbar!

Det är lätt att hitta gratis hjälpmedel i naturen.

Överallt där vi går måste vi vara försikitiga med var vi sätter fötterna så att vi inte ramlar. Om det är möjligt tittar vi först och rör på fötterna efteråt. Det fungerar nästan automatiskt.

Hela livet tränar vi på att få våra kroppar och fötter att göra som vi vill. Ibland är det svårt att gå där det finns ojämn mark. För oss som har probelm med balansen är det viktigt att träna mycket på detta och för en person med en nedsatt synförmåga är det ännu viktigare.

Inlärningsmiljö

Ute i naturen eller var som helst där man är ute.

Övergripande mål

- Att träna brukarens förmåga att hålla balansen och att träna kroppen.
- Att träna och öva tillsammans samt att ge och få hjälp.

Frågor att prata om

- Vad kan vi göra för att träna och förbättra förmågan att hålla balansen?
- Var kan vi träna?
- Behöver man hjälpmedel? Behöver man ha vissa kunskaper eller egenskaper?

Hur börjar man

Man börjar med en promenad för att sätta igång kroppen och för att bli bekant med underlaget där träningen kommer att hållas.

Försök hålla kroppen avslappnad då du går och tänk dig att du känner marken genom dina skor, som om fötterna skulle känna naturen och det underlag som

finns under dem. Prata med personen bredvid dig och titta samtidigt på de föremål ni ser då ni passerar. Då du börjar känner dig varm är det dags att hitta ett område med ojämn mark.

Du märker att du måste vara mer uppmärksam och måste sakta ned farten, ta det lugnare och titta ned på marken för att se var du kan sätta foten för att kunna hålla balansen.

Olika platser man kan träna på

Det kan vara ett område med ojämn mark i staden, trappor eller på trottoaren eller någonstans där det finns hinder, föremål i vägen du måste gå runt.

Du kan träna i en park på gräs eller på en grusgång. Det kan finnas blommor och träd i vägen, som tvingar dig att ändra riktning. Man kan förstås också promenera ute i naturen där det finns ojämn mark överallt.

Förberedelser

Vi förbereder oss genom att prata om hur övningarna ska gå till.

- Vad är det svåraste med att gå?
- Hur viktig är underlaget på marken?
- Kan skorna ha betydelse?
- Måste man ta korta eller långa steg för att hålla en bra balans?
- Skulle det vara en hjälp att ha en god vän med sig?

Praktiska exempel

I detta exempel har vi valt att vara ute i naturen. Vi letar stubbar som är lätta att gå på. Det är skillnad i storlek på stubbarna. Vi börjar med att försöka håll balansen medan vi står på en stubbe. Ge alla chansen att välja en stubbe som de tror de kan hålla balansen på. Ibland kan det vara svårare att bara stå på ett ställe än att gå på en smal stig.

Gör det svårare

När alla har lyckats med att stå stilla på en stubbe, försök ta ett steg till nästa. Om vi måste ta ett stort steg kan det vara bra att be om hjälp för att hålla balansen.

Försök med att hålla en pinne i ena handen och om inte det hjälper be någon om att hålla i ena handen som stöd. Gå sedan till nästa stubbe som du kan nå. Försök att stå på den så stilla som möjligt.

Försök göra det på ett annat sätt

Då ni känner er bekväma med att gå på stubbar åt ett håll ni kan prova med att gå mot varandra från andra sidan av stubbpromenaden. Stå med ansiktena vända mot varandra och börja gå. Försök mötas på en stubbe. Försök mötas tillsammans på en stor stubbe. Då ni lyckas kunna stå på en och samma stora stubbe, försök med en liten. Hur många kan hålla balansen på en och samma stubbe.

Frågor att fundera över

- Varför är det så svårt att stå still?
- Vad är det lättast att hålla i då man balanserar-en pinne eller en väns hand?
- Hur möts man lättast på en och samma stubbe?

Övningar för baskunskaper

- Räkna stubbarna.
- Mäta de olika höjderna.
- Mät omkretsen på stubbarna.
- Räkna hur många steg du behöver ta för att kunna gå på alla stubbar.
- Sätt en lång person på en liten stubbe och en kort person på en hög stubbe.
- Bestäm för att ni går på stubbarna med 10, 15 eller 20 steg. Räkna stegen högt.

Vattengruppen

Inlärningsmiljö

Sötvattensjön Långsjön utanför Uppsala.

Brukare

Unga vuxna med intellektuellt funktionshinder. Deltagarna deltog i kursen under deras tid på sommarlägret.

Övergripande mål

- Väcka nyfikenhet om sjöar och älvar.
- Hjälpa brukarna att känna sig säkra och bekväma med vatten.
- Lära sig mer om en sjö samt om de växter och djur som lever där.
- Lära sig att jobba tillsammans i en båt eller brygga.
- Lära sig att tycka om aktiviteter runt en sjö.
- Grundläggande träning kunskaper som att läsa, skriva och räkna.

Särskilda mål

- Använda nät och samla insekter från dyn.
- Lära sig attt ta och följa en lärares instruktioner.
- Läsa av en termometer.
- Titta på bilder av insekter och försöka identifiera dem.

Övningar

- Räkna de olika arter man hittar i sjön och på så vis träna siffror.
- Beskriva växter och djur man hittar kunna beskriva dem muntligt och skriva om dem – träna tal och skrivförmågan.
- Skriva ned nya erfarenheter i en dagbok – träna skrivförmågan.
- Göra segelbåtar av vass.
- Plocka stenar och växter samt arrangera dem i genomskinliga plastburkar som ett akvarium.
- Använd håv för att fånga musslor och kryp samt sniglar och dy till akvariet.

Frågor till brukarna

- Simmade du i somras? Var det i sjön eller i havet? Är det någon som känner till skillnaden mellan ett hav och en sjö?
- Varifrån kommer vattnet till en sjö? Prata om moln och älvar.
- Finns det något annat i sjön än vatten? Prata om fiskar och andra djur.
- Är det någon som brukar fiska? Vad tror du att fiskar äter? Prata om insekter och växter. Använd nätet till att fånga plankton. Häll dem i ett glas. Det här är storleken på maten som fisken äter. Den är liten.
- Är vattentemperaturen likadan på ytan som djupare i vattnet? Ta upp vatten från olika vattendjup och mät skillnaden.

Arbetsstudier

Grupp 1A

Gruppen lyssnade uppmärksamt under genmgången även fast den blev för teoretisk. Gruppen var mycket entusiastisk i båten och tog vattenprover från många olika vattendjup. Gruppen på bryggan/stranden jobbade också bra och hittade mycket djurliv. Vi hittade larver av nattsländor vid vattenhjulet. De var fascinerade över de ”hus” som larverna byggt.

Grupp 1B

Den var väldigt lik grupp 1A. Jag ändrade lite på genomgången, men den var forfarande för teoretisk. Någon hade fångat en kräfta under natten och satt den i akvariet. Den var mycket populär att studera. En eller två var inte alls intresserade och promenerade iväg.

En ny värld att upptäcka under vattenytan.

Grupp 2

Denna grupp var hel, d.v.s. de var inte uppdelade från början.

Jag ändrade genomgången till att vara lite mera hemtam, d.v.s. jag lade in frågor i genomgången som jag ville de skulle svara på. Det kändes som om detta sätt fungerade bättre, även om den forfarande var för lång enligt de kommentarer jag fick efteråt.

Då de var så många, delade vi upp två grupper i båtar ute på sjön medan resten var på bryggan/stranden. Båtturen var populär, Att fånga djur i vattnet var populärt, även fast det var svårare att motivera gruppen på stranden.

Grupp 3A

Denna gång började vi med att dela upp gruppen och tog ”landgruppen” till dammen. Där frågade jag frågor om vatten och vi tittade på hur dammen skiljde sig från sjön. Vi plockade också stenar med alger och vattendjur under tiden. Jag gjorde ett saltvatten-experiment. Då de kom till bryggan byggde de ett akvarium till de vattendjur de hittat längs vägen samt till de djur de hittat i sjön. Sedan bytte grupperna platser och ”landgruppen” fick ro ut i båten. Den första gruppen i båt hade blivit lovade att bada i sjön och oturligt nog hittade vi därmed inte så mycket djur från sjön. De gick heller aldrig till dammen även om de flesta tittade i akvariet den första gruppen gjort.

Alla grupper höll med om att det svåraste var att hitta små djur i dyn. Detta gjorde att de kunde komma ihåg att små djur är duktiga på att gömma sig.

Tips/studiefrågor för läraren

Utomhuspedagogik, lektioner om sötvatten, fiskar och växter kan vara väldigt teroretiska och måste därmed anpassas till brukarnas individuella förmågor. Tanken var att börja på en väldigt låg nivå och använda konkreta exempel. Att lära sig genom lek använde vi oss också mycket av, för att ge en positiv erfarenhet samt

långsam progression och mycket repetition.

- Ha en väl definierad praktisk övning vid varje del, vid vilken även vårdgivaren medverkar.
- Förbered vårdgivarna på vad som kommer att hända vid varje aktivitet.

Tillgänglighet

Sjön är i närheten av kolonin, vilken är anpassad för ungdomar och vuxna med ett funktionshinder. Det är lätt att komma till sjön. Där finns två träbyggor som även de är anpassade till rullstol. Rullstolsbundna deltagare kunde rulla ut på bryggorna och hjälpas in i båtarna.

Pedagogiska metoder

De flesta av oss har någon typ av kunskap och erfarenhet av vatten. Det finns dock mycket levande organismer under vattenytan som vi sällan ser, då de är bra på att gömma sig eller helt enkelt är för små. Detta är mycket spännande och väcker nyfikenhet till mer kunskap. Alla brukare var i olika åldrar och hade olika erfarenhet, men alla hade någon slags erfarenhet av sjöar och älvar. Alla hade simmat i sjöar under sommaren och vissa hade faktiskt simmat i just denna sjö under sommaren.

Gruppens storlek var begränsad till 10 deltagare. För praktiska övningar var de större grupperna uppdelade i två mindre. Lärarna förberedde olika ”stationer” vid sjön, bryggan och roddbåtarna.

Inverkan eller gynnsamma effekter för brukarna

- Att kännas sig mer bekant med vatten och säkrare kring vatten.
- Övningarna krävde mycket samarbete som att lyfta upp den tunga nätväskan eller att bygga akvarium.
- Ökad kunskap om fiskar, insekter och växter som lever i och runt sjön.
- Kunskap om näringskedjan.

Utrustning/material/litteratur

- Båt
- Flytväst
- Förtstoringsburk för insekter.
- Vattenprovsmätare med termometer.
- Håv för insamling av organismer i dyn.
- Mindre metallsilar för arbete nära stranden.
- Små behållare med förstoringsglas för att se insekter.
- Behållare att användas som akvarium.
- Pincetter för att plocka upp små organismer från dyn.
- Uppslagsböcker för identifikation av växt- och djurliv.
- Stenciler för identifikation av växt- och djurliv.
- Salt, flaska, karamellfärg, behållare och tratt för saltvattens demonstration.
- Papper och kritor för personlig dagbok.

Problem, hinder och begränsningar

Övningarna planerades från början för skolelever utan intellektuellt funktionshinder och har förändrats något för att passa vår målgrupp. Trots det var vissa övningar fortfarande för teoretiska. Läraren ändrade den teoretiska nivån och anpassade den till deltagarnas förmåga.

Vissa övningar ansågs för barnsliga. Kunskap genom lek accepterades till en viss mån, men deltagarna var medvetna om att de var vuxna och ville ha en mer åldersinriktad utgångspunkt i utförandet.

Relaterade aktivitetsområden

Besök under olika årstider andra sjöar/vattendrag nära klassrummet/hemmet/vårdinstitutionen.
Fiske eller isfiske.

SEKTION TRE

Daniel – en arbetsstudie

Då LIM-kursen startade på våren 2005 hade läraren redan arbetat med Daniel i sin grundkurs. Han var en mycket tyst och artig ung man runt tjugo år med Downs Syndrom. Han följde konversationen tyst, verkade lyssna för det mesta, men pratade inte mycket. Då han kommenterade något talade han en eller två meningar, varav många ord inte var kompletta.

Då han skrev verkade han kopiera breven utan att förstå texten. Ibland tänkte läraren att kursen var för mycket för honom efter en arbetsdag. Han verkade ändå vara glad över att få vara där med sin vän, och läraren gjorde allt hon kunde för att stödja honom, men hon kände att han inte gjorde några framsteg. Då hon hörde om LIM-projektet tänkte hon att Daniel kanske kunde ha nytta av den.

Då LIM-gruppen började sitt första pass ute med lite matematik (Kasta, bedöm och mät), var han mycket lycklig.

Han hjälpte till med att förbereda övningsplatsen och älskade att kasta. Han blev mer säker på att gissa och bedöma längden på kasten , hjälpte till att räkna de stegade metrarna och med att mäta.

Han räknade mycket bättre än han gjorde i klassrummet. Då de andra tog rast i skuggan av ett stort träd, spelade han fotboll. Följande vecka kom han ihåg vad de gjort.

LIM-kursen verkade erbjuda Daniel en bättre undervisningsmetod. Då han fick möjlighet att lämna sin klassrumsmiljö och få använda alla sina sinnen förstod läraren att han hade många förmågor. Ju mer han medverkade i undervisningen, desto mer självförtroende fick han. Han började tala mer, började samarbeta både med gamla kamrater och de två unga kvinnorna. Generellt öppnade han sig mer och berättade om sina intressen och drömmar. Då han var ute i parken blev han mer medveten om sin omgivning, upptäckte intressanta saker och var upptagen med att röra och jämföra ytor och strukturer. Han kände iget kastanjträdet och räknade lövets delar.

Han utforskade saker med så många av sina sinnen som möjligt och lyssnade till lövens rasslande såväl som till ljud från trädstammen.

Då han kände gräsets strån på sin kind, ville han att de andra skulle få prova på samma känsla.

Han var otroligt försiktig med att röra löv, frukt, ett fågelbo och andra föremål i naturen.

Daniels favoritupplevelse var besöket till flygplatsen. Han hade längtat efter besöket så länge och njöt varje ögonblick av besöket. Han pratade om att resa med sina föräldrar och tittade på jordgloben för att hitta Spanien, där de varit.
Han hittade tågstationen på kartan över tåglinjerna där gruppen skulle mötas.

Under besöket till flygplatsen pekade han på intressanta skyltar, hittade check-in disken och stod bredvid ”Vänligen, vänta här” skylten.

Att gå igenom säkerhetskontollen innan man gick ombord på bussen till start-och landningsbanan var roligt och att få se planen på så nära håll var perfekt.

Kronan på verket var att klättra in i cock-piten i ett riktigt flygplan och få sitta i kaptenens stol. Han var den som kom ihåg mest av besöket på flygplatsen och var mycket motiverad till att börja jobba med ämnet. Han älskade fotona som vi tagit och han kunde uttala sig om vad han såg på dem och vad de påminde honom om. Han överraskade läraren stort under högläsningslektionen.

Det fanns många foton från flygplatsen och passande meningar till dem på tavlan, vilka skulle paras med varandra. Daniel, som var känd som en långsam elev i läsning och som undvek långa och svåra ord, stod upp, tittade koncentrerat på alla foton och meningar, tog det längsta kortet, läste upp det sakta, men korrekt och satte det sedan brevid rätt foto.

Han upprepade proceduren flera gånger. Hans vän, som vanligvis läste bättre än Daniel, stod bredvid honom och försökte läsa. Då han gjorde en paus för att

uttala ordet vände sig Daniel mot honom och avslutade Tobys mening, tittade noggrannt på bordet och sade ”ditt foto är där”, läste sitt ord och hittade fotot.

Detta var en otroligt imponerande händelse. Denna unga och blyga man, som inte litat på sin egen förmåga, hade blivit en ung självsäker student som älskade och förstod det ämne han arbetade med.

Daniel har fortfarande problem med att läsa texter, men han har upptäckt ett eget sätt hur han kan träna läsningsförmågan och är angelägen att göra det genom att att läsa högt och ljuda orden. På så vis kan han läsa texter och förstå det mesta han läser.

Nya ämnen eller övningar skrämmer honom inte längre. Han jobbar mer på egen hand och ber om hjälp, om det är nödvändigt. Han samverkar i gruppen, hjälper de andra med siffror om det behövs och har blivit en aktiv person i inlärningsprocessen. Han vägrar bestämt att endast lösa lätta uppgifter, utan följer med andra deltagare. Han älskar att skriva på tavlan, har lärt sig skriva in data i tabeller och överraskade läraren igen genom att arbeta väldigt systematiskt. Han har gjort två affischer under LIM-projektet, den första i augusti 2005 och den andra i november. Den kreativa processen var identisk, att hitta intressanta foton, klippa dem om det behövdes, klistra upp dem på en pappskiva och skriva ord eller meningar som beskrev bilderna. Då han jobbade med den första affischen behövdes två lektioner för att kunna välja ut de bästa fotona och klistra fast dem. Då han jobbade med den andra, hittade han snabbt de mest intressanta fotona, undersökte dem noga, klistrade fast dem och letade efter andra passande foton att klistra i luckorna på affischen. Han letade sedan efter passande ord att skriva till bilderna och hittade dem i sin mapp, så att han skulle kunna kopiera dem.

Då läraren frågade om han behövde material för dekoration så nekade han till det, men kunde dessutom förklara varför han inte ville ha något annat på sin affisch.

Daniel tillsammans med sin kurskamrat Ira.

Efter att ha medverkat i tre terminer i LIM-projektet, bokade han in sig på nästa. Fastän det inte finns tillräckligt med tid att lära sig ute är han fortfarande en trygg och vetgirig student, som kommunicerar med andra.

Intervjuer om utomhuspedagogik
Med brukare och personal i Tyskland och Sverige

Jane Brodin och Peg Lindstrand
Lärarhögskolan i Stockholm
Inst. För Individ, omvärld och lärande
Barn och ungdomsvetenskap

Introduktion

Learning in Motion (LIM) är understödd med bidrag från Europeiska Kommissionen inom ramen av Socrates programmet, Grundtvig 1. Fem länder (sju partners) medverkar i projektet; Sverige, Finland, Lettland, Tyskland och Grekland. Tre partners medverkar från Sverige och koordinatorn i projektet är Studiefrämjandet (SFR) i Uppsala. Det huvudsakliga målet med projektet är att utveckla, undersöka och sprida idéer om utomhuspedagogik både vad gäller den fysiska träningen och sinnesträning till målgruppen t.ex. barn, ungdomar och vuxna med ett intellektuellt funktionshinder i en inkluderande utbildning. Den roll som Lärarhögskolan i Stockholm (LHS) spelar är att utföra forskning med fokus på utomhuspedagogik, enligt instruktionerna i partnerskapets undertecknade överenskommelse, som baserar sig på LIM-projektets ansökan (se Brodin & Lindstrand 2006). Ansvaret för teamet på LHS var att utföra två litteraturöversikter samt empiriska studier om inklusion relaterad till utomhuspedgogik.

Inom LIM-projektets ram (Learning in Motion) har LHS utfört två studier om inkludering inom utomhuspedagogik och Utomhusaktiviteter (Brodin & Lindstrand , 2006; Magnusson, 2006) , tagit fram och distribuerat en frågeenkät om utomhuspedagogik för vuxna med intellektuellt funktionshinder till kommuner i Sverige (Brodin & Lindstrand, 2007). Litteraturöversikterna visade att det fanns en begränsad forskning inom ämnet och att forskning i utomhuspedagogik som relaterar till människor med ett intellektuellt funktionshinder, nästan inte alls existerar inom litteraturen. De två undersökningarna täcker hela åldersgruppen från 0-25 år. Frågeformuläret baserar sig på svar från de163 kommuner som fyllde i formuläret av totalt 290. Tio personer ringde och svarade att de inte hade tid att svara p.g.a. tidsbrist. Därav var procentuellt sett svarsfrekvensen 60,5%. Den fjärde studien som LHS utförde bestod av intervjuer med deltagare, som deltagit i kurserna i utomhuspedagogik.

Intervjustudier

En studie kan antingen vara kvalitativ eller kvantitativ, men kan innehålla aspekter av båda infallsvinklarna. I kvantitativa studier ligger fokus på frekvensen, t.e.x. hur ofta, hur många eller tätheten av fenomenets inträffande, medan man i kvalitativa studier fokuserar på t.ex. varför? Hur kan jag förstå vad jag ser? Vad säger mina informatörer? Finns det något mönster i mina observationer? Vilka karaktärsdrag finns? Redan då en forskare påbörjar ett projekt, betämmer han/hon sig för vilka metoder som kommer att användas. Metoden han använder grundar sig på forskningens frågeställningar. Det valet påverkar om forskaren får de svar han behöver för att kunna besvara frågorna och följdaktligen nå målet för själva studien. Valet av metod beror på forskaren och vad han själv föredrar samt vilken kunskap han besitter om frågor inom metodiken. Intervjuer baserar sig på samspelet mellan intervjuaren

Ira, Tobias, Kiki, Daniel och läraren Liane.

och den intervjuade och de tillsammans bygger upp ny kunskap inom ett område.

Samspelet, d.v.s. det ömsesidiga samarbetet mellan två personer formar grunden för utveckling av ny kunskap. En viktig faktor är att etablera en positiv och trygg relation. Forskaren måste också vara medveten om dynamiken i en intervjusituation och ha i beaktande att ett öppet sinne och lyhördhet gentemot informatören gynnar slutresultatet.

I forskning om funktionshinder behöver man en kombination av olika metoder, vilket beror på det faktum att gruppen av funktionshindrade är relativt liten i jämförelse med andra grupper i samhället. Det är således ett faktum att det endast är få personer som kan delta i en studie och som alltid är det dessutom ett begränsat antal av dessa, som i sin tur är intresserade av att delta i ett forskningsprojekt. Informationen som kan inhämtas från en intervjustudie är oftast djupare och behöver mer resurser när den bearbetas. Det finns dock ingenting i själva tolkningsprocessen av information som säger att tillförlitligheten är större i en kvantitativ metod än i en kvalitativ. Kvale (1997) förordar att trots att den kvalitativa intervju undersökningen forfarande är kontroversiell är fördelarna påvisbara. Detta speciellt då personer med ett funktionshinder medverkar, det verkar underlätta insamlandet av information.

Då personer med ett intellektuellt funktionshinder intervjuas är det dock en nödvändighet för intervjuaren att känna personen i fråga. Att känna till informatörens intressen, levnadsförhållanden och kommunikationssätt underlättar intervjuarens möjligheter att samverka. Det verkar ändå som en ansikte mot ansikte intervju i ett känt sammanhang hjälper intervjuarens möjlighteter att tolka kommunikationsbeteendet hos personer med ett intellektuellt funktionshinder. Det är också viktigt att understryka att frågan måste ställas på ett konkret sätt med enkla ord och klart innehåll. Ibland måste frågan ställas igen och på många olika sätt, för att den ska kunna förstås av en person med ett intellektuellt funktionshinder. Det finns endast ett fåtal studieintervjuer som gjorts med personer med ett funktionshinder från en brukares perpektiv.

Det finns emellertid tre intervjustudier i telekommunikationsprojektet VITSI (Video telephony and social interaction) (Brodin & Renblad, 1999). Fokus på dessa intervjuer låg på själv-begreppet av en person med ett intellektuellt funktionshinder samt det sociala nätverket och vänskap. I dessa fall utfördes intervjuerna med videotelefon och under personliga besök på deltagarnas dagcenter och gruppboende.

Mål, frågor och metod

Målet med denna korta intervjustudie var att öka förståelsen för utomhuspedagogik och betydelsen för att vuxna med ett intellektuellt funktionshinder deltar i kurserna utomhus hur de som (slut)brukare beskriver vad de lärt sig av att delta. Frågan diskuterades under ett möte i Hamburg och LIM-projekt teamet bestämde att vi skulle utarbeta några få frågor att ställa till deltagarna i utomhuskurserna. Vi tog tillfället i akt att diskutera desa frågor med Kjell Hammarling från brukarorganisationen i Sverige innan vi skickade ut dem till alla partners. Vi bad våra partners att gå tillbaka till några (två eller tre) av de tidigare deltagarna i kurser de arrangerat, till en i personalen, en förälder, en lärare och om möjligt till en personlig assistent. Vi bad dem också att bidra med så mycket som möjligt då vi förstod att de inte hade kontakt med hela målgruppen och kunde därmed inte utföra alla intervjuer. Följande frågor distribuerades till partners 2 april.

Frågor till deltagaren/brukaren?

-Vad tyckte du mest om med kursen, vad var bäst?
- vad tyckte du inte om, vad var inte bra?
- Skulle du vilja ha mer kurser utomhus. Kan du berätta varför....?

Frågor till lärarna, föräldrar eller personal

- vad tyckte du var det allra bästa
med kursen för NN?
- Vad tyckte du var sämst/det mest negativa eller svåra för NN?
- Tror du att NN skulle ha nytta av fler kurser utomhus?

Som en kort instruktion skrev vi:
Vänligen observera att ovanstående frågor måste ändras för att passa ditt språk och hur du ställer frågorna. Det viktiga är att personen med ett intelletuellt funktionshinder förstår frågorna och har möjlighet till att ge sin synpunkt och därmed påverka den korta rapporten. Om du har frågor om detta var vänlig och meddela mig om något inte är tillräckligt tydligt. Frågorna kan verka enkla, men kan ge en bra inblick från en brukares perspektiv, vilket är mycket viktigt i detta projekt. Försök att göra ditt bästa för att assistera mig med att få in informationen så fort som möjligt, då du vet att tiden håller på att ta slut. Det är mycket viktigt att du gör anteckningar och skriver ned dem med de ord informatören använder och inte ändrar deras yttranden. Vänligen skicka detta material direkt till vårt team för att spara tid. Bästa hälsningar till er alla – vi ser fram emot att höra från er snart. Idéen var att alla partners skulle utföra intervjuerna i sina länder och att vi skulle samla in materialet och skicka tillbaka det som ett sammansatt dokument till alla partners. En annan ambition var att vi från svar skulle hitta citat som kunde användas i metodhandboken för LIM-projektet.

Teamet på LHS hade i slutet av maj endast tagit emot två intervjuer från personal (Sverige), fyra intervjuer av deltagare och två föräldrar (Tyskland). Intervjuerna i Sverige utfördes av Ia Eriksson-Dobrovich, i Tyskland av Michaela Ehlers. Sammanställningen har utförts av två av gruppens medlemmar vid Lärarhögskolan i Stockholma (Brodin & Lindstrand).

Resultat av intervjuerna

I detta dokument presenteras intervjuer med fyra deltagare, två föräldrar och två aktiva ledare. Deltagarnas svar följer varje fråga. De fyra deltagarna är: Daniel, Tobias, Ira och Kiki. Deltagarnas namn förkortas med bokstäverna D, T, I och K.

Intervjuer med fyra deltagare

Vad tyckte du mest om med kursen, vad var bäst?
D: Flygplatsen.
T: Det är en bra fråga. Det som de andra säger plan saken. Då jag satt i planet (leenden och nickanden).
I: Då vi åkte buss ut till landnings- och startbanorna- (tänker ett tag). Gå till parken.

K: Fotografera.

Kan du berätta varför....?
D: Hm...ja...motorn, hmm...piloten (rör händerna som om han håller i kontrollspaken, hela ansiktet strålar).
Kiki forsatt då jag frågade *Någontin annat?*
K: Planet. Hålla i kontrollspakarna. Men det kändes ovant.

Vad tyckte du inte om, vad var inte bra?
D: Allt var bra.
T: Ibland fick jag gåshud före lektionen på lektionen. Det var så mycket nytt.
I: Jag vet inte.
K: Jag vet inte.

S*kulle du vilja ha mer kurser utomhus?*
D: Ja.
T: (tänker ett tag) Ja
I: JA
K: Jag vet inte.

Kan du berätta varför....?
D: Lärde mig mycket...Roligt.
I: Vi var ute mycket.
K: Jag skulle hellre vilja läsa och skriva mer.

Kommentarer:
Vilket framgår av intervjuerna ovan verkar deltagarna nöjda med utomhuskursen de deltagit i. De är positiva och det verkar som om de två manliga deltagarna understryker besöket till flygplatsen som den mest intressanta. Det är också tydligt att de imponerades av den. De två kvinnliga deltagarna pratar om att gå till parken och ta foton. Deras begränsade ordförråd gör det svårt för dem att uttrycka sig.

Intervjuer med två av föräldrarna

Två av föräldrarna intervjuades (Tobias´och Daniels). Daniels föräldrar påpekar att Daniel inte talar så bra och att det därmed är svårt att besvara frågorna korrekt.

Vad tycker ni var det bästa resultatet för er son?
Föräldrar (T): Att få vara ute i naturen. Observera saker. Han talar fortfarande mycket om sina upplevelser.
Föräldrar (D): att han kunde gå ut och använda in kunskap/förmåga här. Att besöka flygplatsen var fantastiskt.

Vad tror ni vad det sämsta/det mest negativa för er son?
Föräldrar (T): Inte ifylld, med betydelsen att det inte fanns något dåligt eller svårt.
Föräldrar (D): Han tyckte om allt

Tror ni att er son skulle ha nytta av ytterligare kurser utomhus?
Föräldrar (T): Ja, vi är förundrade över hur många nya saker han fortfarande skulle kunna lära.
Föräldrar (D): ja, absolut.

Kommentarer:
Även föräldrarna verkar vara nöjda och positiva till aktiviteten. Föräldraran menar att de inte kan hitta något svårt eller negativt med utomhusaktiviteter. En av föräldrarna underströk vikten av utomhuspedagogik och uttrycker ”förundran över hur många nya saker han fortfarande skulle kunna lära”.
För föräldrar är en erfarenhet som denna mycket viktig, då de förstår att deras son eller dotter forfarande har möjlighet att utvecklas.

Intervjuer med två av aktivitetsledarna

Följande frågor ställdes:
1. Vad tyckte du var det bästa resultatet av kursen för NN?
2. Vad tyckte du var det sämsta/det mest negativa eller svåraste för NN?
3. Tror du att NN skulle ha nytta av fler kurser utomhus?

Intervju 1

Beng Tammergård är en f.d. lärare med en bred efarenhet av undervisning för unga vuxna. Han är också med i det informella undervisningssystemet (folkutbildning), som föreläsare och cirkelledare i kurser om kulturellt och historiskt arv och i samband med det erbjuder historiska promenader i Uppsala och dess när-

områden. Vi ville se om dessa historiska promenader för allmänheten, skulle kunna riktas mot personer med ett psykiskt funktionshinder.

Gruppen består av deltagare från en träffpunkt som drivs tillsammans med Uppsala Län Landsting och Uppsala kommun. Åldersgruppen är 45-70år. Studieförbunden i Uppsala erbjuder möjligheter för deltagarna att utan kostnad kunna delta i kurser och föreläsningar, samt kulturarrangemang. Namnet på träffpunkten är ClubST och ST står för socioterapi.

Målet med föreningen är att hjälpa medlemmarna att överkomma social fobi och bryta isolering. De olika programmen erbjuder ett stort utbud av ämnen som gitarrlektioner, språkkurser, konserter och föreläsningar. Vissa aktiviteter utförs utanför föreningens lokaler, som tex. besök på muséum och historiska platser eller ett besök på teatern. Kursen utfördes både i föreningslokalen med förberedande föreläsningar och fortsatte sedan med stadspromenader.

Gruppen – "en promenad längs ån"

1. Det bästa resultatet för individen var att inse att de redan hade mycket kunskap i ämnet -. staden och dess historia , och även att få känna sig tillfreds med att få dela den med andra. De var förvånande ("jag visste inte att jag kunde så mycket") och mycket glada då deras kunskap och förmågor värdesattes av läraren och att deras bidrag till föreläsningen förhöjde värdet av den. Kunskapen inom gruppen var stor och även en stor överraskning för deltagarna själva. Själva dialogen mellan läraren och deltagarna var viktig för resultatet och var ett stöd i kommunikationsprocessen.

2. Inget var negativt eller svårt för deltagarna i kursen. Endast en deltagare visade tecken på oro, men problemet löste man lätt.

3. JA, staden har många informationskällor. Det är mycket stimulerande att undersöka alla de möjligheter en stadsmiljö erbjuder. Att ha en möjlighet att gå på organiserade promenader ger deltagarna en orsak till att vistas utomhus. Det ger en möjlighet att både lära om och från omgivningarna i ens närområde samt att kombinera det med fysisk aktivitet.

Att vara i kontakt med naturen (träd i parken och årummet) är också gynnsamt för varje människa.

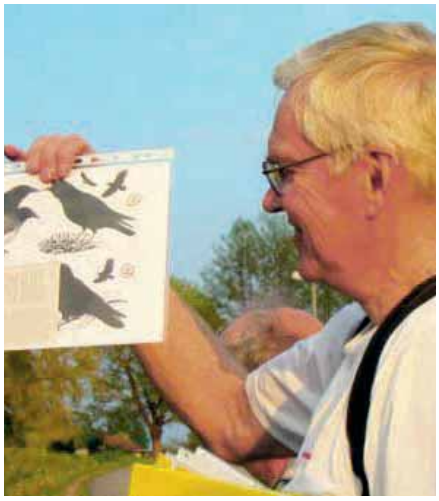

Bengt Tammergård

Intervju II

Jenny Lundgren har arbetat som ledare/lärare för två olika LIM-pilot grupper en djurgrupp och en naturgrupp. Hon har examen i sociologi med specialkompetens i funktionshinder och har mycket erfarenhet som volontär och ledare. Djurgruppen var en pilotgrupp av ungdomar med Aspergers Syndrom. Några av ungdomarna hade både Aspergers Syndrom och ADHD. Naturgruppen hade vuxna deltagare i åldrarna 21-50 med multipla funktionshinder. Gruppaktiviteterna utfördes på 4H-gården i Gränby utanför Uppsala, vilken är omgärdad med skog.

Djurgruppen

1. Den bästa utdelningen för individen själv var, utan tvekan, att vara så nära ett djur som möjligt. Den absolut bästa situationen var då killingen somnade i deras knän efter en lång lekstund tillsammans. Deltagarna kunde sitta stilla en mycket lång stund och ville inte åka hem, rädda för att de då skulle väcka killingarna. För en person med ADHD är detta något mycket sällsynt.

2. Det svåraste, men inte för den skull det mest negativa, var för deltagarna att vänja sig vid att de hade ansvaret för att planera sina aktiviteter själva och att de inte hela tiden instruerades av sina ledare. De hade friheten att välja takten, aktiviteten, hur de skulle dokumentera aktiviteten o.s.v. De var inte vana vid att ha ett så stort ansvar. Det svårt i början, men de lärde sig fort vid att de kunde styra själva.

Jenny Lundgren

3. Ja jag tror att fria och stora ytor utomhus stimulerar kreativitet och fantasi. Att lära genom rörelse! Samhället erbjuder inte så många aktiviteter utomhus för dessa ungdomar, som för ”normala” ungdomar, som har mycket av att välja bland, som fotboll, scouter o.s.v. Jag tycker också att det är mycket lättare att lära sig saker ute genom att använda sina sinnen.

Naturgruppen

1. Att vara ute generellt och använda nya platser. Vi förlade aktiviteterna i miljöer, som var annorlunda än dem de vistades i dagligen. Det var stimulerande för dem. Det kunde bedöma genom det sätt de tittade runt omkring sig. De tittade, luktade och smakade (både ”bra” och ”dåliga” saker). De använde verkligen alla sina sinnen.

2. Den mest problematiska frågan var att några av deltagarna inte kände sig bekväma med att röra vid saker, som t.ex. våta löv och tallkottar. Några av deltagarna hade även matallergier eller ville inte äta mat de inte kände igen (lagad i skogen), som t.ex. svampar. Några av dem var bara vana vid att äta mosad mat, då de hade problem med att svälja mat. Det är viktigt att ha detta i åtanke då man planerar aktiviteter i naturen. Ett annat problem relaterade till personalen som hjälpte och följde deltagarna. De förde ibland över sina egna negativa känslor till den person de hade hand om, som t.ex. ”oh, vilken smutsig och klibbig svamp” o.s.v.

3. Det finns alltid något posititvt med att vara ute i friska luften, med sol och förnyande energi. Med det är svårt att kunna veta säkert om en person med ett gravt funktionshinder, som en del av mina deltagare hade, får något i utbyte av att ”ta in” en utomhusaktivitet. Är de gladare? Ja, speciellt då vi använde oss av piktogram och andra hjälpmedel. De personer med ett lätttare funktionshinder hade synbarligen mer i utbyte av aktiviteterna. De använde sig även mer av de material vi försåg dem med.

Kommentar:

Det verkar på intervjuerna med aktivitetsledarna som om även de är positiva till utomhuspedagogik och understryker vikten av utomhuspedagogik för utvecklingen av sinnena.

Slutsats av intervjuerna

Vilket understrukits i många av studier med personer med ett intellektuellt funktionshinder, är en av de huvudsakliga svårigheterna kommunikationsproblemet, vilket ca. 2/3 av alla personer med olika nivåer av intellektuellt funktionshinder har. Under intervjuerna framgår att de hade svårigheter med att svara på frågorna som ställdes till dem och att de använde ett litet vokabulär med väldigt korta svar. Detta är vanligt då personer med ett intellektuellt funktionshinder deltar i intervju- studier, men det betyder inte att de inte har åsikter om vad de deltagit i och vad de tyckt om. I detta sammanhang är det viktigt att komma ihåg att personer med ett intellektuellt funktionshinder har samma känslor och behov som alla människor, men att de har begränsad förmåga att uttrycka sig.

Det viktigaste resultatet är att dessa personer är exakt likadana som alla andra, d.v.s. det är spännande för dem att uppleva något nytt att kunna prata om och träffa jämlikar. De hade något att se fram emot.

Det är också intressant att notera att de nya upplevelserna gav dem möjlighet att prata med jämlikar både före och efter den nya upplevelsen. Föräldrarna upplevde att deras vuxna barn hade mer att bidra med i samspelet med andra och att de nya upplevelserna ledde till nya kunskaper.

Naturen tillsammans med utomhusaktiviteter är rika miljöer. De erbjuder deltagarna känslosamma och starka upplevelser och detta ökar möjligheterna till att

bryta de stereotypa miljöer som är baserade på rutiner, där alla dagar är likadana. Aktiviteter utomhus gynnar också hälsan, kroppens välbefinnande och hjärnan samt stimulerar alla sinnen. Att kunna gå ut i skogen och titta, lyssna, lukta, känna, smaka – är mycket viktiga i dessa typer av utomhusaktiviteter,

För att kunna göra utomhusaktitviteter mer attraktiva är det viktigt att ha ledare med ett stort intresse för naturen och andra människor, för det mesta måste deras kunskap om naturen vara av bra kvalité.

Litteraturreferenser:

Brodin, J. & Lindstrand, P. (2006). Inclusion of Children in Outdoor Education. Learning in Motion, Rapport 1. Child and Youth Science, Lärarhögskolan i Stockholm.

Brodin, J. & Renblad, K. (1999). Videotelefonen. Ett medium för socialt samspel för personer med utvecklingsstörning . Forskningsrapport 24 i TKH-serien, Lärarhögskolan i Stockholm: Department of Special Education.

Kvale, S. (1997). Den kvalitativa forskningsintervjun. Lund: Studentlitteratur.

Magnusson, M. (2006). Inclusion of Young Persons in Outdoor education. Learning in Motion, Rapport 2, Child and Youth Science. Lärarhögskolan i Stockholm.

Utomhuspedagogik för vuxna med ett intellektuellt funktionshinder

En empirisk studie i Sveriges kommuner

Jane Brodin och Peg Lindstrand
Lärarhögskolan i Stockholm
Institutionen för Individ, Omvärld och Lärande
Barn och ungdomsvetenskap

Introduktion

hjälpmedel för människor med ett intellektuellt funktionshinder tillhandahålls av staten, landstinget och kommuner. Dessa myndigheter anvarar för nästan alla allmänna tjänster inom viktiga sektorer som arbeten, utbildning, hälsovård och socialvård. Sverige har en stark handikapprörelse, vilken har inflytande över de beslut som tas i Riksdagen gällande regler och frågor för människor med ett funktionshinder Rörelsen består av människor av och inte för funktionshindrade och dessa organisationer grundar sig på individella mänskliga behov.

Huvudprincipen då det gäller utbildning är att människor med ett intellektuellt funktionshinder har samma rättigheter till utbildning som andra medborgare. Specialskolor är, som regel, fysiskt integrerade med den vanliga skolan. Många vuxna med ett intellektuellt funktionshinder har inte haft någon möjlighet tidigare i sina liv att gå i skola, då de levt större delen av sina liv på institutioner.

Ända till tjugoårsålder har alla människor i Sverige rätt att gå i grundskola, men efter den åldern kan de fortsätta i alternativa skolor för vuxen lärande. Vuxna med ett intellektuellt funktionshinder kan gå i specialskola för vuxna (SÄRVUX). Många utbildningsorganisationer är involverade i vuxenlärande.

I en studie utförd av Brodin och Thurfjell (1995) som fokuserade på vuxna med ett intellektuellt funktionshinder, visade resultaten att intresset av mat var störst då man frågade om deras fritid. Det är ett välkänt faktum att många människor med ett intellektuellt funktionshinder nämner besök på restaurang som deras favoritfritidssysselsättning. Detta bekräftades i en studie i samarbete med personal på ett dagcenter i ett videotelefoni projekt för personer med ett intellektuellt funktionshinder (Brodin & Alemdar, 1996). De huvudsakliga samtalsämnena var om de pågående aktiviteterna samt om mat (att äta och dricka). De sade väldigt lite om sina behov och känslor.

Många studier understryker hälsoproblem bland denna befolkning, som ett resultat av övervikt och inaktivitet. Motivationen till att gå ut på promenad och att vara utomhus finns inte. De måste stimuleras till att gå ut och utföra fysiska aktiviteter. Utomhuspedagogiken kan vara ett led till att bemöta behovet, men vad finns det för möjlighter för männsiskor med ett intellektuellt funktionshinder att delta i aktiviteter utomhus i kommunerna idag?

Bakgrund

Projektet Learning in Motion (LIM) är ett av ca 20 projekt som valdes till att få finansiellt stöd och bidrag från den Europeiska Kommissionen i en mycket hård konkurrens. Projektet påbörjades i oktober 2004 och drivs just nu inom ramen för Socrates-programmen, Grundtvig 1. Fem länder (sju partners) medverkar i projektet; Sverige, Finland, Lettland, Tyskland och Grekland. Tre partners medverkar från Sverige och koordinatorn i

projektet är Studiefrämjandet (SFR) i Uppsala. Föreningen för utvecklingsstörda barn, ungdomar och vuxna (FUB) i Uppsala Lärarhögskolan i Stockholm är också deltagare. Det huvudsakliga målet med projektet är att utveckla, undersöka och sprida idéer om utomhuspedagogik både vad gäller den fysiska träningen och sinnesträning till målgruppen t.ex. barn, ungdomar och vuxna med ett intellektuellt funktionshinder i en inkluderande utbildning. Det förväntade resultatet av detta projekt är att bidra med nya öppna idéer, läromaterial, exempel på bra praktisk träning och en bättre livskvalitet för deltagarna. Den roll som Lärarhögskolan i Stockholm (LHS) spelar är att utföra forskning med fokus på utomhuspedagogik, enligt instruktionerna i partnerskapets undertecknade överenskommelse, vilken grundar sig på LIM-projektets ansökan (se Brodin & Lindstrand 2006). Ansvaret för teamet på LHS var att utföra två litterära forskningar samt empiriska studier om inklusion relaterad till utomhuspedagogik. Fokus ligger på två målgrupper; barn mellan 12-18 år och unga personer mellan 18-25 år. Målet med denna empiriska studie är att höja kunskapen om utomhuspedagogik bland tjänstemännen i Sveriges kommuner.

Litteraturöversikt om inklusion i utomhuspedagogik

Två litteraturöversikter fokuserade på inklusion om utomhuspedagogik och aktiviteter utomhus. Dessa publicerades år 2006 (Brodin & Lindstrand 2006; Magnusson, 2006) Litteratur recensionerna utfördes via sökningar i databaserna ERIC och LIBRIS och på internet genom att använda sökmotorerna Alta Vista och Google. Sökningar på referenslistor av vetenskapliga journaler gjordes också. Bristen av forskning på Utomhuspedagogik för barn och unga människor med särskilda behovär tydlig.

Resultaten från den första rapporten (Brodin & Lindstrand, 2006) visar att barn deltar i utomhuspedagogik från tidig ålder i förskolan. De fortsätter sedan med samma eller liknande aktiviteter utomhus i skolan 7-12 år. Efter denna period är utomhuslek riktad mot sport och tävling. Att leka ute är ett frihetskoncept för de flesta barn. Under de första åren i Sverige går de flesta barn i förskolan och tillbringar mycket tid ute på lekplatsen. Förskolan är en inkuderande plats och alla barn (typiska och onormala) är en del av den. Funktionshinder är sällan ett hinder för deltagande. Upp till ca 4 årsålder är de flesta barn accepterade som de är och funktions-hinder är sällan något problem. Efter denna period kommer barnet sannerligen att få en känsla av att vara annorlunda och andra i den omedelbara närheten blir varse om variationer av skillnader.

Då barn börjar skolan runt sjuårsålder kommer skillnaderna att bli mer tydliga och efter ett par terminer, blir det varse om att de har begränsningar. I lek är dett uppenbart och då de har ledigt från skolan kan de ha svårigheter att delta i olika aktiviteter ute. Under fritiden kan antalet vänner minska. Många barn deltar i någon form av fritidsaktivitet och måste då välja en aktivitet de klarar av.

Mellan 12 och 18 årsålder varierar intressena. I denna åldersgrupp är barnen fortfarande intresserade av sport och liknande aktiviteter – vissa inomhus, andra inomhus. Att gå med i scouterna är en aktivitet som många unga sysselsätter sig med.

Sammanfattningsvis märkte vi att det första steget till att bli exkluderad är tydlig då barnet börjar skolan. Senare, mellan 12-18 år, ökar tecken på exkludering explosionsartat.

Recensionen av unga människor mellan 18-25 år (Magnusson, 2006) visar att det finns väldigt lite forskning rapporterad genom de kommenterade och bekräftade systemen om utomhuspedagogik för unga personer med ett funktionshinder eller funktionshinder generellt. Det visar också att väldigt lite forskning är åldersspecifierat. Målgruppen beskrivs som en grupp i en process av övergångsperiod och förändring. Mycket information finns på Internet om resurser som center, förläggningar och kurser. Denna information är dock inte bekräftad och är därmed inte tillförlitlig i forskningssammanhang. Rapporten presenterar några exempel på resurser på Internet, vilket kan vara av intresse för framtida studier. Det slutliga resultatet visar dock att det finns en brist på forskning inom utomhuspedagogik för samtliga åldersgrupper d.v.s. barn, ungdomar, vuxna och speciellt för personer med ett intellektuellt funktionshinder.

Konceptet utomhuspedagogik kan definieras på många olika sätt, men i denna korta rapport betyder konceptet utanför dörrarna – ute i den friska luften

– ute i naturen. Utomhuspedagogik stödjer inklusion och är en väletablerad metod för inlärning, vilket kan stimuleras genom naturens rikedom. I Sverige har de flesta förskolor och skolor en lekplats/skolgård där barnen tillbringar en del av dagen ute. Utomhuspedagogik betyder frihet och mycket utrymme till att röra sig och agera. Utomhuspedagogik främjar hälsan och välbefinnande och de flesta svenskar är genuint intresserade av naturen och är kända som ett naturälskande folk i ett internationellt sammanhang.

> Det finns inget dåligt väder, det finns bara dåliga kläder (ett svenskt ordspråk, vilket betyder att det inte finns några ursäkter för att stanna inne).

> Just nu diskuteras värdet av att utbildas utomhus för både barn och ungdomar (med och utan funktionshinder), primärt som en konsekvens av inklusion -"en skola för alla" och "ett samhälle för alla"- d.v.s. inkluderande utbildning, men utomhuspedagogik betonas också av hälsoskäl.
> (Brodin & Lindstrand, 2006, s. 14).

Lek utomhus har även diskuterats inom internationella studier av barn inom sammanhanget av barns utveckling. Dess värde har ibland underskattats, trots att många forskare och allmänläkare talar för utomhusaktiviteter som en underlättande metod att lära sig utanför en formell plats, som skolor eller dagcentra för vuxna.

> Värdet av utomhuslek har erkänts till en viss del, eftersom barndomen först identifierades som en separat del av livet.
> (Wellhousen, 2002, s.2)

Wellhousen menar att inom vårt accepterande av barndomen som en separat del av livet kan vi också förstå betydelsen av utomhusaktiviteter. Naturen och aktiviteter ute i friska luften kan användas som ett klassrum där nyfikenheten och önskan att utforska naturen automatiskt ökar.

Mål och metoder för utförandet av studien

Målet med denna korta studie är att öka kunskapen om utomhusaktiviteter bland tjänstemän i Sveriges kommuner. Information samlas in genom att skicka ut en kort frågeenkät för att undersöka om de organiserar utomhusaktiviteter för vuxna med ett intellektuellt funktionshinder, och om de gör det, hur ser dessa ut? Informationen sammanställs i Excel och ger viss information om det aktuella läget. Resultaten kan vara en utgångspunkt för frivilliga organisationer att fortsätta arbetet och att börja ett samarbete med kommuner gällande utomhuspedagogik.

Utomhuspedagogik för vuxna med ett intellektuellt funktionshinder

Människor med ett intellektuellt funktionshinder utgör inte någon homogen grupp. Det finns skillnader mellan individer, men det finns även funktionella skillnader inom individen t.ex. en person kan vara duktig på att ta emot sinnesintryck, men är dålig på att organisera och tolka intrycken. Ibland kan multipla funktionshinder påverka ett intellektuellt funktionshinder negativt. För att kunna förstå konsekvenserna av ett multipelt funktionshinder bör inte svårigheterna adderas utan multipliceras. Personer med ett intellektuellt funktionshinder har ett kortare närminne än s.k. normala människor, vilket i sin tur reducerar inlärningsförmågan. Behovet av konkreta händelser och verklig miljö är uppenbar, då verklighetskonceptet är enkelt. Svårigheter med att urskilja och ta emot sinnesintryck är vanliga och behovet av tid är uppenbart. Ett intellektuellt funktionshinder kan inte botas, men kan till en viss mån kompenseras. Nyckelorden till att kompensera ett funktionshinder är träning, repetition, struktur och kontinuitet kombinerad med social, psykisk, utbildande, medicinsk och teknisk hjälp.

Frågeformulär till de svenska kommunerna

Landstingen i Sverige (N=20) är ansvariga för hälso- och medicinvården, medan kommunerna (N=290) är ansvariga för skolor och socialvården för medborgarna. Kommunerna har således ansvaret för den servicen som erbjuder daglig aktivitet för unga personer

och vuxna med ett intellektuellt funktionshinder. Detta ansvar har förts över från Landstinget till kommunerna och den aktuella situationen har uppstått som ett resultat av nedläggningen av långvårdsinstitutioner. Dessutom lades skolor för barn med intellektuellt funktionshinder ned och ombesörjningen av denna grupp fördes över från Landstinget till kommunerna. I början och under övergångsperioden fick kommunerna ekonomiskt stöd för deras ”nya” uppdrag, men nu är det en del av deras ordinarie verksamhet att sörja för alla invånare inom kommunen. De flesta kommuner försöker att möta invånarnas behov och gör sitt bästa för att kunna erbjuda alla målgrupper möjlighet till utveckling och bra livskvalitet.

För att kunna ta reda på om kommunerna ordnat någon form av utomhusaktivitet, och om så var fallet, hur ser man på en sådan inlärningsmiljö, upprättades ett frågeformulär (bilaga, sidan 79), vilken bestod av tio frågor om utomhusaktiviteter. Frågeformuläret utvecklades i samverkan med koordinatorn av LIM-projektet för att framhäva brukarens perspektiv. Anledningen var också att ta reda på om någon av de frivilliga organisationerna, som deltagit i LIM-projektet, skulle kunna stödja kommunerna och stimulera utomhuspedagogik.

Vi hittade adresserna till kommunerna (N=290) på Internet och gjorde en lista på alla adresser till kommunerna. Sedan skickade vi breven och frågeformuläret till den tjänsteman som var ansvarig för stöd och service till personer med ett intellektuellt handikapp. Målgruppen för studien är väl definierad. De har rätt till stöd enligt lagen om LSS som introducerades 1994.

Frågeformulären (se bilaga) skickades till

alla kommuner i Sverige. Med frågeformulären bifogades ett brev med en kort presentation av LIM- projektet och frankerade svarskuvert. Inom två veckor fick vi 163 svar (56,2 %), vilket är ett skäligt antal för denna typ av undersökning. Representanter från tio kommuner skickade e-post eller ringde och berättade att de var överbelastade med arbete och kunde för tillfället inte prioritera frågeformuläret. Totalt svarade 60,5 %. Vi var nöjda med antalet avar vi fick, eftesom vi känner till den höga arbetsbelastningen inom kommunerna. Å andra sidan kunde vi inte skicka ut några påminnelser, då vi inte kodat breven. En del kommuner har gett flera alternativa svar till frågorna och av den anledningen överensstämmer inte antalet svar med antalet kommuner.

Frågeformulärens resultat

Den första frågan vi ställde till kommunerna var, om de organiserar någon form av utomhusaktivitet för vuxna med ett intellektuellt funktionshinder och 130 svarar de gör det. Femtionio gav ingen kommentar på vilken typ av aktivitet de ordnar. Av de återstående svaren kan man göra en bedömning att två grupper är synbara: dagliga aktiviteter med fokus på arbete ute (N=77) och fritidsaktiviteter.

Exempel på aktiviteter inom arbete som utförs ute är följande; trädgårdsarbete, skogsarbete, såga träd, ta hand om husdjur t.ex. hönor, tvätta bilar, återvinning av skräp, ta hand om det omedelbara närområdet, promenera, snöskottning, skötsel av allmänna parker, hjälpa pensionärer med gräsklippning och trädgårdsarbete, dela ut post till förskolor och skolor, jobba inom industrin och handel, driva caféverksamhet och jobba på kontor. Den vanligaste sysslan är trädgårdsarbete och snöskottning på vintern, och sköta om djur som hönor och hästar, skogsarbete och vedhuggning och postutdelning. Femtiotvå svarade att utomhusaktiviteter ofta förknippas med fritid. Majoriteten av kommunerna svarade att de erbjuder aktiviteter utomhus, samt arrangerade utflykter ut i naturen. Många går på dagliga promenader och andra arrangerar skogs- och naturcirklar, vilket definieras som utbildning utomhus. En liten del av kommunerna ordnar kollo och ridning och anför att det är av hälsoskäl. Några kommuner fastställer att de har ”allväders-aktiviteter” ute och går ut till skogen eller till en park i sitt närområde. Resultatet visar också att vissa aktiviteter erbjuds som en enskild aktivitet (N=10), som att gruppaktivitet (N=43), men i de flesta fall som en enskild eller gruppaktivitet (N=86). Vi frågade också efter huvudorsaken till att man organiserar aktiviteter utomhus och det visade sig att i 118 fall svarade kommunerna att de erbjuder tjänsten som en daglig aktivitet, enligt nuvarande lag.

De anförde också andra orsaker, vilka demonstreras i Tabell 1.

Tabell 1. Anledningar till att man arrangerar aktiviteter utomhus.

Orsaker	Antal
Daglig aktivitet	118
Hälsoskäl	52
Inlärning	44
Nöje	39
Fritid	36
Annat	10

Det framgår av kommunernas svar, att andra orsaker till att man arrangerar aktiviteter utomhus inbegriper den sociala aspekten av att vara tillsammans och erbjuda någon form av fritidsaktivitet. Andra nämnda orsaker är fysiska och psykiska för att minska oro samt träna på motoriska och fysiska övningar.

Det fanns en variation av svar till frågan var utomhusaktiviteterna normalt hölls och huvudorsaken till detta är att kommunerna har olika möjligheter att komma ut i naturen. Vissa kommuner har sina huvudaktiviteter i staden och går på utflykter till en park och ibland till skogen. Andra är lokaliserade på landet och har lättare att komma ut i naturen genom att helt enkelt gå ut genom dörren.

Tabell 2 demonstrerar var kommunerna arrangerar utomhusaktiviteter.

Tabell 2. Platser för utomhusaktiviteter

Plats	Antal
Ute i naturen/skogen	93
I en närbelägen park	46
Inom ett friluftsområde	38
Annan plats	84

Annan plats betyder i kommunen, campingplatser, skärgården, ridskolor, fotbollsplan, en stuga ägd av kommunen, bowlinghallar, simhallar, i byn längs med en cykelväg och simskolor, aktiviteter samordnade med andra grupper och aktiviteter, stallar, grönområden i närheten och promenader i stan. De flesta aktiviteter anordnas året runt, te.x. (N=110), men sommar- och vårsäsongen (N=58) nämns oftare än höst och vinter (N=42).

Kommunerna är i huvudsak ansvariga för utomhusaktiviteter (N=130) och endast ett fåtal aktiviteter ordnas av en enskild person, landstinget, frivilliga organisationer/NGO, organistioner för funktionshindrade och organisationer för vuxenlärande.

Två av frågorna baserades på gissningar. Den första fokuserade på deltagande i samhället. Tjänstemännen ombads att bedöma på en skala från 1-10 (där ett står för mindre och tio för mer deltagande) hur stort intresset för deltagande skulle vara. Svaren visade att medelvärdet (M) var 5.8, vilket betyder att lite mer än hälften av tjänstemännen tror att aktiviteten bidrar till ökat deltagande i samhället.

Den andra frågan fokuserade på att lära sig något nytt (i detta fall formellt lärande). Tjänstemannen bad att bedöma hur mycket utomhusaktivitet bidrar till lärande. Denna fråga hade ett M på 6.3, vilket är mer än hälften av dem.

Majoriteten av kommuner som deltog i studien (N=110) var intresserade av att utöka utomhusaktivitet för vuxna med ett intellektuellt funktionshinder.

De största hinder de möter för att kunna göra det är den rådande ekonomiska situationen och personalresurser, brist på teknisk utrustning, svårigheter med att hitta passande platser, begränsning för att ta sig ut i omgivningen, behov av utbildning, transport, ledarskap, brist på koordinering, brist på arbetstillfällen och ledarskap. Nedan finns några exempel på svaren från tjänstemännen:

- Fler händer behövs.
- Resurser och motivation för brukare och personal att delta.
- Kunskap om värdet av utomhusaktiviteter behövs.
- Det finns ingen efterfrågan på utomhusaktiviteter.
- Vi utökar aktiviteterna om det finns individuella behov.
- Vi vill inte utöka aktiviteterna – vi vill bara behålla det vi redan har.

Ovanstående svar indikerar att det finns olika åsikter om betydelsen för utomhusaktiviteter och värdet av lärande. En viktig skillnad i svaren är förhållningssättet till utomhusaktiviteter. Medan några tjänstemän ger utomhusaktiviteter ett högt värde, är andra tjänstemän nöjda med att låta saker och ting få vara som de är och ger därmed dessa aktiviter ett lågt värde på poängskalan..

Slutligen frågade vi vilket bidrag från kommunen i stort skulle behövas för att underlätta och utöka utomhusaktiviteter. Det visar av Tabell 3 att det finns två huvudsakliga aspekter till detta: ekonomiska och ett större samarbete mellan organisationer som kan erbjuda både kunskap och praktiska resurser.

Tabell 3. Satsningar för att utöka utomhusaktiviteter

Behov att satsningar	Antal
Ekonomiska orsaker	87
Samarbete med organisationer	80
Anpassning av utomhusmiljön	41
Utbildning av ledsagare	38
Tekniska hjälpmedel	25

Den sista frågan visar att kommunerna har behov samarbete med frivilliga organisationer samt av organisationer som samarbetar kring vuxenlärande för att kunna utveckla sin utomhuspedagogik och utomhusaktivitet.

Sammanfattning

Det framgår att majoriteten av kommunerna har någon form av utomhuspedagogik eller aktivitet, men värdet av en sådan har man inte reflekterat över. Idag är de flesta kommuner under en ekonomisk press och de fastställer ofta att de inte har tillräckligt med resurser för de uppgifter de ansvarar över. Med detta i åtanke är det lätt att förstå varför de inte reflekterat över värdet av utomhuspedagogik och att det finns behov av att utöka denna aktivitet. Det finns emellertid kommuner som tycker att utomhusaktiviteter är oerhört viktiga och värderar dessa högt på skalan. Detta visar att vissa tjänstemän har ett bredare perspektiv på utomhusaktiviteter (enligt lagstiftningen) och på vad som kan inkluderas i den. De säger också att hälsoaspekterna är mycket viktiga och att fysisk aktivitet gör att människor blir friskare och bidrar till deras välbefinnande. Detta är viktigt då många personer med ett intellektuellt funktionshinder är ganska kraftiga och behöver gå ned i vikt. Dett är för övrigt ett problem för hela vårt samhälle. Förutom detta, verkar det som om det finns ett stort utbud av olika utomhusaktiviteteter inom kommunerna. Resultaten av denna korta empiriska studie belyser en trend. Framtida studier i utomhuspedagogik måste gå djupare i de frågor som tagits upp, då bristen på forskning i detta område är tydlig.

Referenser

Brodin, J. & Alemdar, I. (1995). Video telephones – A tool for facilitating communication and social integration for persons with moderate mental retardation. Rapport 13. Lärarhögskolan i Stockholm.

Brodin, J. & Thurfjell, F. (1995). Bedömning av kommunikativ förmåga hos personer med utvecklingsstörning Rapport 12 Lärarhögskolan i Stockholm.

Brodin, J. & Lindstrand, P. (2006). Inclusion of Children in Outdoor Education. Learning in Motion, Rapport I. Lärarhögskolan i Stockholm.

Magnusson, M. (2006). Inclusion of Young Persons in Outdoor Education. Learning in Motion, Rapport II. Lärarhögskolan i Stockholm.

Bilaga

Kommunens/LSS-handläggare
Enligt sändlista

Learning in Motion är ett projekt som finansieras av Europeiska Kommissionen. Projektets fokus är utomhuspedagogik och lärande för personer med och utan ett funktionshinder. Sverige, Finland, Grekland, Tyskland och Lettland är involverade i detta projekt. Koordinatorn för projektet är Studiefrämjandet (SFR) i Uppsala. Vi behöver din hjälp med att besvara följande frågor och ber dig vänligen kryssa i de passande alternativen. Vänligen returnera det frankerade kuvertet före den 26 mars. Tack så mycket för din hjälp.

Frågor till kommunerna

1. Arrangerar ni någon form av utomhusaktivitet för vuxna med ett intellektuellt funktionshinder?

Ja ☐ Nej ☐

Om ja,vilken form av aktivitet? ……

2. I vilken form erbjuds aktiviteten i första hand?

Individuell aktivitet ☐ Grupp aktivitet ☐ Båda ☐

3. Arrangeras aktiviteten p.g.a. någon av de följande orsakerna;

Nöje ☐ Rekreation ☐ Daglig Aktivitet ☐
Hälsoskäl ☐ Inlärning ☐ Annat ☐

Om annan orsak, ange vilken? ……

4. Var brukar aktiviteten i huvudsak hållas?

Ute I naturen/skogen. I en närbelägen park. I ett närbeläget friluftsområde. Annan plats?
Ute i naturen/skogen ☐ I en närbelägen park ☐
I ett friluftsområde ☐ Annan plats ☐
Om en annan plats, vänligen beskriv var? ……

5. Vilken årstid hålls aktiviteterna?

Sommar ☐ Vinter ☐ Vår ☐ Höst ☐
Alla årstider d.v.s. året runt aktivitet ☐

6. Vem ansvarar för aktiviteten?

Kommun	☐	Landsting	☐	Frivillig organisation	☐
Enskild individ	☐	Annan	☐	NGO	☐

Om annan, vänligen skriv vilken ……..……

7. Hur mycket tror du att aktiviteten bidrar till ett deltagande i samhället? (Vänligen visa på gradskalan nedan)

Lite Mcket

._____

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

8. Hur mycket tror du att aktiviteten bidrar till att lära sig något nytt? (formellt lärande)? (Vänligen visa på gradskalan nedan)

Lite Mcket

._____

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

9. Skulle du vilja utöka utomhusaktiviteterna för vuxna med ett intellektuellt funktionshinder?

Ja ☐ Nej ☐ Vet inte ☐

Om det finns hinder för detta, anga vilket/vilka
……..……..

10. Vilken hjälp skulle behövas från samhället för att underlätta och utöka utomhusaktiviteter?

Anpassning av utomhusmiljön	☐	Teknisk hjälp	☐
Utbildning av ledare	☐	Samarbete med organisationer	☐
Ekonomiska orsaker	☐		

Vänligen returnera kuvertet senast 26 mars 2007. Tack för din medverkan. Om du har några frågor är du välkommen att kontakta oss per e-post email jane.brodin@lhs.se eller peg.lindstrand@lhs.se.

Jane Brodin Peg Lindstrand

SEKTION FYRA

Om projekt Learning in Motion

Här följer en kort beskrivning av det treåriga projektet Learning in Motion. Projektet är ett transnationellt projekt inom Grundtvig 1-programmet. Projektet har delfinansierats av Europeiska Kommissionen med medel från Socrates-programmet och av sju organisationer från 5 länder, Finland, lettland, Grekland, Tyskland och Sverige.

Tre års entusiastiskt och givande samarbete har, bland annat, resulterat i denna handbok och projektets hemsida. Den framgångsrika kombinationen av organisationer från olika områden som vuxenutbildning, forskning, och ideella intresseorganisationer har varit en av projektets främsta framgångsfaktorer. Under projektets gång har vi delat erfarenheter och kunskap från vårt dagliga arbete, tillägnat oss nya färdigheter tillsammans och i slutet av projektet beskrivit och spridit projektresultat till andra intresserade.

LIM-projektets partnerskap främsta mål var att undersöka om utomhuspedagogisk verksamhet kunde i större utsträckning avvändas som ett verktyg för vuxna som tillhörde vår målgrupp för dessa att vinna ny kunskap vid sidan om övriga positiva hälsoeffekter som utepedagogik ger.

Inklusion, kommunikation och tillgänglighet är några av nyckelbegreppen som styrt vårt arbete.

Fokus i projektet har varit tredelat:

1. den vuxna deltagaren
2. lärandeprocessen
3. lärmiljöer utomhus

Vår målgrupp var både vuxna deltagare med intellektuella handikapp såväl som vuxna med psykiska funktionshinder/sjukdom. Det var självklart nödvändigt att anpassa verksamheten för dessa bägge grupper eftersom deras behov och förmågor skiljer sig väsentligt.

Projektperiod:

1 oktober 2004 – 30 september 2007-10-26

Vision

Att förbättra livskvalitén för målgruppen genom utomhuspedagogik.

Mål

Det övergripande målet var att öka målgruppens möjligheter att få tillgång till utepedagogik av god kvalité. Ett annat syfte var att ge lärare, boendepersonal, och föräldrar verktyg och metoder så att de lättare skulle kunna inkludera utomhuspedagogiks verksamhet i det dagliga arbetet/livet. Ett långsiktigt mål är att bilda ett nätverk av experter på området för utbyte av idéer och vidareutveckling av nya metoder.

De särskilda målen var:

- att öka förståelsen om vikten av utomhuspedagogik riktad till målgruppen
- att utveckla inlärningsmoduler i utomhuspedagogik för målgruppen
- att utveckla kurser för lärare och personal
- att undersöka om ”traditionell” utomhuspedagogik kan bli tillgänglig för målgruppen via anpassning
- att tillsammans med partnerskapet i projektet initiera ett nätverk bestående av olika organisationer engagerade i utomhuspedagogisk verksamhet för målgruppen,.
- att inbjuda dessa organisationer till en första konferens inom ramen för projektet.

Syfte och mål med projektet

Huvudsyftet med projektet var att utveckla, undersöka och sprida metoder inom utomhuspedagogiken för huvudmålgruppen av vuxna med ett intellektuellt funktionshinder. Möjligheterna för målgruppen att kunna träna i en utomhusmiljö är inte tillfredställande, varken inom eller utanför en institution. Detta beror på

brist av kunskap av både tillvägagångssätt och utbildning bland personliga assistenter, lärare, personal och familj. Som ett resultat av dessa brister ville partnerskapet utveckla utomhuspedagogiken och undersöka nya inlärningsmiljöer för intellektuellt funktionshindrade vuxna. Vi tror att om utomhuspedagogisk träning för målgruppen utförs på rätt sätt, skulle det öka både den intellektuella kapaciteten och möjligheten att utveckla grundläggande färdigheter i läsning, skrivning, och matematisk förståelse. Det skulle också göra det möjligt för dem att bättre kunna handskas med det dagliga livet.

Arbetsetapper

Inlärningsprocess inom partnerskapet

- Samla information från partnerländer om utomhuspedagogik generellt.
- Föreläsningar om utomhuspedagogik och relaterade områden t.ex. ”experimental learning.”
- Föreläsningar om tillgänglighet
- Besök till centra och skolor som jobbar med utomhuspedagogik.
- Information om arbetet inom partner organisationerna.
- Seminarier om platser för utomhusinlärning och behållningen av detta för lärare och assistenter.

Forskning och Utveckling (nationellt arbetet)

- Fastställa pilotgrupper.
- Test moduler.
- Hur man planerar kurser.
- Utvärderingsplan.
- Spridningsaktiviteter.
- Två forskningsrapporter.
- Frågeenkät.

Utvärdering

- Utvärdering av pilotgrupperna.
- Intern utvärderingsrapport.
- Extern utvärderingsrapport.
- Instrument för utvärdering för deltagarna.

Pilotgrupper

- Pilotgrupp Stadsmiljöer – Tyskland, Grekland och Sverige.
- Pilotgrupp Natur – Finland, Lettland och Sverige.
- Pilotgrupp Parker och Trädgårdar – Tyskland, Lettland och Sverige.
- Pilotgrupp Hav och Sjö – Finland och Sverige.

LIM – Learning in Motion

Evaluation

Ich bin gern zum Kurs gekommen.			
Die Arbeit in der Gruppe war schön.			
Alle haben mir zugehört.			
Die Kursleiterin hat mir geholfen.			
Die Bewegung hat mir gut getan.			
Es war gut, an der frischen Luft zu lernen.			
Es war gut, nicht nur im Sitzen zu lernen.			
Ich war manchmal müde, aber draußen war ich wieder munter.			
Im Park hat es mir gefallen.			
Im Park habe ich viel gelernt.			
Das Werfen hat mir gefallen.			
Die Ausflüge haben mir gefallen.			
Auf dem Flughafen habe ich viel gelernt.			

1

Bilden visar utvärderingsinstrumentet som Hamburger Volkhochschule använde för sina brukare. Att använda olika storlekar av ”smileys” - liten till stor - för att bedöma brukarnas belåtenhet med kursen är ett bra exempel på anpassing till målgruppen.

Slutlig dessimineringen

- Slutkonferensen med utställningar och workshops.
- Inbjudan till ett nätverk i utomhus-pedagogik för målgruppen.
- Upprätta en informativ hemsida.

Projektets mål

- Handbok med moduler för aktiviteter ute.
- Hemsida

- En läroplan för lärare/assistenter.
- Träffpunkter och klubbar för målgruppen.
- Kurser för målgruppen (pilotgrupper).
- Sommarläger (pilotgrupper).
- Seminarier.
- Recensioner.
- Forskningsrapporter/Litteraurröversikter.
- Frågeformulär.
- Instrument för utvärdering.

Konferenser

Uppsala, Sverige	11-13 december 2004
Uppsala, Sverige	3-6 augusti 2005
Livani, Lettland	3-6 september 2006
Hamburg, Tyskland	29 mars – 1april 2007
Uppsala, Sverige	6-8 september 2007

Learning in Motion Gruppen

Institutioner (i alfabetisk ordning och namn i original språk samt på engelska)

Föreningen för utvecklingsstörda barn, ungdomar och vuxna (Sweden)
The Swedish National Association for Persons with Intellectual Disability *Kjell Hammarling and Kristina Viking*

Förbundet de Utvecklingsstördas väl (Finland)
Care for the mentally handicapped
Listbeth Hemgård

Hamburger Volkhochschule (Germany)
The Hamburger Folk High School *Ellen Abraham, Agnes Boerger and Michaela Ehlers*

Balta Maja (Latvia)
Livani Association Balta Maja *Lolita Becha and Sarmite Kokina*

Lärarhögskolan i Stockholm, Institutionen för individ, omvärld och lärande (Sweden)
Stockholm Institute of Education
Jane Brodin, Peg Lindstrand and Magnus Magnusson

Studiefrämjandet i Uppsala län (Sweden)
The Study Promotion Association Ia *Eriksson-Dobrovich, Karin Johansson, Lotta Johansson, Lars Häger and Pär Klinteskog*

U.M.H.R.I (Greece)
University Mental Health Research Institute
Veroniki Karidi

Syfte och mål

Förutom LIM-projektets gemensamma ramar satte alla partner organisationer upp sina egna interna mål och ramar för de aktiviteter som skulle utföras. Här är fyra exempel på hur projektetet tolkades och implementerades.

Hamburger Volkhochschule (Tyskland)

Hamburger Volkhochschule tillhandahåller grundklasser i att läsa, skriva, räkna och data/IT kurser för vuxna med ett intellektuellt funktionshinder, men vi ville erbjuda även ett komplement till traditionell klassrums-undervisning med undervisning i ett annat sammanhang.

Vi ville erbjuda deltagarna en upplevelse där man använder flera av sina sinnen i frisk luft, sol och vind, där det finns mer rörelse, action och känslor än vanligt. Vi hoppades på att aktivera brukarna genom promenader och andra fysiska aktiviteter i en park, skolgård, då vi tror att de skulle dra fördel av att lära sig från en annan utgångspunkt med ”huvud, hand och hjärta” (J.H. Pestalozzi).

Utflykter till platser av intresse planerades för gruppen för att förse dem med nya intryck och erfarenheter att ta med sig tillbaka in i klassrummet.

Våra mål var att

- öka brukarnas entusiasm för rörelse och glädje i att använda sina sinnen,
- göra det möjligt för dem att vara medvetna om saker omkring dem,
- hjälpa dem till nya erfarenheter,
- förse dem med positiva emotionella efarenheter,
- öppna en annan väg till att bearbeta information,
- visa en annan inlärningsmetod,
- göra brukarna medvetna om sin inlärningsprocess och sina framsteg,
- stödja deras intellektuella kapacitet, koncentrationsförmåga, minne och kognitiva inlärning,
- bygga upp deras uthållighet,
- repetera, etablera och utvidga grundläggande förmågor generellt,
- att stimulera brukarnas grundkompetenser som att läsa, skriva och räkna,
- att överkomma hinder för inlärning,
- öka brukarnas förmåga att klara av sitt dagliga liv.

Andra mål för LIM-gruppen var att

- utveckla, undersöka och uppmuntra spridning av inlärningsmoduler för utomhusaktiviteter ute inom utomhuspedagogiken, inklusive fysisk och sensitivitetsträning.
- sprida kunskap om det den självstärkande och självförverkligande effekten som utepedagogik kan bidra till
- utveckla en läroplan för utomhus/ute- aktiviteter som stöd för personal, familjer och assistenter som bor/arbetar med målgruppen.

Föreningen för utvecklingsstörda barn, ungdomar och vuxna (Sverige)

Vår organisation driver en kursgård utanför Uppsala där vi tillhandahåller en utmanande utomhusmiljö för aktiviteter utomhus samt för sinnesträning för barn, ungdomar och vuxna med intellektuellt funktionshinder. Vår utgångspunkt i projektet och till de olika aktiviter som erbjuds, är i huvudsak att göra naturen mer tillgänglig för människor med ett intellektuellt funktionshinder. Naturen i sig självt erbjuder gränslösa möjligheter för inlärning med hjälp av alla fem sinnen och med flera sinnen samtidigt, men måste ibland ändras för att bli mer tillgänglig. Anpassning är viktig, som att jämna ut ojämn mark för att göra naturstigarna framkomliga för rullstolar. Människor med problem med balans och motorik behöver platser där de kan vila. Broar måste vara lättåtkomliga och tillgängliga för att meta på. ”Ta naturen till människan istället för människan till naturen.”

Många människor med ett funktionshinder kan behöva extra hjälp för att kunna nyttja det som naturen kan erbjuda. Vi vet av erfarenhet att träning och aktivitet har en positiv inverkan på människor med ett intellektuellt funktionshinder att vara mer aktiva och uppmärksamma. Detta kan vara till nytta för dem i det dagliga livet genom att det hjälper deras förmåga att orka. Vår organisation som tillhandahåller metoder för träning och aktivitet har ett starkt engagemang till aktiviteter utomhus.

U.M.H.R.I (Grekland)
University Mental Health Research Institute

Forskning, utbildning och arbetsträning för människor med psykiska sjukdomar

Avdelningen för psykosocial- och yrkesrehabilitering har utvecklat ett omfattande system för faciliteter gällande psykiatrisk rehabilitering. Tillvägagångssättet fokuserar lika mycket på både psykiatriska som psykoterapeutiska metoder, men även inbegripanden av familjen som träningsaktiviteter. Det innehåller regelbundna besök till kliniken och funktionella bedömningar av patienter för att utveckla den individuella terapeutiska behandlingsplanen.

Projektets fördelar

- Projektets moduler uppmuntrar medlemmarna till att gå utanför deras restrektiva psykotiska värld till en värld med ett bredare perspektiv.
- Träningsprogrammet består av ett flertal moduler, där varje modul omfattar olika aspekter som gör det möjligt för medlemmarna att få ett bredare livsperspektiv.

Projektmoduler

För att man skulle kunna bemöta medlemmarnas behov frågade man vilken modul de föredrog att fortsätta med. De valda modulerna var gruppterapi, workshop i konst, kulturella aktiviteter, ”Karagiozis” – traditionell skuggteater och kreativa aktiviteter. Modulerna utfördes både inne och ute, med fysiska aktiviteter som uppvärmning och familjeaktiviteter, folkdans och promenader i skogen.

Effekt för målgruppen – modul Karagiozis

- Medlemmarna var entusiastiska över projektet, speciellt över förberedelserna av scenen och figurerna.
- De tyckte om att läsa manusen då de är humoristiska.
- Medlemmarna har upplevt och stimulerats av av moulen från början till slut av den professionella nivån av ”Karagiozis” teater.

Effekt för målgruppen – modul fysisk träning

- Ökat medvetande och förtrolighet med sin egen kropp.
- Bli snabbare och medveten om rum.
- Bygger upp uthållighet.
- Lättare kontakt med andra medlemmar.

Effekter målgruppen – modul Kreativt skrivande

Denna modul valdes ut för att medlemmarna skulle utveckla förmågan att på ett förtroget sätt kunna uttrycka sig själv och sina känslor. Det möjliggjorde att deltagarna kunde integrera sina egna livserfarenheter på ett innovativt och kreativt sätt och att främja självkänslan och självmedvetandet. Det bidrog också till medlemmarnas förmåga att skriva klart.

Effekt för målgruppen – modul Drama- och konst

Modulen Drama och Konst hade som mål att sträka medlemmarna och höja deras självkänsla och hjälpa individer till att fungera effektivt i ett ”öppnare” sammanhang. Fördelarna är samarbetsförmåga, självkänsla, rollspel, statusspel, kommunikationsförmåga och självförverkligande.

Konstseminariet gav medlemmarna möjlighet att utforska personliga erfarenheter och idéer och att uttrycka dessa genom visuell konst genom att använda sig av olika tekniker.

Det främsta målet

Vårt främsta mål är att utveckla ett permanent nätverk för mental hälsa initialt genom vårt samarbete i Socratesprojektet med målet ;

- För en positiv inverkan på kommunens inställning och av en avstigmatisering av mentala sjukdomar.
- Att främja kommunens lyhördhet för mentala sjukdomar.
- Att ersätta ”linjen” mellan en mental sjukdom och hälsa med en känsla av kontinuitet och att föra samman medlemmar i projektet med det större samhället.
- Att dela relevant forsknings information.

Specifika mål

- Att främja och stödja Sokrates nätverket för att säkerställa en förbättrad livskvalitet och reducerad självstigmatisering för medlemmarna.
- Ett transnationellt samarbete av vetenskapsmän inom olika yrkesområden för att utveckla och utbyta information om instrument och metoder för en fortsatt utveckling, och att testa och utveckla redan befintliga utvärderingsinstrument..
- Att kontinuerligt sprida resultaten.
- Att främja konst.

Erfarenheter av projektet

I detta kapitel delar några av de deltagande organisationerna den kunskap och erfarenheter de fått genom arbetet med LIM-projektet.

Hamburger Volkhochschule (Tyskland)

1. Erfarenheter vilka man fått genom LIM-kurserna i Hamburg.

Hamburgteamet anser att personer med ett intellektuellt funktionshinder har lika rätt till livslångt lärande som andra vuxna. De kan, med rätt hjälp, använda sig av denna rätt.

Brukarna och lärarna/assistenter från det tyska teamet var mycket motiverade. Arbetet var en utmaning för alla och då man vistades i olika miljöer krävdes en större insats från alla som var involverade.

Ellen Abraham och Michaela Ehlers.

Trots det njöt alla deltagare av att vara på olika platser, gå på promenader, upptäcka, titta, lyssna, lukta, känna och fantisera, undersöka, inse och att lära sig nya saker.

Brukarna kom till klasserna efter en lång arbetsdag. Trots att de var trötta, var de mer motiverade, intresserade och engagerade efter bara några minuter i den friska luften.

Alla deltagare kände att den extra ansträngningen var värt besväret, trots att en av brukarna berättade för oss i sin utvärdering att han hade ”gåshud före eller under träffarna” då det fanns så mycket att upptäcka och lära och att han ibland kände pressen av det.

Vi började med brukarnas intressen, drömmar, behov och mål, så man kan säga att ämnena och schemat var till en viss del planerad tillsammans. Detta visade sig vara ett bra beslut, då dessa unga vuxna blev engagerade i att skapa sin egen inlärningsprocess.

Det var speciellt viktigt för teamet att inte driva på brukarna för mycket. Varje steg diskuterades med brukarna och teamet försäkrade sig om att inte för många nya uppgifter delades ut vid ett och samma tillfälle. Planen var att börja i en miljö eller situation som brukarna kände sig bekväma med och att sakta gå vidare från deras vanliga uppgifter, medan man hittade en balans mellan ökad motivation och individens egen kapacitet. Att dela intryck, känslor och kunskap med varandra var en annan fråga.

På ett mycket tidigt stadium i vårt arbetsprojekt förstod vi att brukarna tyckte om att fotografera. Vi införlivade denna förmåga framgångsrikt i flygplatsprojektet. Även fast en del material inte kom till framkallning och bildstadiet, ansågs alla som ”gruppens” fotografier och vissa av fotona i Hamburg-presentation togs av våra brukare.

Ett annat oväntat resultat var den (outtalade) önskan av brukarna att bli ”inkluderade” i en engelsktalande miljö på flygplatsen. En av kvinnorna som ursprungligen var från nord- amerika läste och förstod vissa skyltar och två brukare repeterade det hon sade. Gruppen tyckte speciellt mycket om ”vänta här” skylten, och veckan därefter i klassrummet kopierade de engelska ord från fotona.

Och sist, men inte minst, visade det sig att en av lärarna hade haft rätt:

Daniel, en blyg ung man visade sig vara mycket duktigare än man tidigare trott som ett resultat av att jobba i LIM-projektet. Det var ett nöje att se honom få självförtroende, att tala mer då han var ute, att samarbeta med andra, att dela sin kunskap och bli en intresserad och aktiv brukare.

Generellt sätt var brukarna:

- mycket motiverade,
- hade roligt då de rörde sig,
- var mer vakna och alerta därför att de fick mer syre i sig,
- koncentrerade sig bättre,
- kom bättre ihåg vad de gjort under förra träffen,
- gjorde sig bättre förstådda än tidigare,
- använde ett större ordförråd,
- gjorde märkbara framsteg,
- blev medvetna om hittills omedvetna förmågor, som att fotografera,
- blev bättre på att använda sina förmågor och kunskaper,
- blev inspirerade av förändringarna mellan rörelse/action och kognitivt lärande,
- fick mer självförtroende,
- kunde utveckla social kompetens,
- kände sig trygga i gruppen med att arbeta och upptäcka,
- kände sig stolta över att ha varit partners i Learning in Motion projektet.

Kursen fortgår, trots att LIM-projektet har avslutats, och tre av de fyra ursprungliga brukarna plus en ny medlem ingår i den nya gruppen. Trots att det inte finns lika mycket tid som tidigare att gå till parken eller att besöka speciella platser, försöker läraren att lägga in inslag från projektarbetet.

De tre brukarna, som var del av projektet, gick inte tillbaka till sitt tidigare beteende. Framstegen de gjorde under projektet är fortfarande märkbara och de fortsätter att utvecklas. En ung kvinna är mer medveten om saker runt henne och tar med blanketter från banken eller posten till lektionerna för att prata och lära mer om dessa.

En av de unga männen verkar uppträda på ett mer vuxet sätt än han gjort tidigare. Han är mycket motiverad och älskar att skriva egna berättelser.

En annan ung man fortsätter att ha ett bra självförtroende. Han har upptäckt ett eget sätt att öva läsning och är ganska angelägen om att göra det genom att tala högt medan han smälter samman ljuden och ordens bokstäver. På så vis kan han läsa texter och förstå det mesta. Han vägrar bestämt att acceptera lättare uppgifter än resten av gruppen. För två år sedan var han ganska nöjd med att lyssna på de andra och ”rita bokstäver”. Nu deltar han aktivt i kommunikationen.

Vi är medvetna om att det är ganska modigt att generalisera LIM-projektet då materialet i studien var begränsad. Trots det, anser vi att denna utgångspunkt är värdefull för både ansvariga som brukare och vi tror att om våra metoder och resultat kommuniceras och tillsätts mer universellt kan det ha betydelse för andra utomhusaktiviteter och inlärningsprocesser.

2. Hur LIM-erfarenheterna har påverkat arbetet för Hamburger VHS Centrum för grundutbildning

Hamburgs VHS tänker implementera inslag från programmet för utomhuspedagogik och användandet av flera sinnen i alla sina kurser av grundläggande kunskaper.

3. Erfarenheter av arbetet med andra nationaliteter under LIM-projektet

För att vara en institution, som inte erbjuder utomhuspedagogik, gynnade Hamburger Volkhochschule mycket genom att arbeta med transnationella partnerskapet.

Besöken till Tallkrogen i Björklinge och Uppsala Naturskola, där vi fick erfara utomhuspedagogik, var värdefulla erfarenheter. Idéer och exempel på hur man arbetar med många sinnen på olika platser, kom oss tillgodo i vårt arbete. Några förslag från Naturskolans publikation ”Att Lära In Ute” implementerades i LIM-projektets arbetet såväl som i de grundläggande kunskaps klasserna i räkning.

Rapporter från och diskussioner med europeiska kollegor hjälpte och uppmuntrade oss i vårt arbete. Det var fantastiskt att lära sig med och från varandra och se sina partners engagemang.

Studiefrämjandet i Uppsala län (Sverige)

Att få vara en del av och att spela rollen som koordinator för LIM-projektet har varit mycket intressant och en utmaning för vår organisation.

Studiefrämjandet har varit utförare av utomhuspedagogik sedan sextiotalet och har därmed känt ett behov av att förnya och utvidga detta utbildningsområde. Projektet gav oss möjlighet att lära oss genom andra organisationer, som hade nya idéer och en annan typ av ex-

pertis. Att få arbeta nära kollegor från olika europeiska länder var ett välkommet bidrag till den nödvändiga utvecklingen av vår organisation.

Tack vare projektet gavs vi möjligheten att utforska, utveckla och värdera vårt dagliga arbete i utomhuspedagogik för vuxna med ett intellektuellt och psykiskt funktionshinder. Det var en oväntad lyx att ha tid för en ordentlig analys av effekterna och resultaten av vårt arbete.

Ia Eriksson-Dobrovich, Pär Klinteskog, Lotta Johansson, Lars Häger och Karin Johansson.

Detta är väldigt ovanligt då vi har brist på tid såväl som resurser. Vi kan nu erbjuda ett förbättrat utbildningsprogram i framtiden, vilket kommer att medföra merkvalitet till brukaren av tjänsten.

Projektarbetet inom organisationen utfördes på tre nivåer, intern, delad och extern.

- **Intern** (den nationella organisationen Studiefrämjandet)

Implementering av den nya studieplanen för träning av lärare/assistenter.

- **Delad** (den nationella organisationen Studiefrämjandet i samarbete med andra organisationer)

Inverkan på andra pågående samarbetsprojekt i utomhuspedagogik.

- **Externa** (utanför den egna organisationen)

Samarbete med andra organisationer och projekt för att sprida och implementera idéen om utbildningserbjudanden till målgrupperna.

Det viktigaste resultatet i implementeringen av nya undervisningsmetoder och läroplaner för den nationella organisationen. Handboken kommer att användas och marknadsföras inom organisationen såväl som till andra intresserade grupper.

Föreningen för utvecklingsstörda barn, ungdomar och vuxna (Sverige)

Detta var första gången vi deltog i ett EU-projekt och vi kände oss verkligen som nykomlingar.

Vårt åtagande var att planera kurser i utomhuspedagogik för lärare och vårdpersonal för funktionshindrade personer. En del av ändamålet var att undersöka hur människor med ett intellektuellt funktionshinder känner sig då de upplever naturen, eller att vara ute i vildmarken på ett ”träningsläger”.

Först styrkorna.....

Att arbeta tillsammans med lärare och vårdpersonal från specialskolor var mycket inspirerande.

Personal som arbetar i sådana skolor är mycket aktiva och många av dem anser att utomhuspedagogik skulle erbjudas i skolorna.

Vi fick mycket tillbaka från dem i form av bra idéer och vad som fungerar för olika grupper.

Det var tacksamt att se personal och elever, som blivit inbjudna till att delta i projektet, visa så mycket glädje.

Vi fick mycket beröm för vår miljö som är en del av sinnesträdgården. En stor grupp människor fick ta med sig idéer härifrån till sina skolor eller sina hem.

Vi lärde oss också mycket av våra partners i projektet, speciellt av dem som deltagit i EU-projekt tidigare.

Kjell Hammarling och Kristina Viking.

Vi etablerade många fina relationer under åren som projektet pågick.

Studiefrämjandet har gjort bra ifrån sig och varit framgångsrika som projektets koordinator.

Och några av svagheterna.....

Det är mycket arbete för en liten organisation som vår att bli involverade i ett sådant stort projekt under en så lång tid. Vi blev för påverkade av andra runtomkring oss , både ekonomiskt och vad gäller kommunpolitiken.

Då rollerna växlade i kommunen var fallet detsamma för oss.

Vi arbetar extensivt inom kommunen och med människor med ett intellektuellt funktionshinder som bor i kommunen. Redan under projektets första år gick kommunen igenom stora ekonomiska förändringar. Funktionshindrade vuxna fick inte resa lika fritt inom kommunen som de gjort tidigare, vilket hade en negativ inverkan på oss, då vår kursgård ligger utanför stan och vi är beronde av det faktum att grupperna kommer till oss.

Vi blev tvungna att ändra ett par viktiga punkter, vilket gjorde det svårt för oss att hålla oss inom projektets ramar.

Lärarhögskolan i Stockholm, Institutionen för Individ, Omvärld och Lärande (Sverige)

Under LIM-projektet representerades

Lärarhögskolan i Stockholm av en grupp från Barn och Ungdomsvetenskap, vilken är del av forskningsgruppen för Funktionshinder och Handikapp. Jane Brodin, professor i barn och ungdomsvetenskap var projekt ledare och Peg Lindstrand, professors kollega och Magnus Johansson, assisterande professor var deltagare.

Avsikten för gruppen vara utföra en forskning i utomhuspedagogik som ett mål i inklusion i samhället för barn, ungdomar och unga vuxna med ett intellektuellt funktionshinder.

Fokus har varit på livslångt lärande, vilket betyder att inklusion studerats i utomhuspedagogik från barndomen till vuxenlivet. Huvudorsaken till detta har varit att kunna identifiera brytpunkten då inklusion i utomhusmiljöer sker. Unga barn med ett intellektuellt funktionshinder är normalt sett inkluderade i olika utomhusaktiviteter som scouterna och de aktiviteter som svenska organisationer inom Friluftsfrämjandet organiserar. Laget har utfört och publicerat två litteraturöversikterom utomhuspedagogik samt en enkätundersökning om utomhuspedagogik i Sveriges kommuner och utfört intervjuer med några deltagare/brukare och lärare.

Från en forskningssynpunkt har det varit intressant att samarbeta med partners från både utbildning och praktik. Vi har fina erfarenheter i ett positivt klimat

Magnus Magnusson, Jane Brodin & Peg Lindstrand.

av LIM-gruppen där de flesta deltagarna var entusiastiska och målinriktade. Baksidan har varit att vi inte haft tillgång till de deltagande ländernas material, vilket påverkat vårt arbete. Olyckligtvis har vi inte kunnat utföra vår forskning som vi hade önskat. Vi har varit tvungna att begränsa våra ansträngningar p.g.a en bristande ekonomiska resurser för personalkostnader vilka ingick i forskningsarbetet.

För att summera så har vi lärt oss av andra länder och deras tankesätt och vi anser att detta projekt kommer att vara viktig för andra europeiska länder i framtiden.

Presentation av projektpartners

Balta Maja, Lettland

Livani Föreningen ”Balta Maja” är en ideell, opolitisk, icke-statlig organisation. Den tog sin form då människor med liknande mål slog sig samman och fungerar som en oberoende institution. Organisationen bildades 1996 och aktiviteterna riktar sig mot att öka välståndet för samhällets medlemmar samt individers integration. Organisationen fokuserar på att aktivera människor, ubildning för vuxna samt självhjälpsgrupperp. Organisationens förmånstagare är alla invånare i Livani disktriktet och små angränsande landsbygdsområden, som vill delta i sociala aktiviteter för att förbättra hans/hennes kunskap och färdigheter, för att hitta människor med samma synsätt och förverkliga sina idéer. Människor av olika åldrar, kön, politisk eller religiös tillhörighet kan delta i våra aktiviteter.

FDUV, Finland

FDUV är en central organisation för elva regionala DUV föreningar. Förkortningen kommer från de svenska orden ”För de utvecklingsstördas väl”. Idag är FDUV en av Finlands största svenskspråkiga organisationer för funktionshindrade. DUV och FDUV har blivit mycket inflytelserika och skapar politisk opinion på både lokal och politisk nivå. Det landsomfattande FDUV är en modern organisation för mänskliga rättigheter, som strävar efter att få samhället att erkänna barn, unga männsikor och vuxna med ett mentalt funktionshinder som medlemmar av samhället, med samma rättigheter och förpliktelser som alla andra. Men här finns fortfarande en lång väg att gå innan funktionshindrade människor kommer att få gå i samma skolor, få yrkesutbildning, jobb och ett eget hem.

Förbundet för utvecklingsstördas barn, ungdomar och vuxna

FUB är en förkortning av Förbundet för utvecklingsstördas barn, ungdomar och vuxna.

FUB arbetar med att göra det möjligt för barn, unga människor och vuxna med ett intellektuellt funktionshinder att leva ett gott liv. FUB har ca 29,000 medlemmar i mer än 165 lokala föreningar över hela landet. De flesta medlemmar har själva ett intellektuellt funktionshinder eller är anhörig till någon som har det. Andra människor är medlemmar helt enkelt för att de delar vår grundsyn. FUB bevakar personer med utvecklingsstörnings intressen i kommuner, landsting, riksdag och hos myndigheter inom olika samhällsområden. FUB sprider information till sina egna medlemmar och allmänheten. Vi erbjuder medlemsstöd genom FUB:s medlemsrådgivare, rättsombud, och förbundsjurist. FUB utför forskning och utvecklingsarbete genom FUB Utveckling och ALA Stiftelsen.

FUB har nära samarbete med andra Handikapporganisationer inom Handikappförbundens samarbetsorganisation, HSO och genom Inclusion Europe.

Hamburger Volkshochschule

vidareutbildning för vuxna – är den största kommunala institutionen för vuxna och vidareutbildning i Hamburg med ca 7000 kurser per år. Dessa inkluderar språk, IT och yrkesutbildning, intern företagsutbildning, kurser i samhälls- och kulturämnen, kursprogram i hälsa, och kurser för människor med ett funktionshinder, grundkurser för människor med tyskt ursprung och en brett utbud med kurser i tyska som andra språk, som stöd för integration av invandrare.

Projekt: Hamburger Volkshochschule ingår i projektet "Dienstleistungsnetzwerk Bildung und Lernkultur" etablerad av utbildningsministeriet och forskning inom "Learning Region"-programmet.

Studiefrämjandet

Studiefrämjandet är det näst största studieförbundet för icke-formellt lärande i Sverige. Det huvudsakliga målet är att öka möjligheten för människor att delta i samhället och att ge dem instrument för självutveckling och livslångt lärande och på så vis hålla en hög bildningsnivå samt stärka och skydda det demokratiska samhället.

Studiefrämjandet har ett starkt engagemang för socialt- och kulturellt missgynnade grupper i samhället och för grupper med speciella behov som invandrare, funktionshindrade och arbetslösa. Vi erbjuder kurser, seminarier och kulturarrangemang i en rad olika ämnen som kultur, natur och miljö frågor samt i föräldraskap, konst, konsthantverk och utomhuspedagogik i alla kommuner i Sverige.

Vi är en icke politisk och religiöst obunden organisation med 19 medlemsorganisationer. Studiefrämjandet har nästan 500 anställda inom administrationen samt 16 800 cirkelledare, av vilka många arbetar på ideell basis.

Lärarhögskolan i Stockholm

Lärarhögskolan i Stockholm arbetar med forskning och utbildning inom utbildningsområdet. Lärarhögskolan är en självständig högskola som utbildar lärare inom undervisning och specialundervisning, studie- och yrkesvägledning, lärare inom yrkesutbildning, vårdlärare och även har ett brett utbud av individuella studieprogram. Utbildningen fokuserar på tre olika huvudområden, undervisningsprocessen, individens förutsättningar för inlärning samt samhällets inflytande på undervisningen. Forskning utförs inom fyra huvudområden, utbildningsforskning, läroplansstudier, specialundervisning, samt barn- och ungdomsvetenskap. Ett stort antal forskargrupper utför forskningen. I LIM-projketet är gruppen för funktionshinder och handikapp engagerad. Institutet har skapat ett levande och dynamiskt universitetsområde - ett ett kulturellt centrum som är en stimulerande miljö för möten. Högskolan omfattar ca 14,000 studenter och har en lärarstab på 700 personer. Fr.o.m. januari 2008 kommer institutet att vara en del av Stockholms Universitet.

University Mental Health Research Institute, Grekland

Professor C. Stefanis grundade mental hälsa University of Mental Health Research Institute 1989 som en akademisk forskningsinstitut för mental hälsa. UMHRI´s mål är följande:

1. Att utföra och främja forskning inom mental hälsa (biologisk, psykologisk och social) i samarbete med relevanta nationella och internationella institutioner.
2. Att fungera som rådgivare och erbjuda information och tjänster inom mental hälsa tlll statliga myndigheter.
3. Att planera och utveckla undervisningsprogram inom mental hälsa som överensstämmer med behovet och perspektivet enligt existerande doktorsprogam som Athens Vårduniversitet har; att utföra en del av eller hela dissertations/doktorsavhandlingen för studenterna.
4. Erbjuda psykiskt yrkesrehabliteringsprogram för öppenvården av kroniskt psykiskt sjuka människor. Till dags datum har våra program som skapat självhjälpsorganisationer hjälpt 1000 psykotiska patienter.

Statistiska och kliniska forskningar utförs också , speciellt då det tillhör progressen av teraupetisk programmering för patienterna.

Kontaktinformation

Förbundet de utvecklingsstördas väl i Finland
Tölögatan 27A, 00260 Helsini, Finland
Tel.: 00358-9-407 070
Fax: 00358-9-407 748
Email: fduv@fduv.fi
Internet: www.fduv.fi
Contact:
Lisbeth Hemgård, Email: lisbeth.hemgard@fduv.fi

Föreningen FUB:gården
Tallkrogen kurs & rekreationsgård,
740 30 Björklinge, Sweden
Tel.: 0046-18-137 03 02
Fax: 00046-18-37 03 02
Email: info@tallkrogen-fub.se
Internet: www.tallkrogen-fub.se
Contact:
Kjell Hammarling, Email: info@tallkrogen-fub.se
Kristina Viking, Email: info@tallkrogen-fub.se

Hamburger Volkshochschule,
VHS-zentrum grundbildung und drittmittelprojekte
Billstedter Hauptstr. 69a, 22111 Hamburg, Germany
Tel.: 0049(0)40 – 73 61 71-26
Fax: 0049(0)40 – 73 61 71-40
Email: e.abraham@vhs-hamburg.de
Internet: www.vhs-hamburg.de
Contact:
Ellen Abraham, Email: e.abraham@vhs-hamburg.de
Michaela Ehlers, Email: m.ehlers@vhs-hamburg.de

Livani Foundation Balta Maja
Stacijas iela2, Livani, LV – 5316, Latvia
Tel.: 00371-5381707
Fax: 00371-07222
Email: baltamaja@baltamaja.lv
Internet: www.baltamaja.lv
Contact:
Lolita Becha, Email: lolita@baltamaja.lv
Sarmite Kokina, Email: sarmite@baltamaja.lv

Lärarhögskolan i Stockholm
Konradsbergsgatan 5A, Box 34103, 100 26 Stockholm
utvärdera på ett annorlunda sätt och som talar om vad
Tel.: 0046-8-737 55 00
Fax: 00046-8-737 55 01
Email: registrator@lhs.se
Internet: www.lhs.se
Contact:
Jane Brodin, Email: jane.brodin@lhs.se
Peg Lindstrand, Email: peg.lindstrand@lhs.se
Magnus Magnusson,E-mail: magnus.magnusson@lhs.se

Studiefrämjandet i Uppsala län
Portalgatan 2, A1, 754 23 Uppsala, Sweden
Tel.: 0046-18-19 46 00
Fax: 00046-18-19 46 10
Email: uppsala.@studieframjandet.se
Internet: www.studieframjandet.se
Contact:
Ia Eriksson-Dobrovich,
Email: ia.eriksson.dobrovich@studieframjandet.se
Lotta Johansson,
Email: lotta.johansson@studieframjandet.se

University Mental Health Research Institute
Argyrokastrou & Ionias, P.O Box 66517,
Papagou Athens, Greece
Tel.: 0030 210 6170915-7 & 6170921
Fax: 0030 210 6170917
Email: monokat@epipsi.gr
Internet: www.epipsi.gr
Contact:
Veroniki Karidi, Email: vkaridi@epipsy.gr

Appendix

Bibliografi

Litteraturen, artiklarna och webbplatserna, som nämns nedan, har varit mycket användbara informationskällor och kunskap för författarna till denna handbook och har dessutom tjänat som inspirationskällor under hela projektet.

Referenslistor från projektets svenska partners

Andersson S (1998). Det blåser på fjället
LL-förlaget

Bergstedt, B. (Red) (1995).
Om Folkbildningens innebörder. Linköping, Mimer

Brodin, J. (1991). Att tolka barns signaler. Gravt utvecklingsstörda flerhandikappade barns lek och kommunikation Stockholm University: Department of Education. (Diss.)

Brodin, J. (2005). Kommunikativ kompetens. Definitioner och begrepp. TKH-rapport 39. Stockholm Lärarhögskola

Brodin,J. & Alemdar, I. (1995). Videotelephones. A tool for facilitating communication and social integration for persons with moderate mental retardation. TKH-rapport 13, Lärarhögskolan i Stockholm.

Brodin, J. & Lindstrand, P. (2003). Perspektiv på IKT och lärande för barn, ungdomar och vuxna med funktionshinder Lund: Studentlitteratur.

Brodin, J. & Lindstrand, P. (2004). Perspektiv på en skola för alla Lund: Studentlitteratur.

Brodin, J., Lindstrand, P. (2006). Inclusion and children in outdoor education. Rapport 1, Learning in Motion, TKH 43, Lärarhögskolan i Stockholm.

Brodin, J. & Magnusson, M. (1993 Reality and Disabilitiy (Eds.). TKH-rapport 9, Lärarhögskolan i Stockholm.

Brodin, J. & Renblad, K. (1999). Videotelefonen ett medium för social samspel för personer med utvecklingsstörning.]. TKH-repport 24. Lärarhögskolan i Stockholm.

Hjälpmedelsinstitutet och Sveriges utbildningsradio (1999). Möjligheternas trädgård – en trädgård för alla

Lingehed L, In sunshine and rain – Experiences from a nature study circle for severely disabled participants Naturia

Lundegård, Wickman, Wohlin (2004). Utomhusdidaktik, Studentlitteratur

Magnusson, M. (2006). Inclusion of young persons in outdoor education. Rapport II, Learning in Motion, TKH 44, Lärarhögskolan i Stockholm.

Magnusson, M. & Brodin, J. (1993). Virtuell verklighet och handikapp [Virtual reality and disability]. TKH-re-port 6, Lärarhögskolan i Stockholm.

Molander, Hedberg, Bucht, Wejdmark, Lättman-Masch (2005). Att lära in matematik ute Naturskoleföreningen.

Naturvårdsverket(2006). (Swedish Environmental Protection Agency), Naturen som kraftkälla

Nirje, B. (2003). Normaliseringsprocessen Lund: Studentlitteratur.

Renblad, K. (1998). Socialt nätverk. Vuxna personer med utvecklingsstörning och deras sociala nätverk. En

intervjustudie Project VITSI. Rapport 21. Lärarhögskolan i Stockholm.

Renblad, K. (2003). Empowerment. A question about Democracy and Ethics in Everyday life. ICT and Empowerubg Relationsship as Support for Persons with Intellectual Disabilities. Lärarhögskolan i Stockholm Press. (Diss.)

Schleine, McAvoy, Lais, Rynders (1993) Integrated outdoor education and adventure programs, Sagamore Publishing Inc.

Salamaca-Declaration (1994).

Sellgren G (2003). Naturpedagogik Ekelunds Förlag AB

Referenslista från projektets tyska partners.

Bertold, Margrit/Ziegenspeck, J W (2002). Der Wald als erlebnispädagogischer Lernort für Kinder. Lüneburg.

Binder, A. (2005). Grundlagen der Erlebnispädagogik – In: „Aktiv älter werden".

Cloerkes G. (1985). Einstellung und Verhalten gegenüber Behinderten. Eine kritische Bestandsaufnahme internationaler Forschung.

Development of Integration/Inclusion: http://www.european-agency.org/nat_ovs/germany/6.html

Heckmair, Bernt; Michl, Werner (2002). Erleben und Lernen. Einstieg in die Erlebnispädagogik, Neuwied/Kriftel/Berlin 4.

Hermes, G. (2006). Von der Segregation über die Integration zur Inklusion, Vortrag im Zentrum für Disablilities Studies, Universität Hamburg.

Hofferer, M. (2002). Outdooraktivitäten mit Menschen mit besonderen Ausgangslagen. Eine Abenteuerwanderung mit geistig behinderten Menschen. In: Zeitschrift ALG-Bulletin, Jahrgang 94/3, S. 47-59, Bern

Niehoff, U. (2002). Ausgrenzung verhindern! Inklusion und Teilhabe verwirklichen. In: Fachdienst der Lebenshilfe, Nr.1/2002, S. 3 ff.

Michl, W. Körper: Konstrukt, Kunstwerk, Krücke, S. 8 f Source: http://www.kap-outdoor.de/Liste_Zeitschriftenartikel.401.0.html

Trommer, G. (1992). Wildnis – die pädagogische Herausforderung. Deutscher Studienverlag: Weinheim.

Wagner, A. (2001). Empowerment. Möglichkeiten und Grenzen geistig behinderter Menschen zu einem selbstbestimmten Leben zu finden. Geretsried.

Ziegenspeck, J (1997). Das Museum als erlebnispädagogischer Lernort. Museumspädagogik in den Museen der Freien und Hansestadt Hamburg und ihrer näheren Umgebung. Lüneburg.

Zimpel, A. F. (2004). Systemische Syndrom- und Gegenstandsanalyse. Reader zum Förderschwerpunkt „geistige Entwicklung". Universität Hamburg.

Kontakter och föreningar.

European Agency for special needs education. 25 European countries involved, non-profit organization. Publish the newsletter Euronews twice a year. www.european-agency.org

European projects. Database for project partners for attendance European projects in the educational field. www.eupro.se

The European Education Research Association (EERC). www.eera.ac.uk

1 Für die Internet-Version wurden die Kapitel 15 - 18, sowie die Zusammenfassung des Buches ausgewählt.
Copyright: © Günther Cloerkes 1985

Inclusion International. International organization for national bodies working with persons with intellectual disabilities. www.inclusion-international.org

Inclusion Europe: Respect, Solidarity, Inclusion for People with Intellectual Disabilities www.inclusion-europe.org

The Institute for Outdoor Learning, UK. The purpose is to promote and develop excellence in quality of outdoor practices. www.outdoor-learning.org

The European Institute of Outdoor Adventure Education and Experiential Learning (EOE), UK. The EOE has 80 organizations from 22 countries as members. www.eoe-network.org

www.disability-studies-deutschland.de
Den tyska sajten Utbildning och Äventyrsbaserad inlärning.
Den största delen av denna sajt är skriven på tyska , men du hittar länkar till sajter skrivna på engelska och en internationell nyhetssida..

www.erlebnispaedagogik.de

www.european-agency.org/nat_ovs/germany/6.html

www.kap-outdoor.de/Liste_Zeitschriftenartikel.401.0
w.outdoorpaedagogik.at/de/organisation.asp2

www.wlsb.de/cms/docs/doc4582.pdf3

www.roots.de

www.zedis.uni-hamburg.de

2. Hofferer
3. Binder

Denna handbok är publicerad inom projektet Learning in Motion. www.limproject.org
Handboken finns tillgänglig på engelska och kan laddas ned gratis som PDF på sju språk; engelska, finska, franska, tyska, grekiska, lettiska och svenska.
Finansieras av:: Projektet och handboken är finansierat genom Europeiska kommissionen, inom Socrates Grundtvig 1 programmet.
Redaktör: Ia Eriksson-Dobrovich, Studiefrämjandet, Uppsala, Sverigen.
Bilder: Bilder från LIM-projektets aktiviteter i Finland,Tyskland och Sverige . Bild s. 23: Jörgen Runeby, Sverige. Bild s.54: Piktogrammen och aktivitetskorten är formgivna av Catrin Wirén and Annika Sjöberg,Vuxenhabiliteringen, Uppsala läns landsting.
.Bild s. 70 Inga-Lill Eriksson.
Anpassad till engelska, textgranskning och korrektur: Caril Behr, Studiefrämjandet, Stockholm, Sweden.
Översättning från engelskan: Monica Kinsella
Korrekturläsning: Michaela Ehlers, Hamburger Volkshochschule, Hamburg, Germany.
Karin Johansson, Studiefrämjandet, Uppsala, Sweden.
Layout: Thomas Östlund Produktion, Stockholm, Sweden.
Tryck: Norra Skåne Offset, Hässleholm, Sweden.

Uppsala, September 2007

Att vara utomhus, lämna huset, lägenheten, skolan eller sin arbetsplats för ett besök i den friska luften är naturligt för de flesta.

Målet med boken är att få idéer, tips och vägledning i hur man kan arbeta med människor med ett intellektuellt eller mentalt funktionshinder med inlärning utomhus. Handboken är ett av resultaten av Learning in Motion-projektet, i vilken sju olika organisationer ingått från fem europeiska länder. Vår vision: att förbättra livskvalitén för målgruppen genom utomhuspedagogik.

www.limproject.org

Learning in Motion

Education and Culture

Socrates
Grundtvig